

**MYKOLO RIOMERIO UNIVERSITETAS
ŽMOGAUS IR VISUOMENĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS**

**LAURA KIRTIKLIENĖ
SOCIALINIO DARBO MAGISTRANTŪROS IŠTĚSTINĖS
STUDIJS**

**VAIKŲ GLOBA ŠEIMOSE: BUDINČIŲ GLOBOTOJŲ
RETROSPEKTYVINĖ PATIRTIS**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė: *prof. dr. Odeta Merfeldaitė*

Vilnius, 2021

TURINYS

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS	3
LENTELIŲ SĄRAŠAS	4
PAGRIDINĖS SĄVOKOS	5
ĮVADAS	6
1. VAIKŲ GLOBOS ŠEIMOJE PRIELAIDOS IR TEISINIS REGLAMENTAVIMAS	11
1.1. Šeimos svarba vaiko psichosocialinei brandai	11
1.2. Vaikų globos šeimoje istorinė raida ir teisinis reglamentavimas	14
1.3. Vaikų globos šeimoje modeliai	21
2. BUDINČIO GLOBOTOJO CHARAKTERISTIKA IR PARENGTIS	25
2.1. Budinčio globotojo samprata ir funkcijos	25
2.2. Budinčių globotojų rengimas pagal GIMK programą	28
2.3. Valstybės pagalba budintiems globotojams	33
2.4. Kylantys iššūkiai budintiems globotojams	36
3. BUDINČIŲ GLOBOTOJŲ RETROSPEKTYVINĖ PATIRTIES ANALIZĖ	44
3.1. Tyrimo metodologija	44
3.2. Tyrimo rezultatai	50
DISKUSIJA	88
IŠVADOS	91
REKOMENDACIJOS	94
LITERATŪROS SĄRAŠAS	96
SANTRAUKA	105
SUMMARY	106
PRIEDAI	107

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

- 1 pav.** Šeimos funkcijos.
- 2 pav.** Tarptautiniai teisės aktai, pagal kuriuos Lietuvoje įgyvendinama globos (rūpybos) sistema.
- 3 pav.** Nacionaliniai teisės aktai, pagal kuriuos Lietuvoje įgyvendinama globos (rūpybos) sistema.
- 4 pav.** Per metus tėvų globos netekusių vaikų ir globojamų vaikų šeimose skaičius.
- 5 pav.** Vaiko globos (rūpybos) šeimoje modeliai.
- 6 pav.** Vaiko globos (rūpybos) formos Lietuvoje nuo 2018 m.
- 7 pav.** Reikalavimai norintiems tapti budinčiais globotojais.
- 8 pav.** 2019–2020 m. mokymų pagal GIMK programą skaičius.
- 9 pav.** Penkios gebėjimų grupės, ugdomos GIMK programoje.
- 10 pav.** Paslaugų teikimo sutarčių, sudarytų su budinčiais globotojais, skaičius.
- 11 pav.** Globos centruose suteiktos paslaugos ir pagalba budinčių globotojų šeimoje prižiūrimiems vaikams ir biologiniams vaikams 2019–2020 m.
- 12 pav.** 2019–2020 m. budintiems globotojams suteikta pagalba ir paslaugos globos centruose.
- 13 pav.** Motyvai globoti vaikus, netekusius tėvų globos.
- 14 pav.** Tyrimo atlikimo matrica.
- 15 pav.** Vaiko patekimo į budinčio globotojo šeimą ir grįžimo į biologinę šeimą arba globos/įvaikinimo nustatymo trukmė.
- 16 pav.** Budinčių globotojų veiklos kokybės siekis pagal Demingo ratą.

LENTELIŲ SĄRAŠAS

- 1 lentelė. Asmenų, norinčių tapti budinčiais globotojais, motyvai.
- 2 lentelė. Specializuotų mokymų pagal GIMK programą nauda budintiems globotojams.
- 3 lentelė. Gimk mokymų trūkumai iš budinčių globotojų retrospektyvos.
- 4 lentelė. Budinčių globotojų išgyventas retrospektyvinis visuomenės požiūris.
- 5 lentelė. Budinčių globotojų darbo specifiškumas.
- 6 lentelė. Budinčių globotojų išgyvenamos emocijos.
- 7 lentelė. Vaikų elgesys budinčių globotojų namuose išgyvenant išsiskyrimą su tėvais.
- 8 lentelė. Vaiko prierašumo ir įvairūs sunkumai išryškėję adaptacijos metu.
- 9 lentelė. Saugaus prierašumo jausmo atkūrimas.
- 10 lentelė. Biologinių tėvų, vaiko ir budinčių globotojų pozicija dėl ryšio palaikymo.
- 11 lentelė. Budintiems globotojams, jų vaikams ir globojamiems vaikams teikiama pagalba.
- 12 lentelė. Budinčių globotojų mokymosi ir pasidalinimo patirtimis, refleksijos poreikis.

PAGRIDINĖS SĄVOKOS

Vaiko globa (rūpyba) šeimoje – ne daugiau kaip trijų vaikų globa (bendras vaikų skaičius šeimoje su savais vaikais – ne daugiau kaip šeši vaikai) natūralioje šeimos aplinkoje. (TAR, 2018, Nr. 2018-10591)

Vaiko laikinoji globa (rūpyba) – laikinai be tėvų globos likusio vaiko priežiūra, auklėjimas, jo teisių ir teisėtų interesų atstovavimas bei gynimas šeimoje, šeimynoje, globos centre ar vaikų globos (rūpybos) institucijoje. Vaiko laikinosios globos (rūpybos) tikslas – grąžinti vaiką į šeimą. (TAR, 2015, Nr. 2015-11177)

Globos centras – socialinių paslaugų įstaiga, kuri, įgyvendindama vaiko globėjo (rūpintojo) teises ir pareigas, pagal tarpusavio bendradarbiavimo ir paslaugų teikimo sutartį perduoda likusį be tėvų globos vaiką, socialinę riziką patiriantį vaiką prižiūrėti budinčiam globotojui, teikia ir organizuoja socialines paslaugas bei kitą pagalbą pagal poreikį vaikui, budinčiam globotojui, globėjui (rūpintojui), tėvams, šeimynų dalyviams, socialinių paslaugų įstaigų, dirbančių su vaikais, darbuotojams, taip pat kitokią pagalbą vaiko tėvams vaiką grąžinant į šeimą. (Valstybės žinios, 2006-02-11, Nr. 17-589)

Budintis globotojas – fizinis asmuo, atitinkantis Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse globėjui (rūpintojui) keliamus reikalavimus, išklauses globėjų ir tėvų mokymus ir budinčių globotojų konsultavimo kursus, pagal su globos centru sudarytą tarpusavio bendradarbiavimo ir paslaugų teikimo sutartį prižiūrintis likusius be tėvų globos vaikus, socialinę riziką patiriančius vaikus, su kuriais nėra susietas giminystės ryšiais, arba šioje sutartyje nustatytais atvejais teikiantis kitokią pagalbą vaiko tėvams, siekiant grąžinti vaiką į šeimą. Budintis globotojas vykdo veiklą pagal individualios veiklos pažymėjimą. (Valstybės žinios, 2006-02-11, Nr. 17-589)

Kriziniai atvejai – pasikeitusios vaiko (šeimos) situacijos, kurios sukelia vaikui (šeimai) neigiamų išgyvenimų, emocinę įtampą ir kurių vaikas (šeima) negali įveikti savarankiškai, tam reikalingi nauji įgūdžiai ir priemonės. (TAR, 2018-01-19, Nr. 877)

Intensyvi pagalba – globos centro specialistų teikiama ar organizuojama pagalba vaikui ir budinčiam globotojui, socialiniam globėjui, globėjui giminaičiui, šeimynos dalyviams, tėvams kriziniais atvejais vaiko adaptacijos naujoje šeimoje laikotarpiu arba vaiko priežiūros ar globos (rūpybos) metu. (TAR, 2018-01-19, Nr. 877)

IVADAS

Temos aktualumas. Vaiko gerovės ir jam saugios aplinkos užtikrinimas yra vienas iš prioritetinių vyriausybės programos tikslų. Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos duomenimis, 2020 m. buvo nustatyti 6 089 atvejai, kai reikėjo vaikui užtikrinti saugią aplinką, iš kurios 1605 laikinosios priežiūros atvejai, o 4 644 vaikams nustatyta laikinoji priežiūra šeimose. Palyginti su 2019 m., atvejų užtikrinti vaikams saugią aplinką vaikams 2020 m. padaugėjo 15,9 proc. Vaikams saugią aplinką teko užtikrinti dažniausiai dėl vieno arba abiejų tėvų apsvaigimo alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ir kitokių psichiką veikiančių medžiagų, dėl kilusio pavojaus vaiko psichiniam ir fiziniam saugumui, dėl to, kad įstatyminiai globėjai buvo dingę, nežinoma jų buvimo vieta; tėvai negalėjo pasirūpinti savo vaikais dėl ligos, suėmimo, bausmės atlikimo. Tamutienė (2018), tirdama vaiko apsaugos veiksmingumo priemones Lietuvoje, atkreipia dėmesį, kad vaikas netenka tėvų globos dėl fizinės ir psichologinės prievartos, smurto, nepriežiūros, alkoholizmo, skurdo, nedarbo, nestabilios gyvenamosios vietos. Vadovaujantis tarptautiniais ir nacionaliniais teisės aktais, vaiko, netekusio tėvų globos, saugi aplinka užtikrinama atsižvelgiant į geriausius vaiko interesus, t. y. sudarant sąlygas gyventi ir augti šeimos aplinkoje arba aplinkoje, artimoje šeimai, ir darant viską, kad vaikas grįžtų į savo biologinę šeimą. Nors vaikas turi teisę gyventi su savo biologiniais tėvais, tačiau, kai šie neužtikrina vaiko saugumo, šios prievolės imasi valstybė (Vitkauskas, 2010, Stražinskaitė, 2017).

Vaikai, kurių saugumo neįmanoma užtikrinti biologinių tėvų šeimoje, yra atskiriami nuo savo šeimos. Jie išgyvena tėvų netektį ir patiria traumą (Giedrimas, 2013), pasireiškia fizinio, psichologinio smurto, nepriežiūros pasekmės (Kairienė, 2005, Gailienė, 2008), sutrinka prieraišumo jausmas, psichosocialinė raida (Zabrauskaitė, 2009, Čekuolienė, 2008)), išryškėja socialiai nepriimtinas elgesys, sumažėja savivertė, formuojasi nepasitikėjimas supančiu pasauliu, negeba išreikšti poreikių ir jausmų (Novodvorskienė, 2007, Masiliauskienė, 2010, Gvaldaitė, 2017, Zabrauskaitė, 2009, Stražinskaitė, 2017). Visuomenėje tokie vaikai įvardijami „nešvarūs“, stigmatizuojami, pavojingi, kitokie (Tamutienė, 2018). Kyla pavojus psichikos ligoms, agresyviai elgesiui, mokymosi sunkumams pasireikšti (Samašonok, 2013). Darniam vaiko vystymuisi ir įvairioms pasekmėms, netekus tėvų, suvaldyti ir sėkmingam žmogui užauginti tinkamiausia terpė yra šeima, kur būnama šalia vaiko, stebimas jo vystymasis, atliepiama į kiekvienai vaikų amžiaus grupei būdingus poreikius (Lingienė, 2012), formuojami santykiai (Stražinskaitė, 2017). Be to, šiuolaikinės vaiko globos koncepcijos prioritetas – vaiko globa (rūpyba) šeimoje. Šiam tikslui įgyvendinti, šalia esamų globos (rūpybos) formų šeimoje, šeimynoje, globos institucijoje, įsteigiama dar viena globos (rūpybos) forma – globa globos centre, o laikinos vaiko priežiūros paslaugos teikėjas – budintis

globotojas, kuris pats pirmas perima vaiką iš šeimos, kur jam neužtikrinamas saugumas, iki kol vaikas bus gražintas į biologinę šeimą, arba jam bus surasti globėjai (rūpintojai), tėviai.

Budinčio globotojo statusas yra apibrėžtas globos centro veiklos ir vaiko budinčio globotojo vykdomos priežiūros organizavimo ir kokybės priežiūros tvarkos apraše, patvirtintame 2018 m. sausio 19 d. ir Socialinių paslaugų įstatymo pakeitime, įsigaliojusiam 2021 m. liepos 1 d.. Budintis globotojas suteikia vaiko priežiūros paslaugas kriziniais atvejais, kai vaiką reikia bet kuriuo paros metu paimti iš jam nesaugios aplinkos ir apgyvendinti saugioje aplinkoje. Globotojas turi vaikui užtikrinti emocinį bei fizinį saugumą, visavertį vaiko poreikius atitinkantį ugdymą, auklėjimą ir kasdienę priežiūrą. Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos duomenimis, 2020 m. Lietuvoje yra parengta 240 budinčių globotojų, tačiau keturiose savivaldybėse jų visiškai nėra. Šiuo metu budintys globotojai prižiūri 246 vaikus, o galėtų – 462. VVTAIT ataskaitoje pabrėžiamas budinčių globotojų poreikis.

Budintiems globotojams nuo 2018 m. yra organizuojami specializuoti mokymai pagal Globėjų (rūpintojų), budinčių globotojų, tėvių, bendruomeninių vaiko globos namų darbuotojų mokymo ir konsultavimo programą. Kadangi į budinčių globotojų šeimas dažniausiai ateina traumuoti vaikai, todėl budintiems globotojams yra būtinas pasirengimas, specializuoti mokymai, kad geriau suprastų prižiūrimus vaikus, išvelgtų jų elgesio motyvus, padėtų įveikti netektis, traumas, galiausiai gebėtų padėti sau ir savo šeimai išgyventi iššūkius. Kita vertus, tokios šeimos atlieka koordinavimo (bendradarbiavimas su sveikatos, ugdymo, giminaičiais, valstybės įstaigomis) ir terapinę-prevenicinę funkcijas (Stražinskaitė, 2017), todėl joms svarbus ypatingas pasirengimas.

Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos ataskaitos duomenimis, nuo 2018 m. net buvo praplėstas socialinių paslaugų spektras budintiems globotojams, jų prižiūrimiems vaikams ir biologiniams vaikams. Kiekvienais metais paslaugų ir jų teikimo skaičius didėja dėl augančio poreikio. Kita vertus budintys globotojai į savo šeimą priima jau traumotą vaiką ir patys pirmieji kartu su savo šeima patiria vaiko agresiją, turi suvaldyti socialiai netinkama prižiūrimo vaiko elgesį, tinkamai nustatyti ribas, drausminti. O toks darbas kainuoja vidinių budinčio globotojo ir jo šeimos narių išteklių.

Temos naujumas ir iširtumas. Budinčios globos fenomenas Lietuvoje yra naujovė, kuri įdiegta nuo 2018 m.. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos iniciatyva pradėta reformuoti vaiko teisių apsaugos sritis ir, įgyvendinant Europos Socialinio fondo finansuojamą projektą „Tvaraus perėjimo nuo institucinės globos šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų sistemos sąlygų sukūrimas Lietuvoje“, buvo numatytos budinčio globotojo paslaugos vaikams, netekusiems tėvų globos. Pastaruoju metu vaiko teisių apsaugos tarnyba įgyvendina Europos Socialinio fondo finansuojamą projektą „Vaikų gerovės ir saugumo didinimas, paslaugų šeimai, globėjams

(rūpintojams) kokybės didinimas bei prieinamumo plėtra“. Tarnybos ataskaitose matyti didelis įvairių paslaugų poreikis, taip pat pateikta statistika, kiek ir kokių paslaugų teikiama budinčiam globotojui, jo prižiūrimam ir biologiniam vaikui, tačiau stokojama mokslinių tyrimų konkrečiai budinčios globos srityje, pasigendama budinčių globotojų patirties analizės.

Tyrimų, susijusių su vaiko globa nėra daug. Vienas iš naujesnių ir susijusių su paslaugų prieinamumu ir kokybe yra Socialinės apsaugos ir darbo ministerija 2020 m. atliktas tyrimas „Globėjų ir įtėvių paslaugų poreikio, jų prieinamumo ir teikiamų paslaugų kokybės analizė“. Tyrimo metu buvo vertinamos paslaugos, teikiamos įtėviams ir globėjams, žinoma, ir budintiems globotojams, jų kokybę apimant tokius aspektus kaip paslaugų ir pagalbos poreikis, prieinamumas, pakankamumas. Tyrimo metu nustatyta, kad pasireiškia įvairių institucijų paslaugų, teikiamų įtėviams/globėjams bei jų ugdytiniais, stygius ir kokybės disfunkcijos.

Mokslinėje literatūroje daugiau rašoma bendrai globos (rūpybos) tema. Dėmesio sulaukė tokios globos (rūpybos) temos, kaip vaikų globos deinstitucionalizavimas (Dunajevs, 2011), perėjimas iš institucinės globos į šeimą ir globos organizavimo principų įgyvendinimas, socialinių inovacijų poreikis (Vitkauskas, 2010; Snieškienė, 2013; Gudžinskienė, 2016; Gvaldaitė, Šimkonytė, 2016), globos patirtis, globojant šizofrenija sergančius vaikus (Petrauskienė, 2019), vaiko apsaugos veiksmingumo problemos (Tamutienė, 2018), atstovavimo nepilnamečiams vaikams ypatumai (Bereikienė, 2017), alternatyvios tėvystės „auginimo“ ir „globos“ reiškinių tarpusavio sąveika (Stražinskaitė, Zaleskienė, 2017), globos sistemų Lietuvoje ir Vengrijoje palyginimas (Stražinskaitė, Kvieskienė, 2015), vaiko netektis, prierašumas, patirtos traumos, psichosocialinė raida (Kairienė, 2005; Giedrimas, Ignatovičienė, Breidokienė, Ignatovič, 2013), globėjų biologinių vaikų vaidmuo globos procese (Stelmokienė, 2013), globėjų požiūris dėl socialinės pagalbos poreikio šeimoje globojamam vaikui ir jo globėjui (Rimkus, 2016), potencialių globėjų ir įtėvių nuostatų kaita ugdymo metu (Giedrimas, 2014), vaikų globos šeimose ypatumai (Raudeliūnaitė, Urbikaitė, 2011), šeimų savipagalbos grupių nauda (Gvaldaitė, 2010), piktnaudžiavimo tėvų, globėjų (rūpintojų) arba kitų teisėtų atstovų teisėmis ar pareigomis subjekto samprata (Grinevičiūtė, 2009), laikinųjų globėjų patirtis bendraujant su globojamo vaiko tėvais (Šivickytė, Židžiūnaitė, 2008), vaiko teisė į šeimos globą ir jos įgyvendinimas (Kairienė, Žiemienė, 2005; Kabašinskaitė, 2015). . Magistro darbą budinčių globotojų tema „Budinčių globotojų patirtys vaiko globos proceso metu: tarp vaiko priežiūros ir profesionalios globos“ yra parengusi Vaida Markuckienė (2020).

Užsienio literatūroje vaiko globa nemažai parengta straipsnių ir tyrimų, ji nėra nauja, tačiau analizuojamos temos apima patekimo į globą priežastis, globos poreikius (Babb, Laws, 1997, Lancaster, 2009), darbą su traumotais, agresyviais vaikais, traumų įveiką vaikų akimis (Rice, 2005; Levine, 2006; Brohl, 2007; Grillo, Lott, 2010), vaikų apsaugą (Dolby, 2007), netekčių išgyvenimą

(Fiorini, Mullen, 2006; Ross), prierašumo sutrikimus (Bowlby, 1969; Gross, 1987), globėjų charakteristikų ypatumus, motyvaciją (Stukes Chipungu, Bent-Goodley, 2004; Greco, Iafrate, 2010; Sebba, 2012), globėjų ir vaiko biologinių tėvų santykius (Dolby, 2007; Greco, Iafrate, 2010; Roncari, 2014). Stokojama tyrimų apie visuminę globėjų patirtį, o tyrimų budinčių globotojų tematika neaptikta.

Tyrimo problema. Budinčių globotojų paslaugos Lietuvoje jau teikiamos trejus metus. Jos ypatingos tuo, kad budintis globotojas turi užtikrinti vaiko priežiūrą kriziniais atvejais ir bet kuriuo paros metu paimtą vaiką iš nesaugios aplinkos apgyvendinti savo šeimos aplinkoje. Be to, budintis globotojas pirmasis, kuris susiduria su vaiko, paimto iš jo biologinės šeimos aplinkos, emocijomis, elgesio sutrikimais, socialiai netinkamu elgesiu. Be šios pirminės patirties, jis dar turi užtikrinti emocinį ir fizinį saugumą, vaiko poreikius atitinkančią edukacinę, psichosocialinę raidą, kasdienę priežiūrą. Nuo 2018 m. yra parengtas tik vienas magistrinis darbas, kuriame tirta budinčių globotojų patirtis globos proceso metu. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos užsakymu (2020) atliktas tyrimas globėjams teikiamų paslaugų kokybei ir prieinamumui iširti. Natūraliai kyla klausimai, kokia yra budinčių globotojų patirtis globojant vaiką: nuo pirmųjų atėjimo į šeimą akimirų, kaip išgyvenama adaptacija naujoje šeimoje, kokius iššūkius tenka įveikti budinčiam globotojui, jo šeimos nariams priėmus svetimą vaiką. Kadangi budintys globotojai yra ruošiami tokiai globos formai, jie turi baigti specializuotus mokymus pagal GIMK programą. Kyla klausimas, kokia tų mokymų nauda, ar globotojai yra tinkamai paruošiami atsakingai veiklai. Žinoma, šiame darbe labai svarbu išsiaiškinti, kokios pagalbos sulaukia budintys globotojai, jų prižiūrimi vaikai ir biologiniai vaikai, kas teikia tą pagalbą. Galiausiai, kaip tobulinama budinčių globotojų kompetencija. Atsakymų į šiuos probleminius klausimus bus ieškoma analizuojant budinčių globotojų retrospektyvinę patirtį.

Tyrimo objektas – budinčių globotojų patirtis, šeimose laikinai globojant vaikus, netekusius tėvų globos.

Darbo tikslas – išanalizuoti budinčių globotojų patirtį, šeimose globojant vaikus, netekusius tėvų globos.

Darbo uždaviniai:

1. Atskleisti vaiko globos šeimoje svarbą ir teisinį reglamentavimą.
2. Aprašyti budinčio globotojo sampratą ir jų pasirengimą vaiko globai.
3. Išanalizuoti budinčių globotojų patirtį, globojant vaikus šeimose.

Tyrimo metodai:

Mokslinės literatūros analizė atlikta šeimos svarbai vaiko psichosocialinei raidai atskleisti, išanalizuoti budinčių globotojų charakteristikas, patiriamus iššūkius, GIMK mokymų naudą, valstybės teikiamą pagalbą.

Teisinių dokumentų analizė atlikta siekiant išanalizuoti tarptautinius ir nacionalinius teisės aktus, kurie reglamentuoja vaiko globą (rūpybą) globotojų šeimoje, kai to negali atlikti vaiko biologiniai tėvai, budinčio globotojo statusą, pareigas ir veiklą.

Kokybinis tyrimas – pusiau struktūruotas interviu atliktas su budinčiais globotojais retrospektyviai vaikų laikinosios priežiūros patirčiai analizuoti.

1. VAIKŲ GLOBOS ŠEIMOSE PRIELAIDOS IR TEISINIS REGLAMENTAVIMAS

1.1. Šeimos svarba vaiko psichosocialinei raidai

LR Konstitucijos (1992) 38 str. teigiama, kad šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas. Valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę. (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992). Konkreti šeima realizuoja savo paskirtį kurti visuomenės pažangos pagrindą, atlikdama šeimos funkcijas, t. y. nustatydamą šeimos narių pareigas ir teises, veiklos sritis bei vaidmenis. Visos šeimos funkcijos papildo viena kitą, kinta ir plėtojasi kartu su šeima jos raidos metu (Navaitis, 2015; Gudžinskienė, 2016).

Civiliniame kodekse (2000) šeima yra apibrėžiama kaip įstatymų nustatyta tvarka įformintas savanoriškas vyro ir moters susitarimas sukurti šeimos teisinius santykius.

Laumenskaitė (2009, p. 31), Sanicola (2002) teigia, kad šeima yra aplinka, kurioje asmenys pradeda gyvenimo kelią ir gauna jo pagrindus, kur išsiskleidžia žmogaus pajėgumas priimti kitą, koks jis yra, ir dovanoti gyvenimą kitiems, kur formuojasi vaiko tapatybė, sudaromos sąlygos mokytis kurti tarpasmeninius santykius, taip pat mokytis būti išoriniame pasaulyje. Jono Pauliaus II šeimą apibūdina kaip „meilės civilizacijos“, o kartu atsakomybės ugdymo buveinę (Giovanni Paolo II 1987).

Apie šeimą, kaip pirmąją vaiko bendruomenę, kur vaikas mokomas nepažeisti žmogaus vertės jausmo, kurioje perima šeimos gyvenimo būdą, kultūrą, vertybes, įgyja bendravimo įgūdžių, rašė Bajoriūnas (1997), Kerulienė (2008), Leliūgienė (2003), Indrašienė (2004). Autoriai taip pat pabrėžia, kad šeima išskirtinė tuo, kad jos narius sieja santuokiniai, kraujo ryšiai ir įsūnijimas, gyvenimas kartu, bendraujant vieniems su kitais, ugdant vaikus, formuojant jų charakterio bruožus, turint savo pareigas, atsakomybę, garantuojant savo narių emocinį, materialinį saugumą, augimą ir gerovę. Panašiai šeimą apibūdina Perkumienė, Merkienė, Navasaitienė (2010), teigdamos, kad „šeima – tai santuoka, giminyste ar įvaikinimu pagrįstas junginys asmenų, kuriuos tarpusavyje sieja asmeninės ir turtinės teisės ir pareigos, dvasinis ir materialinis bendrumas, savitarpio parama ir bendras gyvenimas“.

Mokslininkai išskiria įvairias šeimos funkcijas (1 pav.):

- Vaikų gimdymas – reprodukcinė funkcija, sąlygojanti būtinybę pratęsti žmonių giminę. Ši funkcija susijusi su emociniu poreikiu pratęsti save vaikuose.
- Vaikų auginimas suprantamas kaip kryptingas asmenybės formavimas, nes šeima daro įtaką vaiko asmenybei, jo psichikos vystymuisi, t. y. ji atsakinga už nuoseklų vaiko įtraukimą į visuomenę taip, kad vystymasis vyktų atitinkamai pagal vaiko aplinką ir tautos kultūrą.

- Vaikų ugdymas – edukacinė funkcija, kai tėvai supažindina vaiką su visuomenės elgesio normomis, formuoja tautinį, estetinį suvokimą, pagarbą tradicijoms, ugdo bendravimo įgūdžius, gebėjimą gyventi šeimoje, palaikyti ilgus santykius, ruošia savarankiškam gyvenimui. Be to, tėvų bendravimo įgūdžiai, tarpusavio santykiai, požiūris į save – nepakeičiama terpė vaikui formuotis.
- Dvasinis ir fizinis poilsis – rekreacinė ir psichoterapinė funkcija, suprantama, kaip dvasinių ir fizinių jėgų atgavimo. Šeima turi sukurti aplinką, kurioje vaikas jaustųsi absoliučiai saugus, kad būtų nuimama tiek psichinė, tiek fizinė įtampa, būtų priimamas, toks, koks yra, neatsižvelgiant į jo visuomeninį statusą, išvaizdą, finansinę padėtį.
- Bendravimas – komunikacinė funkcija suprantama, kaip šeimos bendravimas, keitimasis informacija, domėjimasis vienas kitu. Taip ugdomas gebėjimas suprasti, pažinti vienas kitą, tinkamai priimti informaciją ir ją interpretuoti, nes vaikui, augančiam bendraujančioje šeimoje, yra pati geriausia gyvenimo mokykla.
- Emocinė – susijusi su jausmų pusiausvyra šeimoje, jos reguliavimu. Ši šeimos funkcija yra svarbiausia, nes patenkinami įvairūs jausmai, ypač vaiko prieraišumo poreikis. Be to, puoselėjant emocinę pusiausvyrą, šeimos nariai jaučia vienas kito dvasinę paramą, palaiko vienas kitą, sulaukia dvasinės pagalbos ir jaučiasi saugūs.
- Reguluojančioji – apima šeimos narių elgesio ir emocijų reguliavimą, kai sutuoktiniai reguliuoja tarpusavio veiksmus, kad nepakenktų vaikų auklėjimui ir vystymuisi, kai kontroliuojamas vaikų elgesys, kad atitiktų šeimos, ugdymo, visuomenės tikslus. Kiekvienoje šeimoje formuojami šeimos narių vaidmenys, tiek pačioje šeimoje, tiek visuomenėje.
- Ekonominė ir namų ūkio tvarkymo funkcija, tai, kai šeima vaikus moko tvarkyti savo ūkį, finansus taip, kad jie galėtų patenkinti savo egzistencijos, materialinius ir dvasinius poreikius (Leliūgienė, 2003; Miškinis, 2003; Indrašienė, 2004).

Pasak Stanton (2013), šeima patenkina prigimtinių poreikių kažkam priklausyti, joje sukurti socialiniai ir psichologiniai ryšiai sudaro palankesnes sąlygas vaiko asmenybei ugdyti, ir būtent šeima, o ne institucija, geriausiai atitinka vaiko interesus.

Jungtinių Tautų Vaiko Teisių konvencijoje, remiantis moksliniais tyrimais, nustatyta, kad šeima yra prioritetas vaikams, ypač tiems vaikams, kurie yra netekę tėvų globos arba išgyvena biologinės šeimos krizę. Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijoje (2003) taip pat akcentuojama, kad vaiko globa turėtų būti organizuojama taip, kad jis augtų artimiausioje šeimai aplinkoje, nes tik joje vaikas gali pasirengti savarankiškam gyvenimui. Be to, perėjimą iš institucinės vaikų globos į šeimos, pagrindžia Lietuvoje ir Europoje atlikti tyrimai, įrodę, kad institucinė globa

visada lemia žemesnę gyvenimo kokybę. Antai PSO (Pasaulinės sveikatos organizacija) ir JT (Jungtinių tautų) inicijuoti vaikų ankstyvosios raidos tyrimai rodo, kad net ir gana trumpas globos namuose praleistas laikotarpis gali neigiamai paveikti vaiko vystymąsi, lemti visą gyvenimą trunkančias pasekmes vaikų emocinei gerovei ir elgesiui (Common European Guidelines on the Transition from Institutional to Community Based Care, 2012). (Gudžinskienė, 2016).

1 pav. Šeimos funkcijos.

Šaltinis: darbo autorės sudaryta schema, 2021.

Vaiko psichosocialinę raidą sudaro jo asmenybės bruožų ir socialinių įgūdžių visuma (Radzevičienė, 2003), kuri formuojasi jau nuo pirmųjų vaiko gyvenimo metų. Darni vaiko psichosocialinė raida priklauso nuo vaiko prieraišumo formavimo. Vaiko prieraišumui formotis tinkamiausia socializacijos aplinka yra šeima (Silver, 2013; Breidokienė, Ignatovičienė, 2013). Giedrimas (2013) vaiko prieraišumą įvardina kaip emocinį ryšį tarp tėvų ir vaiko arba tarp vaiko ir juo besirūpinančių asmenų. Prieraišumą skatina laikas, kurį leidžia kūdikis, vaikas su suaugusiuoju, bendraujant nuolat palaikomas akių kontaktas, pozityvus ir saugus fizinis artumas, sensorinis patyrimas per kvapą, garsą, skonį. Prieraišumo pradininkas J. Bowlby, tyręs paauglius, atliekančius bausmes už nusikaltimus, pastebėjo, kad jų elgesį sąlygojo anksti išgyventas atsiskyrimas nuo motinos. Psichoanalitikas padarė išvadą, kad kūdikio ir vaiko darniai psichosocialinei raidai vystytis reikalingi šilti, intymūs ir ilgalaikiai santykiai su pagrindiniu jo globėju, pavyzdžiui, motina (Bowlby, 1969). Tokių santykių stoka paauglystėje, suaugusio žmogaus gyvenime pasireiškia per negebėjimą užmegzti ilgalaikius tarpasmeninius santykius, turi įtakos vertinant, interpretuojant kitų žmonių elgesį ir elgesio motyvus, būdingas kriminalizuotas elgesys, yra didelė galimybė psichopatijai išsivystyti. Nors Giedrimas (2013) teigia, kad, jeigu kūdikis, vaikas buvo atskirtas nuo biologinių tėvų, kurie juo

negebėjo pasirūpinti ir išgyveno nesaugų prieraišumo jausmą (vengiantį, ambivalentišką, dezorganizuotą), perkėlus į saugią, vaikui artimą aplinką arba globėjų (rūpintojų) šeimą, prieraišumo jausmą galima atkurti ir suformuoti prieraišumo jausmą, tačiau tam reikia labai daug laiko ir pastangų.

Verta atkreipti dėmesį, kad į globėjų šeimas dažniausiai patenka vaikai ne tik turintys prieraišumo sutrikimų, bet ir patyrę įvairias smurto formas (Markovienė, Lazdauskas 2007, Pūras, Ūlevičiūtė, 2009), menkos savivertės ir su susiformavusiu nepasitikėjimo, su sutrikusiu saugumo jausmu (Zbarauskaitė, 2009; Gvaldaitė, 2017). Kaip pastebi Žydžiūnaitė (2008), Stanton (2013) vaiko saugumo jausmui, prieraišumui ir įvairiems psichosocialiniams sutrikimams koreguoti geriausia aplinka – šeima.

Apibendrinant šeimos svarbą, galima teigti, kad LR teisės aktuose šeima apibrėžiama kaip visuomenės ir valstybės pagrindas, įstatymų nustatyta tvarka įformintas savanoriškas vyro ir moters susitarimas sukurti šeimos teisinius santykius. Mokslinėje literatūroje šeima suprantama kaip santuoka, giminytė ar įvaikinimu pagrįstas junginys asmenų, kuriuos tarpusavyje sieja asmeninės ir turtinės teisės ir pareigos, dvasinis ir materialinis bendrumas, savitarpio parama ir bendras gyvenimas. Šeima atlieka reprodukcinę, edukacinę, rekreacinę, psichoterapinę, komunikacinę, reguliuojančią, ekonominę ir namų ūkio tvarkymo funkcijas. Jungtinių tautų Vaiko Teisių konvencijoje šeima nustatytas kaip prioritetinis modelis vaikams, netekusiems tėvų globos. Todėl Vaiko gerovės koncepcijoje akcentuojama, kad vaiko globa turėtų būtų organizuojama taip, kad jis augtų artimiausioje šeimai aplinkoje, nes tik joje vaikas gali pasirengti savarankiškam gyvenimui, formuojamas saugus prieraišumo ir saugumo jausmas, turintis teigiamos įtakos darniai vaiko psichosocialiniai raidai.

1.2. Vaikų globos šeimoje istorinė raida ir teisinis reglamentavimas

Vaikų globa Lietuvoje prasidėjo nuo špitolių steigimo XIV a., vėliau, XVIII a., jos išaugo į našlaičių ir pamestinukų namus, kurie, pasak istorinių šaltinių, atsirado Trakų vaivados žmonos Jadvygos Oginskienės dėka, 1786 m. įkūrus pirmuosius vaikų namus. 1791 m. Vilniuje jos iniciatyva atidaryti Vaikelio Jėzaus auklėjimo namai. Vaikais, kurių gyveno iki 400, rūpinosi ir juos prižiūrėjo vienuolės (Stražinskaitė, 2015). 1875 m. Kauno miesto ligoninėje buvo įsteigtas pamestinukų skyrius. Iš čia jau vienu metų vaikus atiduodavo auginti šeimoms (Barkauskaitė ir Griepėdienė, 1998). 1928 m. Rygoje vykusioje I Pabaltijo konferencijoje, skirtoje motinai ir vaikui globoti, vyko aktyvi diskusija dėl našlaičių globos šeimose. Diskusijos metu buvo siūloma, sveikus vaikus nuo dvejų metų perkelti į kaimus, į pasiturinčių ūkininkų šeimas, mokant 40–50 litų per mėnesį atlyginimą. Tai buvo ekonomiškai dvigubai pigiau, nei vaiką išlaikyti prieglaudoje. Darytina prielaida, kad konferencijos

Rygoje metu užčiuopiamos pirmosios vaiko globos šeimoje idėjos užuomazgos. Lietuvoje tuo metu dar buvo gaji institucinė globa.

Sovietmečiu pradėti kurti internatai, o vienuolynų ir labdaringų organizacijų išlaikomas prieglaudas pradėjo administruoti valstybė, kurios siekis – išugdyti komunistinį jaunimą.

Lietuvos vaiko globos sistema pradėta formuoti tarpukary, 1918–1940 m., o sovietmečiu (1945–1990 m.) peraugo į vaiko institucinę globą. Tik devintojo dešimtmečio pabaigoje vaikų globos įstaigų padėtis keitėsi, pradėjo kurtis pirmieji šeimyniniai vaikų globos namai – šeimynos, nes Nepriklausomybės laikotarpiu kito globos namų ugdymo turinys: neliko sovietinės ideologijos, o visa veikla orientuota į lietuviškos bendruomenės, šeimyniškos atmosferos ir santykių kūrimą, pradėtos kurti organizacijos, kurios rūpinosi likusiais be tėvų globos vaikais.

Darbo autorė taip pat atliko tarptautinių ir nacionalinių teisės aktų, įstatymų ir nuostatų, kuriais įgyvendinama vaiko globos (rūpybos) sistema Lietuvoje, analizę ir išskyrė šiuos tarptautinius teisės aktus: Konvencija dėl valdžios institucijų įgaliojimų ir taikytinos teisės nepilnamečių apsaugos srityje (1961-10-05, Haga), Konvencija dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje (1993-05-29, Haga), Lietuvos ratifikuota 1989 m. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija, Konvencija dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje (1996-10-19), Jungtinių Tautų alternatyvios globos vaikams gairės (2010). (2 pav.)

2 pav. Tarptautiniai teisės aktai, pagal kuriuos Lietuvoje įgyvendinama globos (rūpybos) sistema
Šaltinis: darbo autorės sudaryta schema, 2021.

1961 m. spalio 5 d. Hagoje pasirašytoje Konvencijoje reglamentuojamos bendros taisyklės dėl valdžios institucijų įgaliojimų ir taikytinos teisės nepilnamečių apsaugos srityje.

Europos Sąjungoje tik 1993 m. gegužės 29 d. priimamas teisės aktas, po Lietuvos įstojimo į Europos Sąjungą turintis svarios įtakos įvaikinimo procesui – Konvencija dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje. Vadovaujantis šia konvencija, siekiama užtikrinti, kad tarptautinis įvaikinimas būtų vykdomas atsižvelgiant į vaiko interesus ir pagrindines teises, kaip tai pripažįsta tarptautinė teisė.

Vienas iš svarbiausių teisės aktų, sudariusių pagrindą keisti požiūrį į vaiko apsaugą ir apskritai į vaiko teises – 1995 m. Lietuvos ratifikuota 1989 m. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija. Šis ratifikavimas davė pradžią vaiko gerovės ir vaiko globos sistemos tobulinimui. Šios konvencijos 3 straipsnio 2 dalyje jau vartojami toks terminas kaip „globa“, „vaiko gerovė“, „globėjas“: „2. *Valstybės dalyvės įsipareigoja teikti vaikui tokią apsaugą ir globą, kokios reikia jo gerovei, atsižvelgdamos į jo tėvų, globėjų ar kitų asmenų, atsakančių už jį pagal įstatymą, teises ir pareigas, ir tam tikslui imasi atitinkamų teisinių ir administracinių priemonių.*“ Svarbus 25 Konvencijos straipsnis, kuris reglamentuoja globą: „*Valstybės dalyvės pripažįsta vaiko, kompetentingų organų atiduoto globoti ir rūpintis juo, ginti jį arba fiziškai ar psichiškai gydyti, teisę nuolat vertinti jo gydymą ir kitas su jo globa susijusias sąlygas.*“ Konvencijoje gana aiškiai reglamentuojamas globos terminas ir įvardijamas „globėjas“, tačiau nėra „globos (rūpybos)“ termino. Be to, šiame teisės akte didžiausias dėmesys teikiamas vaiko apsaugai.

Kitas svarbus Europos Sąjungos teisės aktas, parengtas 1989 m. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos pagrindu ir pakeitęs 1961 m. spalio 5 d. Konvenciją dėl valdžios institucijų įgaliojimų ir taikytinos teisės nepilnamečių apsaugos srityje, yra Konvencija dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje (1996). Konvencija reglamentuoja vaiko apsaugą tarptautiniu mastu. Konvencijos vartojami tokie terminai ir aptariamieji procesai kaip „globa“, „rūpyba“, „vaiko įkurdinimas globėjų šeimoje“, „globos priežiūra“.

2009 m. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos išleistame dokumente „Alternatyviosios vaikų globos gairės“ (angl. „Guidelines for the alternative Care of Children“), prioritetas yra šeima ir bendruomenė, įvaikinimas ir globa šeimoje rekomenduojama tik tada, kai nėra kitų galimybių, o globa institucijose skiriama tik kraštutiniu atveju ir tik tuomet, jei sukuriamas šeimai artima aplinka. Be to, šiame dokumente teigiama, kad šeimos pagrindais teikiamos paslaugos yra pranašesnės, nei stacionarios, todėl turi būti plėtojamos deinstitucionalizacijos strategijos ir į gairių įgyvendinimą įtraukiamos ne tik valstybinis sektorius, bet ir privatusis, nevyriausybinės organizacijos.

Stražinskaitė, Kvieskienė (2015) atkreipia dėmesį, kad Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja, motyvuodama vaiko raidos ir neurologiniais tyrimais, ragina uždaryti likusias globos institucijas kaip izoliuojančias, ugdymui žalingas ir finansiškai nepateisinančias lūkesčių. Pagal numatytą tvarką nuo 2014 iki 2021 m. Europos Sąjunga perėjimui nuo institucinės prie bendruomeninės globos buvo numachiusi struktūrinių fondų paramą. Šiuo tikslu Europos Sąjungos ekspertų grupė išleido *Bendrąsias europines gaires dėl perėjimo nuo institucinės prie bendruomeninės globos (Common European Guidelines on the Transition from Institutional to Community-based Care)* ir jį lydintį *Europos Sąjungos fondų panaudojimo perėjimui nuo institucinės prie bendruomeninės globos*

priemonių rinkinį (Toolkit on the Use of European Funds for the Transition from Institutional to Community based Care).

Darbo autorė išanalizavo Lietuvos Respublikos teisės aktus ir atrinko svarbiausius, reglamentuojančius vaiko globos (rūpybos) sistemos įgyvendinimą. (3 pav.)

Lietuvos Respublikos Konstitucijos, kurios III skirsnio „Visuomenė ir valstybė“ 38 ir 39 straipsniuose išvelgiamos vaiko globos užuomazgos, tačiau pasigendama tokių sąvokų kaip „globėjas“, „rūpintojas“, „globotinis“, „rūpintojas“. 38 straipsnyje teigiama, kad valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę, o 39 straipsnyje akcentuojama, kad valstybė globoja šeimą, auginančias ir auklėjančias vaikus namuose, teikia joms paramą, vadovaujantis įstatymais.

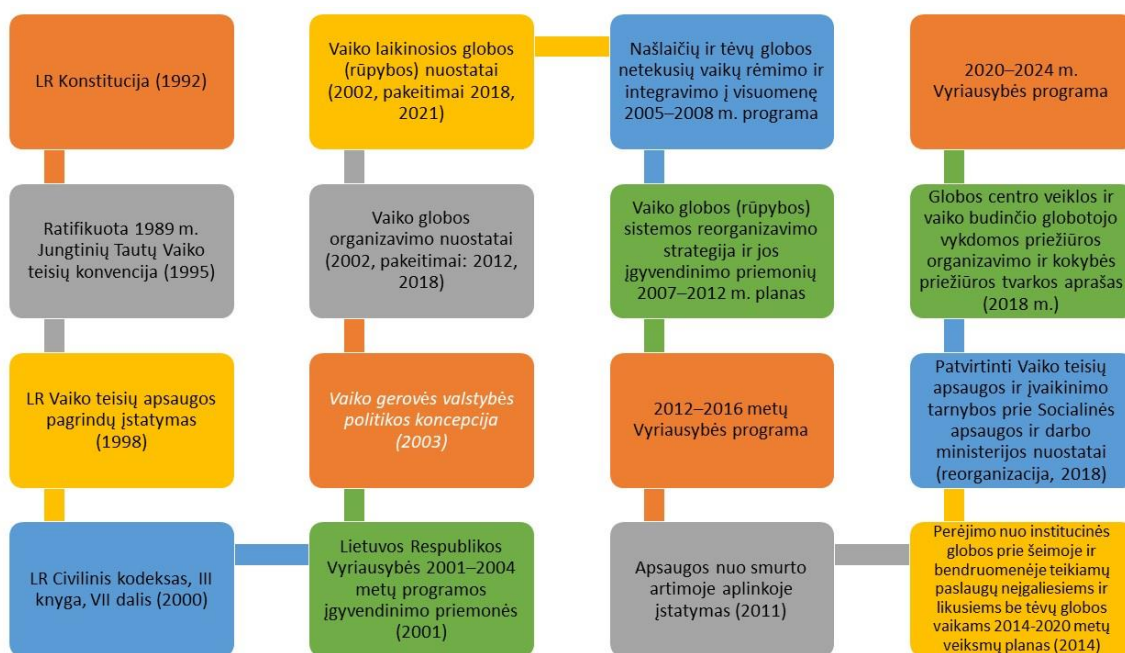
1998 m. buvo priimtas *Vaiko globos įstatymas*, kuriame prioritetu pripažįstama globa šeimoje, tačiau nenumatyta paslaugų sistema globojamam vaikui ir globėjų šeimai. Didžiausias dėmesys sutelkiamas į vaiko saugumą, apgyvendinimą saugioje namų aplinkoje, ir į išmokų padidinimą. Manytina, kad tokiu sprendimu tikėtasi padidinti globojančių šeimų skaičių.

Įsigaliojus naujam LR Civiliniam kodeksui (2000), įvedama nauja sąvoka šalia globos – rūpyba, kuri apibrėžta III knygos VII dalyje. Globos ir rūpybos sąvokos iš esmės savo tikslais ir uždaviniais nesiskiria. Šios sąvokos vaiko atžvilgiu skiriasi tik teisiniu aspektu, t. y. nuo keturiolikos metų vaikas iš dalies įgyja veiksnumą (LR Civilinis kodeksas, 2000). LR Civiliniame kodekse išskiriami vaiko laikinosios ir nuolatinės globos nustatymo pagrindai, tačiau iš esmės vaiko globos pagrindai nepakitę. Dera atkreipti dėmesį, kad Civilinis kodekse apibrėžtos globos (rūpybos) rūšys: *laikinoji ir nuolatinė* globa. Vaiko laikinąją globą (rūpybą) reglamentuoja Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2002 m. įsakymas „*Dėl vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatų patvirtinimo*“, vėliau, 2018 ir 2021 m., nuostatai patikslinti ir detalios apibrėžtos laikinosios globos procesas: vaiko laikinosios globos (rūpybos) nustatymas, priežiūra, pratęsimas ir pasibaigimas.

Priėmus Civilinį kodeksą, tiek mokslinėje literatūroje, tiek šnekamojoje kalboje buvo vartojamos kelios sąvokos, apibūdinančios vaiką netekusį tėvų globos: beglobis, bešėmis (Braslauskienė, 2002), našlaitis, rastinukas, pamestinukas ir kt. Visas išvardintas sąvokas galima apibūdinti keliais žodžiais – tai likęs be tėvų globos vaikas.

Vaiko globos (rūpybos) sistema sparčiai kito nuo 2001 m., kai tiek iš LR Prezidento, tiek iš LR Vyriausybės buvo rodomas didelis dėmesys vaiko apsaugai. Tais metais buvo patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001–2004 metų programos įgyvendinimo priemonės, kurių vienas iš tikslų – vykdyti vaiko globos sistemos reformą, teikti prioritetą vaiko globai šeimoje, tobulinti našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų paramos sistemą. Vėliau Vyriausybė patvirtino Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų rėmimo ir integravimo į visuomenę 2005–2008 m. programą.

Dokumente konkrečiai nurodomos programos įgyvendinimo priemonės parengti, taikyti vaiko globos (rūpybos) organizavimo reikalavimus.

3 pav. Nacionaliniai teisės aktai, pagal kuriuos Lietuvoje įgyvendinama globos (rūpybos) sistema
Šaltinis: darbo autorės sudaryta schema, 2021.

Vienas iš svarbių dokumentų – Vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategija ir jos įgyvendinimo priemonių 2007–2012 m. planas, vadinamas Vaiko globos strategija. Šiame dokumente vienas iš prioritetinių tikslų, aiškiai apibrėžtų Jungtinių Tautų Vaiko Teisių konvencijoje – sudaryti sąlygas ir taikyti prevencines priemones, kad vaikas augtų šeimoje. Dokumento esmė – pertvarkyti vaiko globos (rūpybos) sistemą taip, kad atitiktų globojamo vaiko geriausius interesus, o prioritetas – vaiko globa (rūpyba) šeimoje.

Sąvokos „vaiko priežiūra“, „auklėjimas bei asmeninių ir turtinių teisių bei teisėtų interesų atstovavimas ir gynimas“ teisės aktuose priskiriamos globos sričiai, tačiau Vyriausybės programose pabrėžiama, jog globėju gali tapti ne tik juridinis, bet ir fizinis asmuo – šeima.

Pivorienė, Šablevičienė (2011), Gvaldaitė, Šimkonytė (2015), išvelgia, kad teisiniai dokumentai orientuoti į poreikį sukurti tokią vaiko auklėjimo aplinką, kurioje būtų užtikrinta saugi vaiko raida, tenkinami jo prigimtiniai poreikiai, sudaromos sąlygos atsiskleisti jo gebėjimams.

2012–2016 metų LR Vyriausybės programoje siekiama tobulinti vaiko teisių apsaugą ir ją užtikrinančias priemones, kad būtų kuriama saugi, vaiko visapusiškam ir harmoningam vystymuisi tinkama aplinka, kai šių sąlygų negali užtikrinti vaiko tėvai.

Gvaldaitė ir Šimkonytė (2015 m.) atkreipia dėmesį, kad minėtose Vyriausybės programose išdėstyti vaiko globos (rūpybos) sistemos pertvarkos siekiai yra racionalūs ir nuoseklūs, be to,

giliai reikšmingi, tačiau iš praktikos matyti, kad sunkiai įgyvendinami, deklaratyvūs ir lieka vėlesniems laikams. Kaip teigia Gvaldaitė ir Šimkonytė (2015), Vyriausybės programos iki 2018 m. yra racionaliai, nuosekliai ir teoriškai kryptingai parengtos reformuoti vaiko globos (rūpybos) sistemą, tačiau trūksta konkrečių praktinių veiksmų, gal net politinės valios valdžios institucijų, kitų subjektų bendradarbiavimo iniciatyvos, gal net ryškios priešinosi pertvarkai apraiškos.

Kitas svarbus Vyriausybės dokumentas, kurio pagrindu iš esmės kito vaiko globos (rūpybos) sistema yra Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 metų veiksmų planas. Nors šiame plane akcentuojamos kompleksinės paslaugos šeimoms patenkinti jų socialinių, švietimo, sveikatos ir teisinių, kultūros, motyvacijos, gydymosi nuo priklausomybės ligų, darbo paieškos, pozityvios tėvystės įgūdžių ugdymo, meditacijos, kitų paslaugų poreikius, tačiau labai daug dėmesio skiriama vaiko globai šeimoje paslaugoms plėtoti. Vienas iš strateginių programos tikslų – sukurti tokią paslaugų sistemą, kuri būtų orientuota į individualius vaiko poreikius, tobulinami globėjų gebėjimai, ne vaikas globėjui parenkamas, o globėjai vaikui, sukuriama bendra šalyje globėjų duomenų bazė, į globėjų parinkimą vaikui įtraukiami socialiniai darbuotojai, atestuojami GIMK socialiniai darbuotojai, kuriama pagalbos sistema vaikus globojančioms (besirūpinančioms) šeimoms pavyzdžiui, nuolatiniai mokymai, savipagalbos grupės, atokvėpio programa globėjų (rūpintojų) šeimoms.

2018 m. reorganizavus Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybą prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, įvedami ir pasikeitimai vaiko globos (rūpybos) procese: pakeičiami Vaiko globos organizavimo nuostatai, parengiamas ir patvirtinamas Globos centro veiklos ir vaiko budinčio globotojo vykdomos priežiūros organizavimo ir kokybės priežiūros tvarkos aprašas, kuriame aprašomas budinčio globotojo statusas, t. y. globos centras teikia globos (rūpybos) paslaugas, sudarydamas paslaugų teikimo sutartis su budinčiais globotojais, taip pat aiškiau reglamentuojama asmenų, norinčių tapti vaiko globėjais (rūpintojais) paieška, rengimas ir mokymo būtinumas. Be to, įvedamas ir įdiegiamas naujas metodas – atvejo vadyba, kuri vykdoma laikinosios globos pratęsimo ir pabaigimo proceso metu.

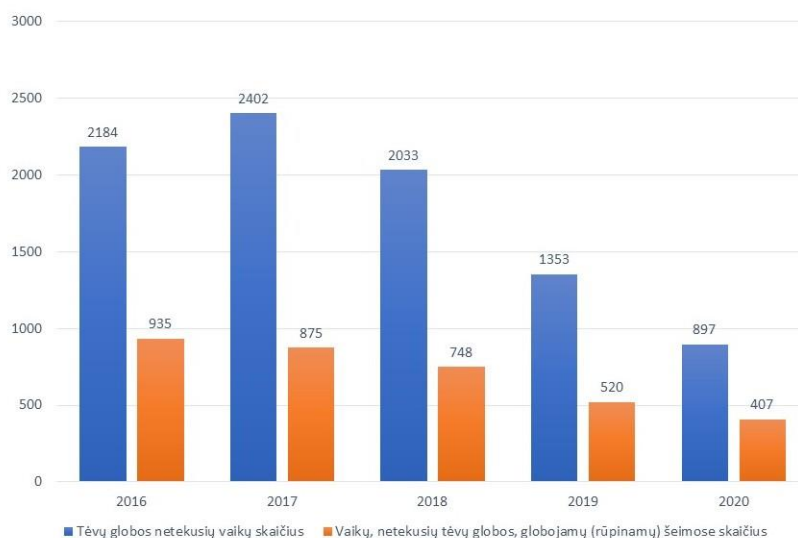
2020 m. patvirtintoje LR Vyriausybės programoje numatyta teikti socialines paslaugas pagal asmens poreikius, prioritetine tvarka lieka globa (rūpyba) šeimoje, o globėjams (rūpintojams) turi būti sudaromos sąlygos derinti darbo ir šeimos įsipareigojimus. Vienas iš prioritetinių socialinės programos projektų – „Socialinės srities darbuotojų įgalinimas. Vaiko teisių apsaugos stiprinimas“. Vyriausybė įsipareigoja plėtoti ir stiprinti neinstitucinės globos galimybes skatinant globą ir įvaikinimą, siūlant į globėjus, tėvius ir jų vaikus orientuotą paslaugų paketą. Įvedama naujovė – plėtoti budinčių globotojų veiklą siekiant kokybiškos paslaugos, prižiūrėti ne tik jaunesnio amžiaus

vaikus, bet ir paauglius, elgesio iššūkių turinčius vaikus, neįgaliuosius vaikus. Darbo autorės nuomonės, ši iniciatyva yra perteklinė, todėl, kad budintys globotojai, atsižvelgdami į savo šeimos galimybes, priima įvairaus amžiaus ir skirtingos sveikatos būklės vaikus, į jų šeimas patenka vaikai ir iki 3 m., ir vyresni, ir paaugliai, ir su specialiaisiais poreikiais. Kokios konkrečios įtakos turės ši Vyriausybės programa vaiko globai šeimoje, dar sunku nuspręsti, tačiau viena aišku, kad tęsiama, kas buvo numatyta ankstesnės Vyriausybės. Be to, matyti, kad programoje labiau akcentuojama apsauga nuo smurto.

Apžvelgus pagrindinius teisinius aktus, darančios įtakos globos (rūpybos) sistemai, akivaizdu, kad vaikų globa formuojama kaip unikalus darinys, kad vieną ir tą patį vaiką globotų kelios šeimos – biologinių tėvų ir globėjų (rūpintojų) – prižiūrimos socialinių tarnybų. Siekiama išlaikyti kuo daugiau biologinės šeimos funkcijų, globėjai (rūpintojai), budintys globotojai neperima visų tėvų funkcijų, vaikams paliekama tėvų pavardė, o biologiniams tėvams – galimybė ir teisė susigrąžinti vaikus ir auginti savo šeimoje, bet prieš tai įgyvendinus socialinių institucijų reikalavimus.

Lietuvos teisės aktai sudaro prielaidas užtikrinti vaiko teisių apsaugą ir jo teisėtų interesų užtikrinimą šeimoje, tačiau po atlikto Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos audito, taip pat vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos 2020 m. veiklos ataskaitos duomenimis, matyti, kad daugiausia skundų gaunama dėl vaiko globos instituto, tai rodo esant problemų ir trūkumų šioje srityje. Nors ne viena Vyriausybė savo programose skatino globą šeimose bei šeimynose ir mažino vaikų skaičių globos namuose, tačiau problema dėl vaikų paėmimo iš tėvų ir įkurdinimo globos namuose išlieka aktuali. Be to, įvedus vaiko globos pakeitimus, 2020 m. vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos ataskaitoje teigiama, kad siekiama kuo mažiau traumuoti vaiką, todėl ieškomos galimybės jį saugiai apgyvendinti ir teikiama pirmenybė vaikui artimai aplinkai ir (ar) artimiems giminaičiams ar kitiems emociniais ryšiais su vaiku susijusiems asmenims (krikštatėviams, šeimos draugams), galintiems užtikrinti vaiko saugią aplinką. Žvelgiant į statistinius duomenis, vaikų netekusių tėvų globos, mažėja.

Atsižvelgiant į statistinius duomenis, darytina išvada, kad vaikų, netekusių tėvų globos skaičius sumažėjo 2018 m., pradėjus taikyti atvejo vadybos metodą ir dirbant su šeimomis, patiriančiomis socialinę riziką. 2020 m. vaikų, netekusių tėvų globos beveik trečdaliu sumažėjo. Be to, 2017–2019 m. 36–38 proc. vaikų, netekusių tėvų globos, buvo globojami šeimose, o jau 2020 m. siekia 45 proc.. Vyriausybės įgyvendinamos programos iš dalies daro teigiamą poveikį vaiko globai (rūpybai) šeimoje. Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos 2020 m. ataskaitoje patvirtinama, kad siekiant užtikrinti vaikui saugią aplinką ir kad vaikas kuo mažiau būtų traumuojamas iki kol bus atliktas vaiko situacijos vertinimas, pirmenybė teikiama jį apgyvendinti jam artimoje aplinkoje, o nesant galimybei – saugi aplinka užtikrinama budinčių globotojų šeimoje arba šeimynoje.

4 pav. Per metus tėvų globos netekusių vaikų ir globojamų vaikų šeimose skaičius.
Šaltinis: darbo autorės sudaryta schema Statistikos departamento duomenimis, 2021.

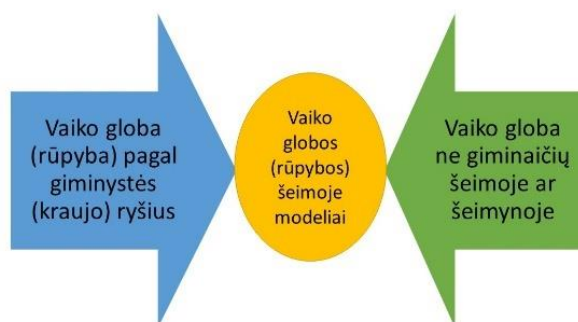
Apibendrinus istorinę vaiko globos šeimoje raidą ir teisinį vaiko globos šeimoje reglamentavimą Lietuvoje, galima teigti, kad vaiko globa (rūpyba) įgyvendinama Europos Sąjungos konvencijų ir nacionalinių teisės aktų pagrindu. Be to, vaiko globos (rūpybos) šeimoje ryškūs pokyčiai matyti nuo 2018 m. reorganizavus Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybą prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, pradėjus taikyti atvejo vadybos metodą, kai kompleksinės paslaugos yra teikiamos ir vaikams, netekusiems tėvų globos, ir jų biologiniams šeimoms, taip pat budintiems globotojams. Nors vaiko globos (rūpybos) reforma vyksta su trūkumais, tačiau postūmis kiekvienais metais akivaizdus, ypač matant mažėjančių vaikų, netekusių tėvų globos, skaičių ir didėjančią tendenciją vaikų apgyvendinti saugioje budinčių globotojų šeimos aplinkoje.

1.3. Vaikų globos šeimoje modelis Lietuvoje

Vaiko, netekusio tėvų globos, globa (rūpyba) šeimoje yra viena iš prioritetinių socialinių sričių. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas pakeitimuose (2008), apibrėžiamas globojamų (rūpinamų) vaikų, skaičius natūralioje šeimos aplinkoje – ne daugiau kaip penkių vaikų globa (bendras skaičius šeimoje su savais vaikais – ne daugiau kaip penki vaikai) natūralioje šeimos aplinkoje.

Lietuvos Respublikos *Socialinių paslaugų įstatyme* (2006) vaikus globojanti šeima – sutuoktiniai (ar vienas gyvenantis vyresnis kaip 21 metų asmuo), įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka prižiūrintys ar globojantys (besirūpinantys) nesusietus giminystės ryšiais likusius be tėvų globos vaikus, socialinės rizikos vaikus, vaikus su negalia.

G. Ūsaitė (2005) globėjų šeimą įvardina kaip tikrosios šeimos pakaitalą, kai globėjai tam globojančią šeimą apibrėžia kaip tikrosios šeimos pakaitalą, kai globėjai tam tikru metu laikinai arba nuolat perima biologinių tėvų teises ir atsakomybę ir tai patvirtinama teisiškai. Pabedinskienė (2003) vaiko globą šeimoje apibrėžia kaip globos modelį, kai vaikas yra globojamas giminaičių, globėjų šeimos, šeimynos aplinkoje.

5 pav. Vaiko globos (rūpybos) šeimoje modeliai.
Šaltinis: darbo autorės sudaryta schema, 2021.

Pagal vaiko globos šeimoje modelį (CK, 2000) yra išskiriamos dvi globos grupės:

1. Vaiko globa šeimoje pagal giminystės (kraujo) ryšius, kai vaiką globoja seneliai, vaiko sesuo ar brolis, tetos, dėdės.
2. Vaiko globa šeimoje, kai nėra giminystės ar kraujo ryšių – vaiko globa ne giminaičių šeimoje ar šeimynoje.

Globojant vaikus giminaičių šeimose, siekiama išsaugoti šeimos, bendruomenės ir kultūrinius ryšius, išvengti traumos dėl persikėlimo gyventi pas svetimus žmones, be to, sumažinama tikimybė vaiką perkelti pas naujus globėjus. Be to, taikant šį globos modelį, mažiausiai žalojamas vaikas.

Be globos šeimoje Lietuvoje taikoma gana savita forma – globa (rūpyba) šeimynose. Šeimyna yra pelno nesiekiantis juridinis asmuo, kai namų aplinkoje globoja iki 8 vaikų, netekusių tėvų globos. Skirtumas nuo globos šeimoje yra tas, kad šeimynas ne būtinai inicijuoja šeimos. Reformavus vaiko globos (rūpybos) sistemą, šeimynas pradėjo steigti vaikų globos namai kaip filialus ar atskirus juridinius vienetus. Žinoma, Lietuvoje yra atveju, kai šeimynas yra inicijavusios tradicinės šeimos, globojamiems vaikams kuriančios artimiausią aplinką šeimai. Globa šeimoje irgi yra apribota vaikų skaičiumi. Pastaruoju metu bendras vaikų (globojamų ir biologinių) skaičius turi būti 6. (Cvilius, 2000)

Globos šeimoje pranašumą prieš globą šeimynoje galima įvardinti natūralią aplinką. Šeimynoje susiburia vaikai, netekę tėvų globos, su skirtingomis patirtimis ir skirtingais biologinės šeimos modeliais, be to, kuriamas vienas bendras modelis. Kita vertus, vaiko globa (rūpyba) šeimoje

sudaro sąlygas ugdyti šeimyninius įgūdžius jau sukurtoje šeimoje, turinčioje savo kultūrą, tradicijas, kuriančią glaudžius bendravimo ryšius, ugdančią vertybes.

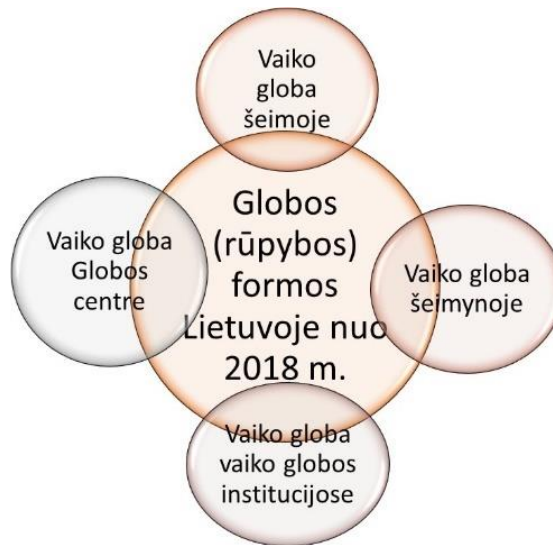
Pasak Sutton (1999), šeimyninė vaiko globa pranašesnė už kitas globos formas tuo, kad pratęsiamas vaiko ugdymas šeimoje, vyksta vaiko vystymasis ir socializacija. Net geriausios globos įstaigos negali sukurti šeimos aplinkos ir užtikrinti darnią vaiko raidą, suteikti svarbios patirties ir įgūdžių kaip šeima.

Mosek (2004) sociologiniu požiūriu ne giminių globą įvardina kaip unikalų darinį, kuris apima dviejų šeimų to paties vaiko globą, prižiūrint atsakingoms institucijoms ir teikiant kompleksinę pagalbą. Pagalbos procese panaudojami įvairūs ištekliai: globojamas vaikas ir globėjai, kurie laikinai pakeičia vaiko šeimą, globojamo vaiko tėvai, specialistai su institucijomis, nevyriausybinės organizacijos, neformalūs socialiniai tinklai. Globai šeimoje būdingi laikinumo, net ir nuolatinės globos atveju, požymiai.

LR Civiliniame kodekse ir Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2002 m. įsakyme „Dėl vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatų patvirtinimo“ ir jo pakeitimuose (2018 ir 2021), išskirtos dvi vaiko globos (rūpybos) šeimoje rūšys – laikinoji, trunkanti nuo 12 iki 18 mėnesių, ir nuolatinė, galinti trukti nuo kelių dienų iki 18 metų, atsižvelgiant į vaiko ir jo tėvų, šeimos situaciją, gal net ir visą gyvenimą gali trukti. Teisiniu požiūriu, globotinis netampa teisėtu globėjų šeimos nariu ir nepatiria įvaikinimui būdingų padarinių: nepakeičiami vardas ir pavardė, neturi teisės į globėjų turto paveldėjimą.

Apžvelgusi teisinius dokumentus, darbo autorė pateikė susistemintą laikinosios ir nuolatinės globos apibūdinimą.

Laikinoji globa (rūpyba) pagal LR civilinį kodeksą (2000, 3.253 str.), apibūdinama, kaip: *„laikiniai be tėvų globos likusio vaiko priežiūra, auklėjimas, jo teisių ir teisėtų interesų atstovavimas bei gynimas šeimoje, šeimynoje, globos centre ar vaikų globos (rūpybos) institucijoje“*. Taigi įstatymų leidėjas, laikinajai vaiko globai (rūpybai) kelia sudėtingą tikslą – vaikas turi būti gražinamas biologinei šeimai (*Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas*, 2000, 3.253 str). Vitkauskas (2010) teigia, jog valstybės institucijos, nustatydamos globą (rūpybą) vaikui, ypatingai tada, kai apribojamos tėvų teisės, turi pagrįsti vaiko globos paskyrimo sprendimą. Tačiau net ir nustatius globą, atsakingos institucijos turi ir toliau rūpintis, kad vaikai būtų gražinti tėvams, t. y. turi teikti kompleksinę pagalbą tėvams, kad socializuotųsi, įgytų pozityvios tėvystės įgūdžių. Kitas iššūkis, su kuriuo jau tenka susidurti globėjams (rūpintojams), sukurti tokią jaukią aplinką, kad globojamiems (rūpinamiems) vaikams netrūktų biologinių tėvų ir jie patirtų kuo mažesnę stresą ir būtų kuo mažiau traumuojami.

6 pav. Vaiko globos (rūpybos) formos Lietuvoje nuo 2018 m.
Šaltinis: darbo autorės sudaryta schema, 2021.

Įsigaliojus LR civilinio kodekso (2000, 3.252 str. 2 d.) pataisai, šalyje, nuo 2018 m. liepos 1 d. įtvirtinta nauja, ketvirtoji, vaiko globos (rūpybos) forma – vaiko globa Globos centre (6 pav.), šalia vaiko globos šeimoje, šeimynoje ir globos institucijoje. Globos centras, pagal tarpusavio bendradarbiavimo ir paslaugų teikimo sutartį, įgyvendina vaiko globėjo teises ir pareigas, be tėvų globos likusį ir socialinę riziką patiriantį vaiką perduoda prižiūrėti budinčiam globotojui. Globos centruose globa dažniausiai paskiriama vaikams iki 3 metų amžiaus (Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos 2019 metų veiklos ataskaita), nes vykdant vaiko teisių apsaugos reformą, nustatyta, kad, atsižvelgiant į mokslininkų tyrimus, vaikams iki trejų metų, kai formuojasi jų prierašumas, charakteris, tapatybė ir vertybės, geriausia aplinka augti yra šeimoje, kur užtikrinamas darni vaiko raida. Budinti globa gali trukti nuo 3 iki 18 mėnesių.

Apibendrinant vaiko globą šeimoje, galima teigti, kad vaikus globojanti šeima yra sutuoktiniai (ar vienas gyvenantis vyresnis kaip 21 metų asmuo), įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka prižiūrintys ar globojantys (besirūpinantys) nesusietus giminystės ryšiais likusius be tėvų globos vaikus, socialinės rizikos vaikus, vaikus su negalia. Lietuvoje išskiriami du globos (rūpybos) šeimoje modeliai: vaiko globa ne giminaičių šeimoje ar šeimynoje ir vaiko globa (rūpyba) pagal giminystės (kraujo) ryšius. Nustatytos dvi globos rūšys: laikinoji ir nuolatinė. Lietuvoje yra nustatytos keturios globos (rūpybos) formos, iš kurių trys: globa (rūpyba) šeimynoje, globa (rūpyba) šeimoje, vaiko globa globos centre, orientuotos į vaiko globą šeimoje. Globos centrai sudaro sutartis su budinčiais globotojais, teikiančiais vaiko, netekusio tėvų globos ar išgyvenančio šeimos krizę, priežiūros paslaugas savo šeimose.

2. BUDINČIO GLOBOTOJO CHARAKTERISTIKA IR PARENGTIS

2.1. Budinčio globotojo samprata ir jo funkcijos

Budinčio globotojo sąvoka Lietuvos teisės aktuose įvedama tik nuo 2018 m., o ligi tol buvo žinoma sąvoka „vaikus globojanti šeima“. Budinčio globotojo samprata apibrėžta Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatyme (2006). Budintis globotojas suvokiamas, kaip fizinis asmuo, globojantis (besirūpinantis) su juo giminystės ryšiais nesusijusius vaikus, netekusius tėvų globos, atitinkantis Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse globėjui (rūpintojui) keliamus reikalavimus, taip pat Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatyme numatytus reikalavimus budinčiam globotojui, išklauses globėjų (rūpintojų) ir įtėvių mokymų programas, pagal su Globos centru sudarytą tarpusavio bendradarbiavimo ir paslaugų teikimo sutartį prižiūrintis likusius be tėvų globos (rūpybos) vaikus, socialinę riziką patiriančius vaikus, su kuriais nėra susietas giminystės ryšiais, arba Sutartyje nustatytais atvejais teikiantis kitokią pagalbą vaiko tėvams, siekiant grąžinti vaiką į šeimą. Budinčiu globotoju gali būti paskirtas vienas iš sutuoktinių arba abu sutuoktiniai, kuriems keliami reikalavimai rūpintis vaiku natūralioje šeimos aplinkoje, užtikrinti jo fizinį ir emocinį saugumą, ugdytį, auklėjimą, atliepti vaiko poreikius ir kasdienę priežiūrą.

Budintysis globotojas veiklą vykdo pagal individualios veiklos pažymą ir turi atlikti visas su šia veikla susijusias pareigas bei vykdyti visas mokesines prievoles, kaip tai reglamentuota Lietuvos Respublikos įstatymuose ir kituose teisės aktuose. Budintis globotojas turi būti nedirbantis asmuo arba dirbantis lanksčiu darbo grafiku.

Globos centras užtikrina, kad budinčių globotojų prižiūrimiems vaikams bei budintiems globotojams būtų prieinama ir suteikiama reikalinga konsultacinė, psichosocialinė, teisinė ir kita pagalba, siekiant tinkamo vaiko ugdymo ir auklėjimo šeimai artimoje aplinkoje.

Budinčio globotojo pareigos yra apibrėžtos Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymo (2006) 19 straipsnyje. Įpareigojimus galima suskirstyti į dvi dalis: įsipareigojimai vaiko atžvilgiu ir bendradarbiavimo su globos centru būtinumas. Iš įpareigojimų matyti, kad budintys globotojai yra įtraukiami į vaiko priežiūros procesą: jie turi ne tik priimti vaiką savo gyvenamojoje vietoje, bet ir užtikrinti jo priežiūrą, emocinį ir fizinį saugumą, visavertį vaiko poreikius atitinkantį ugdymą, auklėjimą ir kasdienę priežiūrą, užtikrinti bendravimą su biologiniais tėvais. Kita vertus budintys globotojai įpareigojami bendradarbiauti su globos centru: jie įtraukiami į vaiko vystymo plano rengimą, kurio įgyvendinimą turi užtikrinti, privalo atsakingai naudoti globos centro skiriamą išmoką vaiko reikmėms, informuoti centrą dėl vaikai kylančių emocinių ir fiziologinių sunkumų, kad būtų užtikrinta vaikui reikiamų specialistų pagalba.

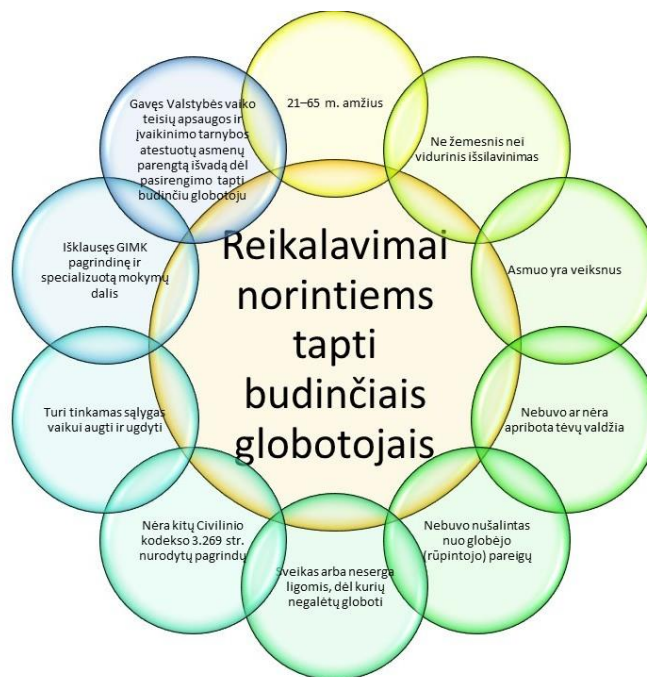
Globos centro veiklos ir vaiko budinčio globotojo vykdomos priežiūros organizavimo ir kokybės priežiūros tvarkos apraše, įsigaliojusiam nuo 2018 m. sausio 1 d., numatyta, kad budintis globotojas įsipareigoja vaiką, netekusį tėvų globos, į savo šeimą priimti kriziniais atvejais (iki 3 mėnesių), kai vaiką reikia skubiai bet kuriuo paros metu apgyvendinti saugioje aplinkoje. Taip pat į paslaugas įeina suteikti laikiną atokvėpį kitiems budintiems globotojams, socialiniams globėjams, globėjams giminaičiams, šeimynos dalyviams (iki 1 mėnesio per kalendorinius metus, išimtiniais atvejais, pvz., susirgus kitam budinčiam globotojui, mirus artimajam, – iki 3 mėnesių). Vaiko laikinoji globa budinčio globotojo šeimoje trunka nuo trijų iki 12 mėnesių arba iki tol, kol baigiasi vaiko laikinoji globa (rūpyba) ir vaikas yra gražinamas biologiniams tėvams ar jam yra nustatyta nuolatinė globa (rūpyba), ar jis yra įvaikintas.

Budintis globotojas vienu metu negali prižiūrėti daugiau kaip 3 vaikų. Bendras vaikų skaičius budinčio globotojo šeimoje su savais vaikais – ne daugiau kaip 5. Prižiūrimų vaikų skaičius gali būti didesnis išimtiniais atvejais, kai neišskiriami broliai ir seserys ir tai raštu suderinta su Globos centru, budinčiu globotoju. Vitkauskas (2010) mano, kad tokiu teisiniu reguliavimu siekiama apsaugoti vaiką nuo psichologinės įtampos, emocinio streso, atsirandančio augant globėjo šeimoje.

Asmenims, siekiantiems tapti budinčiais globotojais, keliami specialūs reikalavimai, jie įteisinti LR civiliniame kodekse (2000), LR Socialinių paslaugų įstatyme ir Globos centro veiklos ir vaiko budinčio globotojo vykdomos priežiūros organizavimo ir kokybės priežiūros tvarkos apraše (2018). Šių teisės aktu pagrindu yra įtvirtintos budinčių globotojų įvertinimo ir atrankos taisyklės, numatančios pretendento amžiaus ribas, veiksnumą, sveikatą, tėvystės gebėjimus. Anot Vitkausko (2010), būsimiems globėjams yra keliami specialūs gyvenimo sąlygų ir buities reikalavimai (7 pav.)

Didžioji dalis reikalavimų, kurie išdėstyti 7 pav. yra taikomi ir visiems asmenims, norintiems tapti globėjais (rūpintojais). Vienas reikalavimas, kuris negalioja nuolatiniai ar budinčiai globai šeimoje – budintis globotojas gali neturėti jam priklausančio būsto ir būti nesusituokęs. Svarbiausia, kad būtų užtikrinta vaiko gerovė ir saugumas ir garantuotas vaiko ugdymasis ir priežiūra pagal vaiko amžiaus ir raidos poreikius.

Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos 2020 m. veiklos ataskaitoje akcentuojama, kad globėjų, budinčių globotojų rengimas ir statuso patvirtinimas turi užtrukti neilgiau kaip 12 savaičių. Į šį laikotarpį įeina specializuoti mokymai asmeniui, norinčiam tapti budinčiu globotoju, šeimos aplinkos įvertinimas, specializuoto klausimyno užpildymas, išvados dėl tinkamumo globoti vaiką šeimoje parengimas. Prieš pradėdant specializuotus mokymus, asmuo, norintis tapti budinčiu globotoju yra patikrinamas: valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija surenka duomenis apie asmens ir kartu gyvenančių asmenų teistumą ir padarytus administracinius teisės nusižengimus; priima sprendimą dėl asmens teigiamo pradinio įvertinimo.

7 pav. Reikalavimai norintiems tapti budinčiais globotojais.
Šaltinis: darbo autorės parengta schema, 2021 m.

Išanalizavus budinčio globotojo parengimo procesą, darytina išvada, kad vaiko teisių apsaugos institucijos išsamiai tikrindamos asmenų teistumą, tinkamumą tapti budinčiais globotojais, nustatydamą jų gebėjimus globai (rūpybai), siekia užtikrinti vaiko gerovę ir saugumą.

Budinčio globotojo statusas yra patvirtinamas arba panaikinamas Savivaldybės administracijos direktoriaus ar jo įgalioto asmens įsakymu. Panaikinimo priežastis – kai prieš vaiką yra įvykdomas baudžiamasis nusižengimas arba nusikalstama veika.

Globos centro veiklos ir vaiko budinčio globotojo vykdomos priežiūros organizavimo ir kokybės priežiūros tvarkos apraše, patvirtintame Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2018 m. sausio 19 d. įsakymu Nr. A1-28, reglamentuojama Globos centro veikla ir jo pareigos budinčių globotojų atžvilgiu. Globos centras teikia ar organizuoja prižiūrimiems vaikams ir budintiems globotojams reikiamą pagalbą (socialinę, psichosocialinę, konsultacinę, teisinę ir kt.); įgalioja budinčius globotojus atstovauti vaikui sveikatos priežiūros, socialinių paslaugų, švietimo ar kitose įstaigose, institucijose bei organizacijose; vertina budinčio globotojo, globėjo, nesusijusio giminystės ryšiais, globėjo giminaičio vykdomos veiklos kokybę; organizuoja budinčių globotojų savitarpio pagalbos grupes.

Socialinių paslaugų įstatyme (2006) apibrėžta, kad Globos centras įsipareigoja budinčio globotojo priežiūrai perduoti vaiką (vaikus), kuriam (kuriems) budintis globotojas gali užtikrinti emocinį ir fizinį saugumą bei visavertį poreikius atitinkantį ugdymą ir priežiūrą, teikti ar organizuoti tęstinę pagalbą budinčiam globotojui ir jo prižiūrimiems vaikams; skirti darbuotoją (darbuotojus),

atsakingą (atsakingus) už reikiamos pagalbos budinčiam globotojui teikimą, ir užtikrinti, kad ši pagalba būtų teikiama laiku ir kokybiškai; kartu su budinčiu globotoju užtikrinti švietimo pagalbos, sveikatos priežiūros ar kitų paslaugų teikimą budinčių globotojų prižiūrimiems vaikams. Be teikiamos pagalbos budinčiam globotojui, globos centras turi ne rečiau kaip vieną kartą per šešis mėnesius atlikti budinčio globotojo vykdomos vaiko priežiūros kokybės vertinimą; kiekvieną mėnesį skirti vaiko išlaikymui reikalingas pinigines lėšas ir atlygį už vaikų priežiūrą. Taip pat Globos centras privalo užtikrinti, kad budintis globotojas nuolat tobulintų savo profesinę kompetenciją.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad budintis globotojas globoja giminystės ryšiais nesusijusius vaikus, netekusius tėvų globos. Pirmiausia asmuo turi išklaudyti specializuotus GIMK mokymus ir atitikti keliamus reikalavimus: amžiaus cenzą, veiksnumą, išsilavinimą, turi tinkamas sąlygas vaikui augti ir ugdyti, išklauses specializuotus mokymus ir gavęs teigiamą Valstybinės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuoatų asmenų parengtą išvadą dėl pasirengimo tapti budinčiu globotoju. Globotojo statusas, jeigu asmuo įvykdo visus reikalavimus, patvirtinamas per 12 savaičių nuo prašymo pateikimo dienos. Taip pat yra griežta nustatyta tvarka budinčio globotojo statusui ne tik patvirtinti, bet ir panaikinti. Budinčio globotojo veikla nuo 2018 m. reglamentuota LR teisės aktais, kur numatyta ne tik pareigos, bet ir atsakomybės, apmokėjimo, profesinių kompetencijų kėlimo tvarka.

2.2. Budinčių globotojų rengimas pagal GIMK programą

Snieškienė (2002) teigia, kad šeima, globojanti vaikus, turi būti visapusiškai pasiruošusi, nes globėjai yra vaiko ugdytojai, todėl jiems yra būtinas specialus pasirengimas.

Iki 2008 m. globėjų ruošimas buvo neregamentuotas ir vyko chaotiškai. Kiekviena savivaldybė taikė savo metodiką ir būdus. Kai kurios savivaldybės adaptavo Didžiojoje Britanijoje taikytą programą globėjams ruošti. To laikmečio išskirtinis bruožas – globėjų rengimo praktika buvo skirtinga, darbas su potencialiais globėjais (asmenimis) ir įtėviais išsiskyrė neapibrėžtumu, nekonkretumu. Darytina išvada, kad teisės aktais reguliuojamas globos ir įvaikinimo procesas pasižymėjo globėjų ir įtėvių pareigų suvokimo stoka, nekreipiamas dėmesys į asmenų gebėjimus tapti globėjais ir įtėviais.

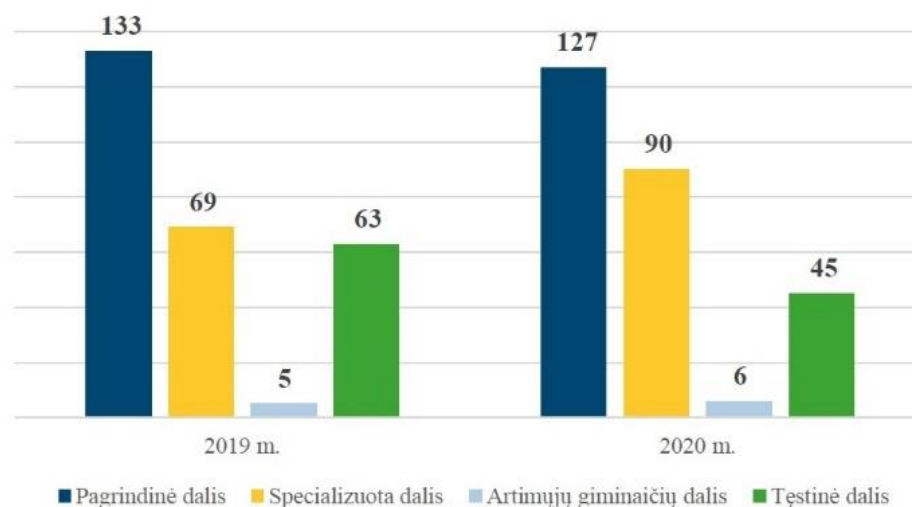
Situacija pasikeitė nuo 2008 m., kai pradėta taikyti iš Jungtinių Amerikos Valstijų perimta standartizuota globėjų įvertinimo, atrankos ir mokymo sistema (PRIDE – Parent Resources for Information Development Education – Šaltiniai tėvams informuoti, tobulėti ir mokyti). Beje ši programa yra paplitusi ne tik Lietuvoje, bet ir kitose Europos, Skandinavijos šalyse. Su šia programa įdiegiamos tokios naujovės, kaip grupiniai užsiėmimai su asmenimis, norinčiais tapti globėjais, įvaikintojais, individualus bendravimas, individualios konsultacijos. Programa orientuojama dviem

kryptimis: savęs pažinimo, motyvacijos nustatymo ir pagrindinių gebėjimų ugdymo ir globojamo vaiko pažinimo, jo poreikių atpažinimo ir tenkinimo, tėvų netekties įveikimo. Nuo 2012 m. ši programa vadinama Globėjų ir įtėvių mokymu ir konsultavimu (GIMK). Be to, atkreiptinas dėmesys, kad šią programą jau turėjo išklausti ir asmenys, norintys globoti vaikus, susijusius giminystės ryšiais. Tuomet tikėtasi, kad juos išklausę asmenys vaiko globai bus labiau pasirengę. Kaip pastebi Vitkauskas (2010), pasitaiko ir tokių atvejų, kai globėjai giminaičiai susiduria su globotinio elgesio problemomis ir jų pačių kvalifikacijos stygiumi, atsisako toliau rūpintis globotiniu, nes negeba atlikti savo pareigų.

GIMK mokymai organizuojami dviem etapais. Pirmajame etape sudaromos sąlygos būsimiems globėjams ir įvaikintojams įsivertinti savo pasirinkimą ir motyvaciją. Per grupinius užsiėmimus sudaromos sąlygos asmenims išsikalbėti, pasidalinti patirtimi, išgyvenimais, atvirai atskleisti savo jausmus. Programos dalyviai patys ieško atsakymų į įvairius globos klausimus. Mokymų metu ugdomi tokie gebėjimai kaip darbas komandoje vaiko stabilumui užtikrinti, būtinumas atvirai kalbėtis su globojamu ar įvaikintu vaiku, išmanyti globojamo, įvaikinto vaiko raidos etapus, elgesio modelius, gebėti patenkinti jo raidos poreikius, padėti išgyventi tėvų netektį, kelti savivertę ir stiprinti šeimos ryšius, gebėti auklėti, pasiruošti permainingoms, sąmoningai priimti sprendimus. Antrojo GIMK programos metu yra teikiama pagalba asmenims, jau tapusiems globėjais ar įvaikintojais. Jiems teikiama tęstinė pagalba, konsultuojant globos klausimais, bandant įveikti iškilusius iššūkius.

2018 m. birželio 1 d. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos įsakymu Nr. BV-66 „Dėl Globėjų (rūpintojų), budinčių globotojų, įtėvių, bendruomeninių vaikų globos namų darbuotojų mokymo ir konsultavimo programos patvirtinimo“ programa praplėsta ir į pretendentų, kuriems skirta GIMK programa, sąrašą įtraukiami budintys globotojai. GIMK mokymai organizuojami vadovaujantis Globėjų (rūpintojų) ir įtėvių paieškos, rengimo, atrankos, konsultavimo ir pagalbos jiems paslaugų teikimo rekomendacijomis, patvirtintomis 2019 m. spalio 4 d. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus įsakymu Nr. BV-289. GIMK programą sudaro: pagrindiniai mokymai, specializuoti mokymai, tęstiniai mokymai ir artimų giminaičių programa, tęstinė globėjų (rūpintojų), budinčių globotojų, įtėvių bendruomeninių vaikų globos namų darbuotojų mokymo ir konsultavimo programa (8 pav.)

Per 2019–2020 m. buvo suorganizuoti 538 mokymai ir jų skaičius palyginti yra proporcingas. Tęstinių mokymų sumažėjimą lėmė tai, kad jie organizuojami 1–2 kartus per metus ir susiklosčiusi COVID-19 pandemija. Kai kurie globos centrai nepasinaudojo informacinėmis technologijomis ir nebuvo teikiama paslauga.

8 pav. 2019–2020 m. mokymų pagal GIMK programą skaičius.

Šaltinis: Valstybinės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie SAM 2020 m. veiklos ataskaita.

GIMK programoje ugdomos penkios gebėjimų grupės, pagal kurias įvertinamas globėjų (rūpintojų), budinčių globotojų, tėvių, giminaičių, bendruomeninių globos namų darbuotojų pasiruošimas vaiko globai (rūpybai) ar priežiūrai: (9 pav.)

1. Saugios aplinkos užtikrinimas ir fizinių poreikių tenkinimas – atskleidžiama, ar asmuo ir šeima gali užtikrinti vaikui saugią namų aplinką, pozityvią psichologinę aplinką, ar yra materialiai apsirūpinę, kad patenkintų vaiko poreikius.

2. Vaiko raidos poreikių tenkinimas bei raidos sunkumų kompensavimas – sudaromos sąlygos pažinti savo šeimos gyvenimo būdą, įpročius, požiūrį į vaiko asmenybės ugdymą, ar geba suprasti vaiką, suvokia, kokią netektį jis išgyvena, kaip turėtų stiprinti prierašumą bei socialinius įgūdžius, kaip geba puoselėti pasitikėjimu grįstus tarpusavio santykius ir ugdo vaiko gebėjimą savarankiškai gyventi.

3. Vaiko ryšių su biologine šeima užtikrinimas – išsiaiškinamas šeimos požiūris į globojamo vaiko biologinę šeimą, jo istoriją, ryšių palaikymą, santykius su jo šeimos nariais, giminaičiais, padedama vaikui suprasti savo identitetą.

4. Pagalba vaikui užmezgant saugius ir patvarius ryšius – asmenys mokomi padėti vaikui užmegzti saugius ir pasitikėjimu pagrįstus tarpusavio santykius su nauja šeima ir aplinka.

5. Bendradarbiavimas sprendžiant vaiko ir šeimos problemas – sužinoma, kaip asmuo geba bendradarbiauti su kompetentingomis institucijomis ir specialistais sprendžiant vaiko ir šeimos problemas.

9 pav. Penkios gebėjimų grupės, ugdomos GIMK programoje

Šaltinis: darbo autorės parengta schema, 2021 m.

Aptarti penki gebėjimai ugdomi tam, kad būsimi globėjai (rūpintojai), budintys globotojai, tėviai, giminės globėjai suprastų, kas jų laukia globojant (rūpinantis) globojamu vaiku, kad tokio vaiko auginimas yra kitoks nei biologinio vaiko auginimas. Pastebima tendencija, kad būsimi globėjai idealizuoja globos procesą ir vaiko laukia labai gero ir be trūkumų. Todėl mokymų metu akcentuojama, kad vaikas, netekęs tėvų globos gali jausti gėdą arba pyktį, su kuriuo susidurs globėjai (rūpintojai), budintys globotojai, tėviai, giminaičiai. Tėviai (globėjai). Pastarieji turi gerai suprasti minėto vaiko poreikius, orientuotis savo išgyventoje patirtyje ir emociniame pasaulyje, gebėti atvirai priimti vaiko istoriją, gebėti suprasti savo elgesio pasekmes vaiko raidai ir emociniam vystymuisi, atpažinti globojamo vaiko jausmus bei padėti su jais gyventi. Kita vertus būsimi globėjai, budintys globotojai, tėviai turi būti pasiruošę pokyčiams.

Budintys globotojai be pagrindinių mokymų, turi dar išklausti specializuotus kursus, kurių metu ugdomi gebėjimai dirbti komandoje, parengti globojamą vaiką susitikimui su biologiniais tėvais ir suorganizuoti susitikimą, gebėti stiprinti vaiko psichologinį atsparumą ir tapatumą, užtikrinti pastovumą, gebėti paruošti vaiką grįžti pas tėvus arba persikelti pas globėjų, tėvių šeimą, padėti globojamam vaikui susidoroti su netekties jausmu, gebėti atpažinti ir padėti išgyventi sielvarto stadijas, padėti globojamam vaikui įveikti jausmus, kylančius po susitikimo su tėvais.

Kai asmenys išklauso specializuotus kursus, globą koordinuojanti institucija vertina jų pasirengimą ir parengia išvadą apie būsimojo budinčio globotojo kompetenciją globoti vaiką. Kaip

teigia Schofield (2013), profesionalių globėjų pagalba vaiko globoje yra profesionalus ir atsakingas darbas, todėl aukšti kokybės standartai yra užtikrinami ne tik per mokymus, bet ir vertinimus. Galutiniu asmens tinkamumo skirti globėju (rūpintoju) įvertinimu yra baigiamas globėjo (rūpintojo), budinčio globotojo, įtėvio pasiruošimas vaiko globai ir asmuo paskiriamas globėju (rūpintoju). Reikia pažymėti, kad ne vaikas yra parenkamas globėjams, o globėjų šeima vaikui, kuri privalo atitikti jo poreikius, interesus ir geba užtikrinti saugią aplinką jam augti ir vystytis. Todėl profesionaliai paruoštų globėjų, budinčių globotojų, įtėvių pareiga yra tinkamai prižiūrėti globojamus vaikus, rūpintis jų sveikata, užtikrinti ugdymo procesą, juos išlaikyti ir sudaryti palankias sąlygas visapusiškos raidos vystymuisi, kad vaikai būtų pasirengę savarankiškai prisitaikyti prie visuomenės (Rudeliūnaitė ir Urbikaitė, 2011).

Pasak Sagačio (2006), globos (rūpybos) formos ir jų nustatymo principai yra vertybiniai kriterijai, pagal kuriuos konkrečiu atveju yra parenkamas vaiko globėjas. Be to, yra numatytos rekomendacijomis, kuriomis vadovaujantis ieškomi ir atrenkami globėjai ir įtėviai, kaip jie rengiami, konsultuojami ir kaip ir kada teikiama jiems pagalba.

2020 m. metų duomenimis, Lietuvoje veikia 66 Globos centrai, kurie teikia GIMK paslaugas ir buvo sudarę 204 bendradarbiavimo ir paslaugų teikimo sutartis su budinčiais globotojais, galinčiais laikinai prižiūrėti 448 tėvų globos netekusius vaikus. 2019 m. metų duomenimis bendradarbiavimo sutarčių su budinčiais globotojais buvo sudaryta 124, o jau metų pabaigoje – 201, padidėjo 51 proc., o 2021 m. III ketv. – 209. Sudaromų sutarčių pokytis nuo 2019 m. pabaigos didėja neženkliai – padaugėjo 8 paslaugų sutartimis. (10 pav.)

10 pav. Paslaugų teikimo sutarčių, sudarytų su budinčiais globotojais, skaičius.

Šaltinis: darbo autorės schema, parengta pagal Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2020 m. veiklos ataskaitą ir globos centrų statistinius duomenis.

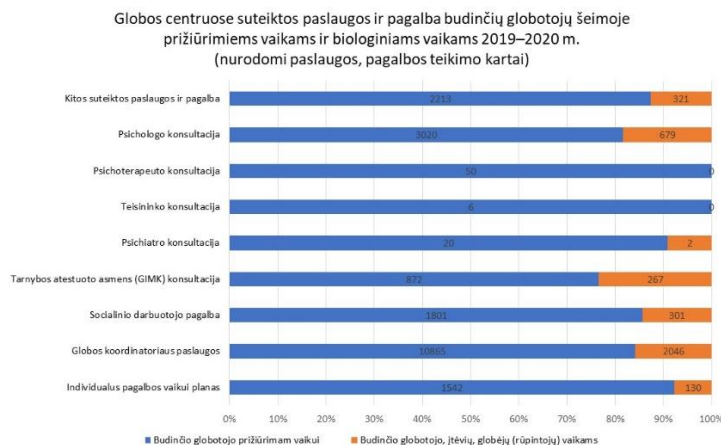
Globos centrų duomenimis, Lietuvoje yra parengti 239 budintys globotojai, iš kurių 30 dar nėra sudarę bendradarbiavimo ir paslaugų teikimo sutarties.

Apibendrinant galima teigti, kad asmenys, nusprendę tapti budinčiais globotojais, turi tam pasiruošti, t. y. išklausti pagrindinius ir specializuotus mokymus pagal GIMK programą. Po pagrindinių mokymų būsimi budintys globotojai turi gebėti: užtikrinti vaikui saugią aplinką ir tenkinti tenkinti vaiko raidos poreikius; užtikrinti vaiko ryšius su biologine šeima; padėti vaikui užmegzti saugius ir patvarius ryšius; bendrauti sprendžiant vaiko ir šeimos problemas. Po specializuotų mokymų būsimi budintys globotojai turi gebėti: dirbti komandoje; parengti globojamą vaiką susitikimui su biologiniais tėvais ir suorganizuoti susitikimą; stiprinti vaiko psichologinį atsparumą ir tapatumą; užtikrinti pastovumą; paruošti vaiką grįžti pas tėvus arba persikelti pas globėjų, įtėvių šeimą; padėti globojamam vaikui susidoroti su netekties jausmu; atpažinti ir padėti išgyventi sielvarto stadijas; padėti globojamam vaikui įveikti jausmus, kylančius po susitikimo su tėvais. aptarus statistinius duomenis, galima teigti, kad budinčių globotojų skaičius nuo 2019 m. nežymiai padidėjo palyginti su 2018 m.

2.3. Valstybės pagalba budinčiam globotojui

Valstybės pagalba globėjams (rūpintojams), įvaikintojams, pradėjus organizuoti PRIDE, vėliau GIMK, mokymus, kasmet buvo tobulinama. Jau 2011 m. atsirado tęstiniai įtėvių ir globėjų mokymai. Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos ataskaitų duomenimis, 2013 m. šalia tęstinių mokymų teikiamos savipagalbos paslauga, socialinio darbuotojo, psichologo konsultacijos, o 2016 m. paslaugos papildomos meno terapija, seminarais, be to, GIMK mokymus gali vesti tik atestuoti specialistai. 2018 m. padėjus organizuoti specializuotus mokymus budintiems globotojams, paslaugų spektras buvo išplėstas, nes Globos centrai pradėjo teikti efektyvią pagalbą ir paramą budintiems globotojams, globėjams (rūpintojams), įvaikintojams. Darbo autorė, atlikusi Valstybinės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos ataskaitų analizę, įžvelgia, kad efektyvios pagalbos reikėjo, nes iš ataskaitų matyti, kad budinčių globėjų, globėjų (rūpintojų) įvaikintojų šeimos, globojančios ir prižiūrinčios vaikų globos netekusius vaikus, jaučia socialinės paramos iš šeimos, aplinkinių, įvairių sričių specialistų, valstybės dėmesio stygių. Todėl galima teigti, kad valstybės dėmesys ir pagalba tokioms šeimoms yra būtina, nes, kaip teigia Gvaldaitė ir Šimkonytė (2016), didesnė paramos ir paslaugų pasiūla paskatintų daugiau šeimų apsispręsti globoti vaikus ir sumažintų vaikų gražinimą iš globėjų šeimų į institucijas. Globos centrai, teikdami paramą ir pagalbą budintiems globotojams, vadovaujasi 2018 m. įsigaliojusiu Globos centro veiklos ir vaiko budinčio globotojo vykdomos priežiūros organizavimo ir kokybės priežiūros tvarkos aprašu, jie turi užtikrinti budintiems globotojams, jų prižiūrimiems vaikams, jų biologiniams vaikams prieinamą reikalingą psichologo, psichoterapeuto, teisininko konsultaciją. Be to, globos centrų funkcijose apibrėžiama, kad dirbant su budinčiais globotojais, globėjais (rūpintojais), įtėviais, turi būti vykdomi tęstiniai mokymai pagal

GIMK programą. Be to, Rimkus (2016) pastebi, jeigu norima, kad globėjai efektyviau ir kokybiškiau teiktų globos paslaugas, bendradarbiautų su specialistais, vadinasi, ne tik globojamiems vaikams, bet ir budintiems globotojams, globėjams (rūpintojams), įtėviams reikalinga pagalba ir parama.

11 pav. Globos centruose suteiktos paslaugos ir pagalba budinčių globotojų šeimoje prižiūrimiems vaikams ir biologiniams vaikams 2019–2020 m.

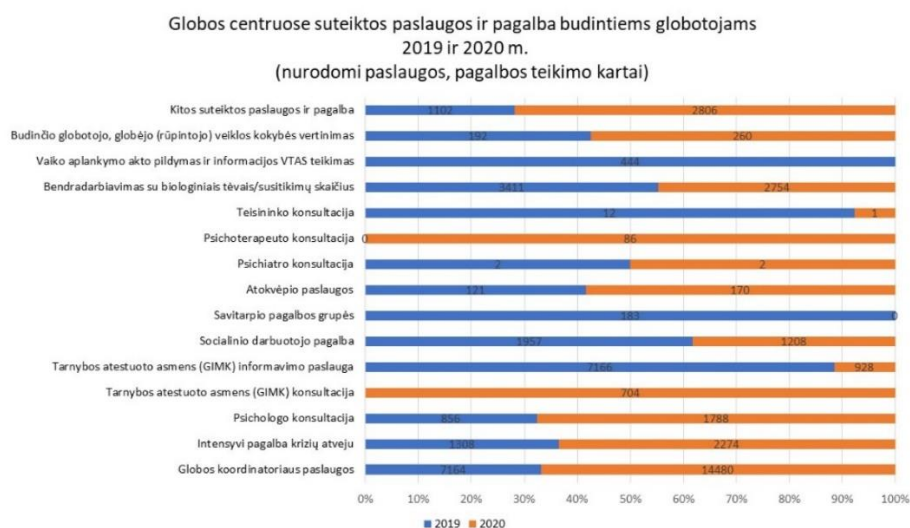
Šaltinis: darbo autorės parengta schema, 2021.

Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos 2019–2020 m. ataskaitos (toliau – Vaiko teisių ataskaita) duomenimis, buvo teikiama įvairi pagalba budinčių globotojų prižiūrimiems ir jų biologiniams vaikams (11 pav).

Palyginti paslaugų dažnumo teikimas 2019 ir 2020 m., nesiskiria. Tik 2020 m. padaugėjo prižiūrimų vaikų, kuriems prireikė psichiatro konsultacijos. Be to, tų pačių metų ataskaitoje įdiegiama nauja psichoterapijos paslauga. Daugiausia prižiūrimiems vaikams paslaugų teikia globos koordinatorius.

Globos centrai paramą ir paslaugas teikia ir budintiems globotojams (12 pav.)

Palyginti 2019 ir 2020 m. paslaugos ir parama teikiama dažnai. 2020 m. duomenimis, budintys globotojai labiau naudojami psichologo, tarnybos atestuoto asmens konsultacijomis, įvedama psichoterapeuto paslauga, intensyviau teikiama pagalba krizių metu, mažiau reikia informavimo paslaugos, teisininkų konsultacijos. 2020 m. jau nebuvo pildomas vaiko aplankymo aktas. Tačiau 2020 m. vaiko teisių ataskaitoje neužfiksuotas nė vienas susitikimas su savipagalbos grupe. Be to, sumažėjo budinčių globotojų susitikimų su prižiūrimo vaiko biologiniais tėvais. Tokiai statistikai įtakos turėjo COVID-19 pandemija ir globos centrams sudarant sąlygas, kad budintys globotojai kuo, mažiau turėtų kontakto su biologiniais tėvais, dėl jų agresyvumo ir neadekvataus elgesio globėjų atžvilgiu.

12 pav. 2019–2020 m. budintiems globotojams suteikta pagalba ir paslaugos globos centruose.

Šaltinis: darbo autorės parengta schema pagal 2019–2020 m. Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos 2019 ir 2020 m. veiklos ataskaitas.

Reformavus vaiko teisių sistemą, akivaizdūs pokyčiai teikiant pagalbą ir paramą ne tik prižiūrimiems vaikams, netekusiems tėvų globos, bet ir budintiems globotojams. Teikiant pagalbą budinčių globotojų šeimai, stebima jos psichologinė ir emocinė būklė, užtikrinama pagalba suteikti laiku, o pats pagalbos teikimas neapsiriboja tik emociniu ar moraliniu palaikymu. Parama suteikiama koordinuojant ir pasitelkiant įvairius specialistus ir organizuojant atokvėpio paslaugą.

Į pagalbą valstybinėms institucijoms, teikiančioms paslaugas budintiems globotojams ir jų prižiūrimiems ir biologiniams vaikams nuo 2019 m. pasitelkiamos nevyriausybinės organizacijos įgyvendinat Vaiko gerovės 2019–2021 m. veiksmų plano įgyvendinamo priemonių plano 2.1. priemonę „Remti nevyriausybines organizacijas, teikiančias paslaugas globėjams (rūpintojams), įtėviams, budintiems globotojams, šeimynų dalyviams, Tarnybos atestuotiesiems asmenims, globos centrų darbuotojams, bendruomeninių vaikų globos namų darbuotojams ir viešinančias vaiko globą (rūpybą) šeimoje bei įvaikinimą“. Be to, pagal šią priemonę remiami nevyriausybinių organizacijų socialiniai projektai iš valstybės biudžeto. Nevyriausybines organizacijas teikė tęstinę pagalbą ir konsultacijas budintiems globotojams, jų šeimos nariams.

Analizuojant paslaugų teikimo spektrą budintiems globotojams, jų prižiūrimiems vaikams, netekusiems tėvų globos, įtėvių, budinčių globotojų, globėjų (rūpintojų) savipagalbos grupės pripažįstamos kaip tęstinė GIMK („Globėjų, įtėvių mokymai ir konsultavimas“) programos dalis. Ne visada įtėviai ir globėjų artimieji, į kurių šeimą ateina vaikas, netekę tėvų globos, turi globos ir įvaikinimo patirties, dėl tos priežasties negali visapusiškai iki galo suprasti pagalbos poreikius ir tinkamai į juos atsakyti. O susitikimai savipagalbos grupėse ugdo ne tik bendrumo jausmą, bet ir

patys globėjai, tėviai tampa savo veiklos ekspertais, jų metu vyksta tam tikra išsikalbėjimo terapija (Gvaldaitė, 2020).

Be socialinių paslaugų teikimo, šeimoms, globojančioms vaikus yra skiriama valstybės finansinė parama (Bitinas, Guogis, Migun ir Važgytė, 2010). Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymo 19 straipsnio 5 ir 6 dalyse yra reglamentuota, kad su budinčiu globotoju yra sudaroma sutartis, o atlygį už vaikų priežiūrą moka savivaldybė per globos centrą, jeigu šie globotojai yra sudarę tarpusavio bendradarbiavimo ir paslaugų teikimo sutartis su globos centru, kuris, Civilinio kodekso ir Civilinio proceso kodekso nustatyta tvarka yra skiriamas vaikų atstovu pagal įstatymą. Kiekvienas globos centras budinčiam globotojui moka 1MMA (2021 m. MMA dydis yra 642 Eur, o nuo 2022-01-01 – 730 Eur) dydžio mėnesinį atlygį neatskaičius mokesčių, kai šeimoje nėra apgyvendintas vaikas. Apgyvendinus vaiką šeimoje, prie 1 MMA dydžio mėnesinio atlygio pridedamas kiekviename globos centre atskirai nustatytas minimalios mėnesinės algos dydis už kiekvieną faktiškai prižiūrimą vaiką priklausomai nuo jo amžiaus. Taip pat kiekvienam prižiūrimam vaikui išlaikyti budinčio globotojo šeimoje skiriama vaiko globos (rūpybos) išmoka, globos (rūpybos) išmokos tikslinis priedas, mokamas pagal Išmokų vaikams įstatymo nustatytą tvarką. Jeigu prižiūrimas vaikas yra neįgalus, tuomet vaikui skiriama slaugos ir priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinė kompensacija ir kitos išmokos, kurias turi teisę gauti vaikas ir globėjas ir jos numatytos Lietuvos Respublikos įstatymuose, pavyzdžiui, Išmokų vaikams įstatyme (2018), Tikslinių kompensacijų įstatyme (2018). Globos centras pagal išgales skiria vienkartinę įsikūrimo išmoką vaiko globos vietai įkurti budinčio globotojo šeimoje. Ši išmoka mokama vieną kartą nepriklausomai nuo vaikų skaičiaus, amžiaus ir priežiūros laikotarpio.

Apibendrinant, galima teigti, kad pastaraisiais metais budintiems globotojams, jų prižiūrimams ir net biologiniams vaikams yra teikiama pagalba ir socialinės paslaugos, kurios yra prieinamos, be to, kasmet paslaugų spektras papildomas naujomis. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad valstybė teikia budintiems globotojams ir finansinę paramą, suteikdama teisę į išmokas, taip pat mokama įsikūrimo išmoka, minimalus mėnesinis atlygis, kuris nuo 2022 m. kils.

2.4. Kylantys iššūkiai budintiems globotojams

Budinčius globotojus, kaip ir kiekvienos profesijos atstovus, lydi įvairūs iššūkiai. Išnagrinėjus mokslinę literatūrą, galima išskirti šiuos iššūkius: budinčio globotojo motyvacija, šeimos narių palaikymas, kitokio vaiko priėmimas, prierašumo formavimas, pagalba vaikui išgyventi netektį ir adaptaciją, bendravimas su globojamo vaiko biologiniais tėvais, profesinis tobulėjimas, perdegimo įveika.

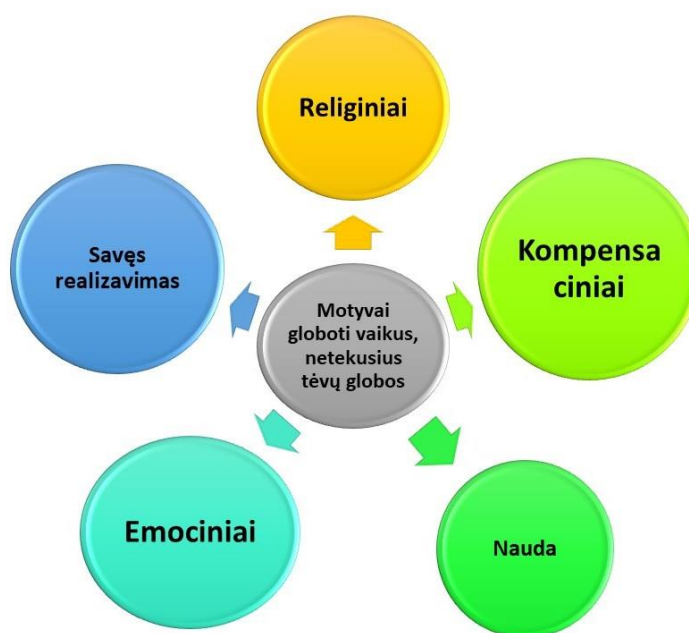
Motyvacija. Kiekvienas būsimas budintis globotojas GIMK mokymų metu turi sau atsakyti į klausimą, kodėl nori tapti budinčiu globotoju. Triseliotis (2000), tirdamas globėjų motyvaciją, pastebėjo, jog ji susijusi su altruizmo apraiškomis bei noru padėti kitam. Pasak tyrėjo, iš tiesų labai sudėtinga motyvus atskirti ir suskirstyti į tam tikras kategorijas, nes asmenų veiksmai dažnai būna nesąmoningi, o veiksniai nežinomi. Giedrimas, Ignatovičienė, Breidokienė, Ignatovič (2013) atkreipė dėmesį, kad globėjai (rūpintojai) savo norą globoti vaikus motyvuoja socialiniu aktyvumu, noru padėti vaikams, netekusiems tėvų globos.

Valatkaitytė (2019), Puodžiūnienė (2012) vidinę motyvaciją sieja su veiksniais, kylančiais iš žmogaus vertybių, standartų ir asmeninių bruožų. Prie šių veiksnių priskiriamas noras padėti ir suteikti namus vaikams, netekusiems tėvų globos, dėl religinių, patriotinių paskatų asmuo pasirenka budinčio globotojo darbą. Tyrėjos išskyrė, kad globėjų motyvaciją sustiprino globėjų patirtis, pavišinta žiniasklaidoje, informaciniuose pranešimuose, taip pat ryšys su kitomis globėjų šeimomis. Dar viena iš priežasčių, kodėl asmenys tampa globėjais – negalėjimas turėti savo biologinių vaikų ir noras tapti tėvais. Motyvacija lemia pasirinkimas turėti daugiau vaikų nei leidžia sveikata, medicininiai, ekonominiai veiksniai, nesudarantys galimybių įgyvendinti savo siekius. Todėl pasirenka globoti ir priimti dar vieną vaiką į šeimą.

Išoriniai motyvacijos veiksniai pastebimi tokie kaip numatomas atlygis, noras padidinti savo šeimos pajamas. Išorinė motyvacija nėra susijusi su žmogaus vidinėmis savybėmis. (Jose, Mumtaz, & Uvais, 2018).

Išanalizavusi kai kurią mokslinę literatūrą (B. Costin, J. Cynthia, S. Downs (1991), Snieškienė (2001), Tyebjee (2003), Montrimienė, Kukauskas, Matulevičiūtė (2005)), kurioje tiriami motyvai globoti vaikus, netekusius tėvų globos, darbo autorė apibendrinusi pateikia 13 pav.:

- Religinius motyvus apima noras padėti artimui ir vykdyti Dievo valią.
- Kompensaciniai motyvai apima norą ištaisyti savo auklėjimo klaidas, patirtas auginant biologinius vaikus, siekį patenkinti poreikį tapti tėvais.
- Globojant vaikus taip pat išskiriama nauda papildyti savo šeimos pajamas, gauti vaiką kaip pagalbininką ūkyje; taip pat siekiama, kad globotinis atstotų draugą biologiniam vaikui.
- Emociniai motyvai sietini su biologinio vaiko netektimi, kai globotinis turi užpildyti globėjo išgyvenamą tuštumą; globojama iš meilės vaikams, vienišumo jausmo, noro būti užimtam, siekiant emociškai pasitenkinti.

13 pav. Motyvai globoti vaikus, netekusius tėvų globos
Šaltinis: darbo autorės parengta schema, 2021 m.

Socialiai aktyvus globėjas, altruistas save realizuoja sekdamas artimųjų globėjų pavyzdžiu, norėdamas būti reikšmingas globojamo vaiko gyvenime, siekdamas suteikti namus globojamiems vaikams, parodydamas jiems pozityvų šeimos modelį ir taip įprasmindamas savo gyvenimą.

Šeimos narių palaikymas ir pozityvių santykių su jais išlaikymas. Atvykus globotiniu į šeimą, dažniausiai šeimos narių santykiai pakinta, kol praeina adaptacijos laikotarpis. Pakitimo priežastys gali būti keleriopos: patys šeimos nariai negeba tinkamai bendrauti, išsakyti savo jausmų, nėra atviri vienas kitam, negeba išsakyti lūkesčių; kai šeimoje nepaisoma socialinio teisingumo, ne vienodai taikomos taisyklės, bausmės; kai šeimoje pasireiškia visa paletė kontrastingų charakterių ir temperamentų. Kita vertus, mokslininkai įžvelgia dar kitą priežastį – kai globa idealizuojama, tikimasi pūkuoto, mielo, švelnaus vaikučio, o ateina gyvenimo sužalotas ir sulaužytas, praradęs pasitikėjimą ir neturintis socialinių įgūdžių vaikas.

Biologiniai vaikai gali išgyventi ir protestuoti dėl sumažėjusio jiems dėmesio, dėl savo vietos šeimoje praradimo, dažnai jiems tenka iškęsti agresyvių globojamų vaikų elgesį ir priešišškai nusiteikusios aplinkos nusistatymą. Tačiau, nepaisant iškilusių sunkumų globojančioje šeimoje, visi šeimos nariai dažnai prisiriša prie globotinio ir, jam išvykus iš namų, gali jausti tarsi prarastą dalį savo šeimos. Šeima gali jausti širdgėlą ir liūdesį dėl išvykusio globotinio, gali prireikti laiko išliūdėti ir vėl susijungti kaip šeimai. (Stelmokienė, 2015)

Artimųjų palaikymas yra vienas iš neformalios pagalbos būdų, kuris globėjams suteikia pasitikėjimo savo jėgomis. Tad šeimos narių palaikymas globoje yra svarbus aspektas siekiant sėkmingos globos. Iki tol vyravusi ir nusistovėjusi socialinė struktūra sugriūna, reikia iš naujo kurti

šeimos taisyklės, ribas, vaidmenis ir prisitaikyti prie naujai atėjusio žmogaus. Šeima, draugai, giminės, kolegos ir kiti sudaro neformalios paramos tinklą.

Kitokio vaiko priėmimas šeimoje. Vaiko globa šeimoje yra susijusi su kitokio vaiko priėmimu. Kitokio vaiko priėmimas yra savo gyvenimo ribų išplėtimas iki kito asmens ribų ir įtraukiant jį į savo gyvenimą (Giussani, 2012). O tai yra artimo meilės – dorybės – visiškai besąlygiškos, be išskaičiavimo, – išraiška, kai priimamas toks žmogus, koks jis yra.

Į budinčio globotojo šeimą ateina vaikai, turintys prieraišumo sutrikimų, elgesio, emocijų, sveikatos, mokymosi problemų, patyrę įvairaus smurto formas. Budintis globotojas priima vaiką net nežinodamas, koks jis yra, vaikas ateina kaip „tabula rasa“. Čia iššūkis iškyla vaiką priimti tokį, koks jis ateina.

Prieraišumas. Prieraišumas mokslinėje literatūroje suvokiamas kaip stiprus emocinis ryšys tarp vaiko ir suaugusiojo, dažniausiai tarp vaiko ir jo tėvų, mamos. Šis ryšys formuojamas jau nuo pirmųjų vaiko gyvenimo metų, esant stipriems ir ilgalaikiams santykiams su vaikui svarbiu asmeniu. Prieraišumo formavimasis turi įtakos vaiko fizinei, psichinei, socialinei raidai, intelekto vystymuisi, savivertei (Giedrimas, 2013).

Į budinčio globotojo šeimą patenka vaikas jau su sutrikusiu prieraišumu. Kadangi budintis globotojas nežino, ką vaikas yra patyręs, tik iš jo elgesio gali nustatyti prieraišumą. Mokslinėje literatūroje išskiriamas kelios prieraišumo formos: dezorganizuotas, vengiantis, ambivalentinis, saugus. Jeigu vaikas pasitiki, jaučiasi saugus, kreipiasi į suaugusįjį pagalbos, reaguoja pozityviai, užmezga glaudžius kontaktus, tačiau nerimauja, jeigu jam svarbus žmogus pasišalina, bet džiaugiasi, kai sugrįžta, ir iš pradžių siekia užmegzti akių kontaktą, vadinasi, jo prieraišumo jausmas yra saugus. Jeigu prižiūrimas vaikas jaučiasi beviltiškai, jautriai reaguoja į pažeminimus, linkęs kitus skriausti ir pažeminti, tyčiojasi, į globėją žiūri iš šono, prie jo artinasi atbulas, vengia akių kontakto, vadinasi jo suformuotas prieraišumas yra dezorganizuotas. Jeigu vaikas vengia ryšio, nepyksta, neverkia, kai jo globėjas išsineina, nerodo džiaugsmo, kai grįžta, pakalbintas eina pas kitus ant rankų, nenori grįžti namo iš darželio, vadinasi vaiko prieraišumas yra vengiantis. Jeigu vaiko nuotaika nuolat kinta, pyksta ir yra nepatenkintas, kai globėjas išsineina, džiaugiasi, kai grįžta, bet nenori palaikyti ryšio, siekia pataikauti, įtikti, nuolat jaučia nepasitenkinimą, mėgdžioja globėjo elgesį, vadinasi, susiformavęs ambivalentiškas vaiko prieraišumas. Dažniausiai į budinčių globotojų šeimas atvyksta vaikai, turintys ambivalentišką, dezorganizuotą ir vengiantį prieraišumo jausmus.

Mokslininkai ištyrė, kad kūdikio prieraišumo jausmas formuojasi per pirmuosius jo gyvenimo metus. Jeigu tokio amžiaus vaikas ilgai atsiskiria nuo jam svarbaus asmens, kyla pavojus vėlesniuose amžiaus tarpsniuose pasireikšti depresijai, gali išsivystyti psichopatija, sumažėja intelektas, formuojasi negebėjimas pamilti ir rūpintis kitais. Net ir trumpas išsiskyrimas pirmaisiais metais vaiko

gyvenimo metais su jam svarbiu žmogumi kelia stresą, ir tai yra normali reakcija (Kukulskienė, 2020).

Kita vertus, kiek pats budintis globotojas gali performuoti nesaugius prieraišumo jausmus, kai į jo šeimą ateina įvairaus amžiaus vaikai, netekę tėvų globos. Daugelio mokslininko teigimu, prieraišumo sutrikimai budintiems globotojams yra tikras iššūkis, kurį reikia įveikti. Sutrikimų įveika priklauso nuo budinčių globotojų nuostatos, gebėjimo kurti harmoningus tarpusavio santykius ir aplinką, nes tai būtina sąlyga harmoningai žmogaus asmenybei ir jos raidai kurti (Burvytė, Kocai, 2017). Budintiems globotojams tenka pareiga prižiūrimiems vaikams „atstoti“ tėvus įvairiose situacijose, nors vaikai gali ir priešintis, protestuoti (Zbarauskaitė, 2010).

Kitas probleminis klausimai, kaip intensyviai turi būti atkuriamas vaiko, patekusio į naują budinčio globotojo šeimą, prieraišumo jausmas, o gal apskritai jo neskatinti. Vis dėlto mokslininkų tyrimais įrodyta, kad neįmanoma išvengti prieraišumo jausmo, jis susiformuoja toks, kokį pats budintis globotojas skatina ir formuoja. Jeigu budintis globotojas kuria nuolatinius ir nuoširdžius santykius, vadinasi, daro teigiamą įtaką vaiko raidai (Braidokienė, Ignatovičienė, 2015). Tokiais atvejais nėra svarbu, kas tas saugaus prieraišumo jausmo formuotojas: ar tėvas, ar motina, ar globėjas, ar draugas ir t.t. Svarbiausia, kad tas žmogus būtų pasiekiamas ir palaikytų vaiką jam reikiamu metu. Galima teigti, kad budintis globotojas koreguoja prieraišumo jausmą.

Giedrimas (2013) pateikia penkis būdus, kaip yra kuriamas sugus ryšys su prižiūrimu vaiku budinčių globotojų šeimoje:

- **Būti prieinamam vaikui.** Prieinamumas padeda vaikui jaustis saugiam. Būtina prieinamumo sąlyga – fizinis ir emocinis prieinamumas. Vaikas turi jausti, kad jo poreikiai bus išklaustyti ir patekinti.
- **Jautriai reaguoti į prižiūrimo vaiko poreikius.** Jautrumas pasireiškia empatija – įsijautimu – į „vaiko kailį“. Jautrumas būtinas tam, kad pats vaikas mokytųsi reguliuoti savo emocijas ir jausmus. Svarbu sudaryti sąlygas vaikui dalintis savo jausmais ir pačiam globotojui atskleisti savo jausmus prižiūrimam vaikui.
- **Bendradarbiauti su vaiku.** Budinčio globotojo bendradarbiavimas, derėjimasis, diskutavimas su prižiūrimu vaiku padeda vaikui efektyviau jausti savo svarbą. Taip vaikas mokosi priimti kompromisus, bendradarbiauti.
- **Priimti vaiką, koks jis yra.** Vaiko priėmimas formuoja vaiko savigarbos jausmą. Svarbu, kad vaikas jaustų, kad jis yra priimamas toks, koks yra, kad su juo būtų diskutuojami jo elgesio motyvai. Tokiu atveju vaikas išsiugdys suvokimą, kad žmonės skirtingi.

- **Skatinti vaiką dalyvauti naujoje šeimoje.** Dalyvavimas naujos šeimos gyvenime skatina vaikui ugdytis priklausymo šeimai jausmą. Svarbu, kad jo asmeniniai daiktai atrastų vietą naujuose namuose, kad jie būtų saugomi ir vertinami.

Pagalba išgyventi biologinių tėvų netektį ir adaptaciją. Vaikai, atvykę į budinčio globotojo šeimą, išgyvena ne tik prieraišumo sutrikimus, bet ir biologinių tėvų netektį, nutraukia socialinius ryšius su savo artimaisiais, draugais. Perry (2001), Samašonok, Žukauskienė, Gudonis (2006) tyrė netekties poveikį vaiko elgesiui ir jo santykiams su bendraamžiais. Pasak mokslininkų, atskirtis nuo tėvų vaikams gali sukelti neigiamų padarinių. Artimųjų netektis prilygsta gedului, kuris išgyvenamas tam tikromis stadijomis, kurias yra iškristalizavusi psichologė E. Kubler-Ross: neigimo ir izoliacijos, pykčio, derybų, depresijos, priėmimo.

Giedrimas, Ignatovičienė, Breidokienė, Ignatovič (2013) aprašė, vaiko elgseną kiekvienos gedulo stadijos metu. Pasak autorių, esant neigimo stadijai vaikas elgiasi tarsi robotas, nerodo emocijų, susijusių su įvykiu, paklusnus. Gali susidaryti įspūdis, kad vaikui tas pats, kur jis gyvena ir nesvarbūs artimieji. Dažniausiai globotojus klaidina vaiko paklusnumas. Pykčio stadijos metu vaikui būdingas pykčio proveržis, neapykanta globotojams, tėvams, apskritai visiems aplinkiniams, vaikas jau nepaklūsta taisyklėms, elgiasi agresyviais su kitais žmonėmis, atskyrimą nuo šeimos supranta kaip bausmę. Derybų stadija išsiskiria tuo, kad vaikas jau bando įveikti netekties jausmą, ieškodamas būdų, kaip grįžti namo, pas tėvus, derasi, ką jis turi daryti, kaip turi elgtis. Globotojams keliantį sumaištį yra depresijos stadija, kai prižiūrimas vaikas pasidaro apatiškas aplinkai, nesidomi jokiais veiklomis, žaislais, kankinamas liūdesio. Tokios būsenos vaikas gali išsėdėti, gulėti vienoje vietoje ir žiūrėti į vieną tašką. Kyla pavojus užsisklęsti, būdingas elgesio regresas: pradeda čiulpti pirštą, vaikiškai kalbėti, regresuoja tualetu įgūdžiai. Jeigu vaikas pasidaro aktyvesnis, daugiau glaudžiasi ir demonstruoja stipresnius ryšius naujos šeimos nariams, planuoja savo veiklas, tariasi, pajunta malonumą žaisdamas, vadinasi, jis jau pasiekė paskutinę gedulo stadiją – priėmimą. Kaip teigia Giedrimas (metai), globotojų uždavinys yra ne apsaugoti vaiko nuo gyvenimo realybės, bet padėti jam įveikti skausmą ir netektį.

Bendravimas su laikinai prižiūrimo vaiko tėvais. Globotojai, priėmę svetima vaiką, netekusį tėvų globos, turi susitaikyti su faktu, kad jie privalo prižiūrimą vaiką auginti, bet nesisavinti. Holman (2000) yra tyręs globėjus ir išskiria jų dvi orientacijas: „uždara“ ir „įtraukianti“. Globėjų orientacijos „uždarumas“ pasireiškia tuo, kad norima prižiūrimą vaiką atskirti nuo biologinių tėvų, mažinami susitikimai su jais, tėvai neįtraukiami į vaiko globos procesą. „Įtraukiančiai“ orientacijai priklausantys globotojai kaip tik siekia įgalinti tėvus dėl vaiko priežiūros, su jais bendradarbiauja, sudaro sąlygas aktyviai dalyvauti globos procese.

Jenkins, Norman (1992), Millham (1996), Bullock, Atherton (2003), Cleaver (2006) tyrė faktorius, trukdančius prižiūrimams vaikams ir jų tėvams palaikyti ryšius. Mokslininkai išskyrė deprivaciją, kai tėvai suvokia pralaimintys, jaučiantys kaltę, kad negali susigražinti vaikų, negebantys palaikyti ilgalaikių ryšių su vaikais; praktinius sumetimus, pavyzdžiui dėl ilgos kelionės iki susitikimų ir lėšų stygiaus; globos įstaigos numatytus draudimus; įsipareigojimų, bendradarbiavimo stoką; priešišką globėjų nusiteikimą; regresyvų tėvų elgesį dėl priklausomybių.

Priimant prižiūrėti vaiką, globotojas įpareigojamas ir įsipareigoja mažinti trukdžius ir barjerus pozityviems kontaktams su biologiniais vaiko tėvais formuotis. Triseliotis (2000) atrado būdus, kaip palaikyti prižiūrimo vaiko ryšį su jo biologiniais tėvais. Anot autoriaus, svarbu formuoti tėvų ir globotojų nuostatą, kad biologinių tėvų ryšys ir jo palaikymas su vaiku ir labai vertingas; siekti, kad vaiko priežiūros/globos vieta būtų kuo arčiau vaiko ir tėvų namų. Be to, Matulevičiūtė (2005) pastebi, kad prižiūrimo vaiko reguliarūs pasimatymai su tėvais, jam suteikia saugumo jausmą ir padeda įveikti netekties jausmą.

Tiek Jungtinių tautų Vaiko teisių konvencijoje, tiek Civiliniame kodekse numatyta, kad vaikui reikia sudaryti sąlygas ir netrukdyti palaikyti ryšius su savo biologine šeima, jei tai nekenkia vaiko interesams, kad vaikas neprarastų savo identiteto ir tapatumo. Esant galimybei, dera tėvus informuoti apie vaiko sveikatą, tačiau pastaruoju metu pastebima tendencija, kad tėvus informuoja ne budintis globotojas, o paskirtas globėjas – globos centras. Švickytė, Židžiūnaitė (2008) pastebi, kad vis dėlto nėra gairių, kaip globotojas turėtų elgtis su prižiūrimo vaiko biologiniais tėvais.

Profesinis tobulėjimas. Nuo 2018 m. patobulinta GIMK programa apima ir budinčių globotojų žinių ir gebėjimų ugdymą. Mokymo programa orientuota ne tik į vaiko fizinių ir emocinių poreikių patenkinimą, bet ir į globotojo tobulėjimą, žinių ir socialinių įgūdžių įgijimą. Mokymu metu modeliuojamas globotojo elgesys, aptariamos jo emocijos, žaidžiami simuliaciniai žaidimai, kad globotojas geriau suvoktų ne tik savo, bet ir globojamo vaiko pasaulį. Organizuojami ne tik specializuotieji, bet ir tęstiniai mokymai globotojams aktualiomis temomis.

Perdegimo sindromo įveika. Budintys globotojai savo veikloje nuolat patiria stresą, dėl kurio kyla „perdegimo sindromo“ ir pasitraukimo iš globos sistemos grėsmė. Stresas kyla dėl kelių priežasčių: darbo diena trunka visą parą, į globą patenką vaikai, patiriantis prieraišumo, elgesio, emocijų sutrikimus, tenka dirbti, mažinti įtampą ne tik prižiūrimams vaikams, bet ir savo šeimos nariams, labai daug jėgų atima tėvų netekties stadijų įveikimas, po to tenka tas pačias stadijas padėti išgyventi biologiniams vaikams. Be to, „perdegimo sindromui“ įtakos turi ir visuomenės dvejopas požiūris. Vieni globėjus vertina kaip didvyrius ir geradarius, nes į savo šeimą priima vaikus, netekusius tėvų globos ar patiriančius krizę šeimose, ir augina juos kaip savus, o kiti vadina

savanaudžiais, pinigautojais, siekiniančiais pasipelnyti iš valstybės skirtų pašalpų globojamiems vaikams.

Dera įvertinti dar globos „perdegimo sindromo“ aspektą – vaiko globa reikalauja ne tik žinių ir įgūdžių, bet ir sveikatos, pastangų ir jėgų. Jų stoka sukelia emocinių ir elgesio sunkumų, o globa tuomet tampa našta. Neigiamos emocijos, „išgyvenamos globojant vaiką, turi įtakos globotojo psichologinei būsenai. Be to, dėl didelio emocinio ir psichologinio krūvio, globotojai neturi net laiko patenkinti savo emocinių ir socialinių poreikių (Pickin, Brundsden, Hill, 2011).

Iš tiesų įsipareigojimas tapti budinčiu globotoju, pakeičia kasdienį gyvenimo ritmą, tenka keisti arba atsisakyti savo planų. Dažnai toks gyvenimo būdas apsunkina kasdienybę ir sukelia nemalonių jausmų. Atsiranda galimybė kilti vidiniams ir išoriniams konfliktams. Vidiniai konfliktai kyla su savimi dėl bejėgiškumo, įvairių institucijų kontroliavimo, dėl gėdos jausmo, taip pat dėl to, kad siekiama pataikauti prižiūrimam vaikui, kuris išgyvena netektį, yra nelaimingas gyvendamas svetimuose namuose arba apskritai gyvenimo nuskriaustas. Išoriniai konfliktai kyla su šeimos nariais, nes tenka keisti šeimos planus, biologiniai vaikai, sutuoktiniai stokoja dėmesio, neapsikenčia dėl pavargusio globotojo elgesio.

„Perdegimo sindromui“ įveikti globos centrai budinčiam globotojui teikia įvairaus spektro paslaugas, kiekvienais metais vis papildydamas jas.

Vienas iš sėkmingiausių ir pasiteisinusių „perdegimo sindromo“ įveikos būdų – savipagalbos grupės. Anot Gvaldaitės (2010), Saulaičio (2010), globėjau gauna kur kas daugiau pagalbos, nei galima tikėtis iš institucijų, specialistų.

Savipagalbos grupės sudaro nedidelės grupelės budinčių globotojų. Jie susitinka padiskutuoti jiems aktualiais klausimais, pasidalina savo gerąja patirtimi, kaip suprato, atpažino vaiko socialinius ir psichologinius poreikius, kaip juos patenkino, kaip įveikė netektį, adaptacijos laikotarpį, kaip sprendė iškilusius sunkumus.

Pagalbos grupės turi vieną bruožą – jos yra nestabilios, t. y. nariai nuolat kinta. Kitas šių grupių bruožas – renkamas, kai yra poreikis. Vadinasi, susitikimai neforsuojami, jie organizuojami iš reikalingumo. Taip pat šios grupės atlieka ugdymo, terapijos, rekreacines funkcijas.

Savipagalbos grupės susitikimo metu globotojai kelia savo profesines kompetencijas, įgyja žinių, dalindamiesi ne tik savo, bet ir vaiko patirtimi. Mokosi spręsti sunkumus, susijusius su globa, vieni kitus konsultuoja, pataria, vyksta tarsi nuolatiniai mokymai.

Kita paminėta svarbi savipagalbos grupės funkcija – terapija. Budintis globotojas turi galimybę išsikalbėti, išsišnekėti, išsakyti savo nuomonę. Asmuo tarsi atsikrato informacijos pertekliaus, išlieja savo emocijas.

Aplinkos pakeitimas, susitikimai prie arbatos puodelio ar neįprastoje aplinkoje su savipagalbos grupės nariais, atskleidžia šios grupės rekreacinį funkcionalumą. Gal COVID-19 pandemijos metu susitikimai buvo nutraukti, bet vėliau jie buvo perkelti į nuotolį, internetinę erdvę. Tai irgi savotiškas atotrūkis nuo kasdienybės.

Apibendrinant šį skyrių, galima teigti, kad budinčių globotojų darbe pasitaiko nemažai iššūkių ir dažnai jie skirtingi. Iššūkiams įveikti globotojai ruošiami GIMK mokymų metu. Perdegimo sindromo įveikimas, prieraišumo formavimas, pagalba prižiūrimam vaikui išgyventi tėvų netektį, svetimo vaiko priėmimas šeimoje daug pastangų, energijos reikalaujantys iššūkiai, nes nuo jų įveikos priklauso globotojo darbo sėkmė, o prižiūrimam vaikui užtikrinamas saugumas, gerovė ir darni emocinė ir fizinė raida.

3. BUDINČIŲ GLOBOTOJŲ RETROSPEKTYVINĖ PATIRTIES ANALIZĖ

3.1. Tyrimo metodologija

Tyrimo epistemologija. Epistemologija yra filosofijos šaka, kuri tiria pažinimo, žinių ir žinių prigimtį ir principus. Epistemologinės mintys, galimybės ir sąlygos sietinos su žinių prigimtimi (Kardelis, 2002, p. 23). Šiame darbe analizuojama globėjų patirtis prižiūrint vaikus, netekusius tėvų globos arba išgyvenančius šeimos krizę, ir remiamasi subjektyvistine-interpretacine epistemologija, atskleidžia subjektyvų žmogaus požiūrį į tikrovę ir pasaulėžiūrą, tai reiškia, kad budinčio globotojo patirtis suvokiama subjektyviai, ji yra santykinė ir ją galima interpretuoti (Ruškus, 2015). Tyrimo metu bus vadovaujama interpretacine epistemologija, kai tyrėjas interpretuoja reiškinius tokiomis reikšmėmis, kokias jam suteikia tyrimo dalyvis.

Kadangi kiekvienas žmogus socialinę tikrovę suvokia ir komunikuoja skirtingai. Tiriamajame darbe socialinė tikrovė interpretuojama remiantis budinčių globotojų pasakojimais ir skaidoma į semantinius vienetų, kurie jungiami į apibrėžimus. Tirdamas tyrėjas stengiasi įžvelgti ir suvokti, kaip tiriamieji supranta pasaulį, kokios yra jų pačių sukonstruoti reikšminiai segmentai, kokios įtakos turi globotojų elgesiui. Tokio tyrimo metu, tik interpretacijos dėka atskleidžiamos tiriamo reiškinio prasmės. Realybė matoma iš subjektyvios budinčio globotojo pusės, iš kurios matyti, kaip globotojas suvokia savo patirtį, kai ją konstruoja. Todėl pažinimas atsiranda iš globotojo patirties, kuria pasidalina tyrimo dalyviai.

Tyrimas vyko trimis etapais. Pirmojo etapo metu išanalizuota mokslinė literatūra, teisiniai dokumentai, susiję su vaiko gerovės užtikrinimu ir reglamentuojantys budinčio globotojo statusą. Antrojo etapo metu surinkti duomenys, o per trečiąjį atlikta duomenų analizė ir interpretacija.

Tyrimo metodologija. Tyrimo metodologija pasirinkta kokybinio tyrimo metodologija. Jai būdingas keli bruožai. Vienas iš jų – interpretacinis požiūris, nes padeda suvokti vidinį, subjektyvų žmogaus pasaulį, jo patirtį, „*sukurtų prasmų nusakytą subjektyvų požiūrį į socialinę tikrovę, į pažinimo objekto egzistavimo sąlygas*“ (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008). Kitas bruožas – tyrėjas turi galimybę pats pateikti savo pastebėjimus. Kokybinio tyrimo metodologija leidžia tyrėjui laisvai organizuoti tyrimo struktūrą. Be to, tyrimo kokybei įtakos turi paties tyrėjo patirtis, jo sąlytis su tiriamu objektu. Kuo sąlytis glaudesnis, tuo tyrimas labiau išskirtinis, gilesnis. Kokybiniu tyrimu atliekama mokslinė žvalgyba tiriant budinčių globotojų retrospektyvinę patirtį, globojant vaiką šeimoje. Kadangi budinčių globotojų veikla ir patirtis yra mažai tirta, o budinti globa, kaip socialinis reiškinys, nuolat kinta, todėl atsiranda nauji mokslinio pažinimo verti objektai, ankstesnieji kokybiškai transformuojasi ir juos tenka iš naujo aprašinėti. Aprašant dinamiškus socialinius reiškinius ar procesus, siekiama realizuoti visuminį požiūrį – suprasti naujus socialinius objektus, įvertinti jų vaidmenį formuojant socialinę tikrovę. Šio tyrimo metu budintis globotojas yra kaip budinčios globos fenomeno skleidėjas, kreipiamas dėmesys į jo veiklą, veiklos motyvus, siekius, tų siekių ir motyvų rezultatus.

Kokybinio tyrimo metodologija pasirinkta ir dėl to, kad joje akcentuojamas tyrėjo ir informanto asmeninio santykio būtinumas. Norint tinkamai išanalizuoti iš tyrimo dalyvio, t. y. budinčio globotojo, gautą informaciją, svarbu įsijausti į jo situaciją, pažinti asmenį, atskleisti, kaip jis suvokia budinčios globos tikrovę, prasmę, kaip savo elgesiu ir pamąstymais tai atskleidžia (Tidikis, 2003).

Imtis. Informantai pasirinkti atsižvelgiant į tikslią imtį, o imtis sudaryta pagal kriterijus, kuriuos nustatė tyrėjas. Tyrime buvo taikomi du kriterijai, kad budintis globotojas paslaugas teiktų ne trumpiau kaip trejus metus ir būtų jau globojęs/prižiūrėjęs ne mažiau kaip du vaikus.

Tyrimui buvo pasirinkti tie informantai, kurie atitiko kriterijus. Tyrime dalyvavusių asmenų vardai ir pavardės pakeisti, vadovaujantis konfidencialumo principu. Be to, tyrime buvo apklausta tiek informantų, kol interviu teksto informacija pakartojo prieš tai buvusių interviu tekstų informaciją.

Tyrimo dalyvavo septyni budintys globotojai, iš kurių 5 moterys, 2 vyrai. Informantų amžius nuo 42 iki 65 m., amžiaus vidurkis – 55 m. Visi informantai yra susituokę arba buvo susituokę, turi savo vaikų. 4 budinčių globotojų vaikai suaugę, o kitų trijų – mažamečiai arba mažamečiai ir suaugę. 3 tyrimo dalyviai įgiję aukštąjį išsilavinimą, o 4 – profesinį, vidurinį, be to, 3 tyrimo dalyviai turi pagrindinius darbus ir teikia budinčio globotojo paslaugas, 4 budintys globotojai teikia tik budinčio globotojo paslaugas. Visi kalbinti budintys globotojai vaiko priežiūros paslaugas teikia trejus metus, per kuriuos yra prižiūrėję nuo 2 iki 6 vaikų. Prižiūrėtų vaikų vidurkis, tenkantis vienam budinčiam globotojui – 4 vaikai.

Tyrimo dalyvių charakteristikos:

1. Tyrimo dalyvė Vacė yra 62 metų amžiaus. Išsilavinimas – profesinis. Budinčio globotojo paslaugas teikia trejus metus. Šiuo metu globoja tris vaikus, dviem iš jų – teikiamos budinčio globotojo paslaugos. Iš viso kaip budinti globotoja yra prižiūrėjusi 2 vaikus, laikinai netekusius tėvų globos. Budinti globotoja yra ištekėjusi. Turi 3 suaugusius (45, 40, 28 m.) biologinius vaikus. Teikia tik budinčio globotojo paslaugas. [Vacė]

2. Tyrimo dalyvis Juozas 45 metų amžiaus. Budinčio globotojo veikla vyras užsiima trejus metus. Vyro išsilavinimas – aukštasis. Šiuo metu globoja vieną kūdikį. Iš viso yra prižiūrėjęs 5 vaikus. Budintis globotojas yra vedęs. Turi 2 mažamečius (2 ir 5 m.) vaikus. Dirba globos namuose vadovu. [Juozas]

3. Tyrimo dalyvė Liucija, 42 metų amžiaus. Išsilavinimas – aukštasis. Budinčios globotojos veikla moteris užsiima trejus metus. Moters išsilavinimas – aukštasis. Šiuo metu prižiūri vieną vaiką. Iš viso yra prižiūrėjusi 2 vaikus. Budinti globotoja yra ištekėjusi. Turi 2 mažamečius (3 ir 6 m.) vaikus. Dirba globos namuose socialine darbuotoja. [Liucija]

4. Tyrimo dalyvė Silvija, 61 metų amžiaus. Išsilavinimas – spec. vidurinis. Šiuo metu prižiūri vieną kūdikį. Iš viso yra prižiūrėjusi 9 vaikus. Budinti globotoja yra ištekėjusi. Turi 4 suaugusius (42, 37, 23, 21) vaikus, iš kurių – 2 globotiniai teismo sprendimu priskirti nuolatinei globai. Teikia tik budinčio globotojo paslaugas. [Silvija]

5. Tyrimo dalyvis Valentinas 50 metų amžiaus. Budinčio globotojo veikla vyras užsiima trejus metus. Vyro išsilavinimas – vidurinis. Šiuo metu prižiūri 2 vaikus. Iš viso yra prižiūrėjęs 7 vaikus. Budintis globotojas yra vedęs. Turi 6 (30, 27, 25, 15, 8, 7 m.) vaikus, iš kurių 2 įvaikinti. Remontuoja automobilius pagal individualios veiklos pažymą. [Valentinas]

6. Tyrimo dalyvė Jonė, 61 metų amžiaus. Budinčios globotojos veikla moteris užsiima trejus metus. Moters išsilavinimas – vidurinis. Šiuo metu prižiūri du vaikus. Iš viso yra prižiūrėjusi 4 vaikus. Budinti globotoja yra ištekėjusi. Turi 1 (35 m.) suaugusį vaiką ir užauginusi 3 globotinius (26, 21, 19 m.). Teikia tik budinčio globotojo paslaugas. [Jonė]

7. Septintoji tyrimo dalyvė Meri, 50 metų amžiaus. Budinčios globotojos veikla moteris užsiima trejus metus. Moters išsilavinimas – aukštasis. Šiuo metu prižiūri kūdikį. Iš viso yra prižiūrėjusi 5 vaikus. Budinti globotoja yra išsituokusi. Turi 2 suaugusius vaikus 27 ir 22 m. amžiaus. Teikia tik budinčio globotojo paslaugas. [Meri]

Duomenų rinkimo instrumentas. Atliekant kokybinį tyrimą, labai svarbu atkreipti dėmesį į tyrimo validumą ir patikimumą, kad nebūtų peržengtos tyrėjo savivalės ir subjektyvumo ribos. Kokybinio tyrimo validumui išlaikyti reikalinga, kad tyrėjas gebėtų realybę pagrįsti ne savo patirtimi, o informantų pasidalinta patirtimi ir tikrovė pagrindžiama būtent jų nuomone. Dėl tos priežasties

empirinio duomenų rinkimo instrumentu pasirinktas pusiau struktūruotas interviu. Šiuo instrumentu, palaikant neformalų pokalbį gaunami išsamūs ir susisteminti duomenys, kurie sudaro sąlygas interpretuoti ir atskleisti budinčio globotojo patirtį, jo požiūrį, sužinoti nuomonę. Interviu ne tik padeda stebėti budinčio globotojo elgseną, sudaromos sąlygos analizuoti jo žodžius ir poelgius, bet ir padidinamas tyrimo rezultatų validumas.

Interviu pasirinkta nuotolinio interviu nuotoliniu būdu, kai bendravimas vyksta tarp tyrėjo ir informanto pasitelkiant informacinę priemonę – kompiuterį ir interneto platformą ZOOM. Informantai dėl COVID-19 ligos nenorėjo tiesiogiai bendrauti, todėl buvo priimta alternatyva – nuotolinis interviu internetu. Nuotolinis interviu tyrimui suteikė daugiau įvairiapusiškumo: sutaupytos kelionės vykti pas informantus lėšos, tyrėjas ir informantas bendravo iš savo saugių fizinių vietų, nepažeisdami asmeninių ribų, matydami vienas kito reakcijas, kūno kalbą, jausdami nuotaikas.

Rengiant nuotolinį interviu internetu, teko sudaryti technines sąlygas, kurias užtikrino kai kurių budinčių globotojų vaikai. Ne visi informantai mokėjo naudotis komunikacinėmis priemonėmis. Į pagalbą buvo pasitelkti jų artimieji, kurie sudarė prieigas prie ZOOM platformos ir pavyko atlikti interviu su garsu ir vaizdu.

Prieš pradėdant tyrimą buvo sudaryti 3 blokai klausimų pagal temas: tapimas budinčiu globotoju, budinčio globotojo patirtis globojant vaiką ir pagalbos gavimo procesas (*1 priedas*).

Pokalbio metu buvo siekiama iki galo išklaudyti informantą, jo nepertraukti, esant reikalui, patikslinti klausimus, kad būtų aišku, ką interviu dalyvis nori pasakyti. Buvo siekiama išsiklausinėti neperžengiant mandagumo ir draugiškumo ribų. Interviu metu dalyviams buvo užduodami tikslinamieji klausimai, kurie surašyti pateiktoje lentelėje. Jeigu interviu dalyvis neaiškiai suformuluodavo atsakymus, tuomet buvo klausiama: „Ką turėjote mintyse?...“, „Ar teisingai supratau?...“, „Gal galėtumėte patikslinti...“

Tyrimas atliktas 2021 m. spalio 29 d.–lapkričio 10 d. iš anksto susitarus su budinčiais globotojais dėl laiko. Kiekvienam pokalbio dalyviui buvo skiriama iki 60 min.

Tyrimo etikos principai. Prieš imant interviu, su tyrimo dalyviais buvo derinamas nuotolinio susitikimo laikas, trukmė, pasijungimo sąlygos. Tyrimo metu svarbu laikyti etikos principų, nes tyrėjas kaip archeologas padeda tyrimo dalyviui rekonstruoti savo patirtį, tampa asmens istorijos dalimi. Tyrimas buvo atliekamas laikantis geranoriškumo, pagarbos asmens orumui, teisingumo, teisės gauti tikslią informaciją, neapsaugotų tiriamųjų grupių saugumu principais.

Geranoriškumo principas užtikrintas interviu klausimais, kurie pateikti pagarbiai, nesudaro prielaidų budintiems globotojams prarasti privatumą. Prieš pradėdant interviu, budintys globotojai buvo informuoti, kad jie interviu dalyvauja savo laisva valia, asmeniškai apsisprendę, todėl savo

dalyvavimą gali nutraukti bet kuriuo metu. Taip pat prieš interviu jiems buvo paaiškinta apie jų dalyvavimo naudą tyrime.

Pagarbos asmens orumui principą tyrėjas įgyvendino budintiems globotojams paaiškindamas buitine kalba, kas tyrimo tikslas. Magistrinio darbo tema yra „Vaiko globa šeimoje: budinčių globotojų retrospektyvinė patirtis“, todėl informantams buvo paaiškinta, kad jie turėtų papasakoti, ką patyrė, su kokiais iššūkiais susidūrė per trejus metus prižiūradami kiekvieną globojamą vaiką. Taip pat garantuota, kad informacija nebus teikiama su tyrimu nesusijusiems asmenims.

Teisingumo principas realizuotas, pristačius tyrimo dalyviams, pagal kokius kriterijus jie yra atrinkti dalyvauti tyrime. Be to interviu metu buvo užduodami tokie klausimai, kurie nepažeistų asmens konfidencialumo. Tyrimo duomenys buvo suvesti į kompiuterines bylas ir QDA Miner Lite programą, o atlikus duomenų analizę ir interpretaciją, ištrinti.

Teisės gauti tikslią informaciją principas įvykdytas tada, kai budintiems globotojams buitine kalba buvo paaiškintas tyrimo tikslas, tyrimo duomenų rinkimo instrumentas, analizei naudojama kompiuterinė programa. Tyrimo dalyviai iš karto buvo informuoti, kad interviu pateikta informacija neturės įtakos jų kaip paslaugų teikėjų statusui, nesukels jokios rizikos, be to dalyvių užtikrinamas anonimiškumas, jų vardai pakeisti, gautais duomenimis nedisponuoja tretieji asmenys, o interviu analizės rezultatai bus paviešinti magistriniame darbe.

Tyrimo metu taip pat buvo užtikrinamas neapsaugotų tiriamųjų grupių saugumo principas. Kadangi tyrimo dalyviais interviu metu dalinosi patirtimi prižiūrint tėvų globos netekusius vaikus, buvo kalba apie kiekvieno vaiko adaptaciją budinčio globotojo šeimoje, todėl principas įgyvendintas pakeičiant informantų ir jų prižiūrimų vaikų vardus.

Duomenų analizės metodas. Siekiant iširti retrospektyvinę budinčių globotojų patirtį prižiūrint vaiką, netekusį tėvų globos ar patiriantį šeimos krizę, magistro darbe taikoma kokybinė turinio (content) analizė pasitelkiant QDA Miner Lite programą. Šios analizės esmė yra išgirsti, ką nori pasakyti tyrimo dalyvis, o ne ką nori girdėti tyrėjas. Kadangi tyrimo dalyvių pasakojimai transkribuojami, virsta tekstu, o pritaikius kokybinės turinio analizės metodą, galima tekstų interpretacija. Pats tekstas suskaidomas į prasminius segmentus – kategorijas ir subkategorijas. Išskirtos kategorijos apibrėžiamos ir ieškoma sąsajų su kitomis kategorijomis (Kardelis, 2002).

Taikant kokybinę turinio analizę šiame tyrime, ieškoma prasminių vienetų, kurie padeda nustatyti pagrindines budinčių globotojų mintis, jas susegmentuoti ir nustatyti budinčių globotojų patirties ypatybes. Duomenų analizę svarbu atlikti ir teoriniu, ir praktiniu požiūriu tam, kad galima būtų pateikti skirtumus ir sutapimus, moksliai pagrįsti siūlomas rekomendacijas dėl budinčios globos sistemos įgyvendinimo.

Tyrimo atlikimo matrica nurodyta 14 pav.: *1 žingsnis* – analizuojami literatūros šaltiniai, *2 žingsnis* – apibrėžiama tyrimo problema, jos kontekstas, *3 žingsnis* – nustatomi tyrimo tikslai, uždaviniai, *4 žingsnis* – apibrėžiama tyrimo prieiga, *5 žingsnis* – analizuojami tarptautiniai ir nacionaliniai teisės aktai, *6 žingsnis* – pasirenkamas duomenų rinkimo metodas – pusiau struktūruotas interviu, *7 žingsnis* – nustatoma imtis, *8 žingsnis* – instrumento konstravimas – kryptingų klausimų sudarymas, *9 žingsnis* – interviu atlikimas per ZOOM programą dėl COVID-19 pandemijos, *10 žingsnis* – duomenų apdorojimas QDA Miner Lite programa, *11 žingsnis* – duomenys analizuojami kokybinės turinio analizės metodu, *12 žingsnis* – tyrimo ataskaitos parengimas ir rezultatų pristatymas.

14 pav. Tyrimo atlikimo matrica

Tyrėjo subjektyvumo refleksija. Man, kaip tyrėjai, šis tyrimas leido giliau pažvelgti į budinčio globotojo veiklą, buvo labai įdomu sužinoti, kokia yra budinčių globotojų patirtis, kiek yra prižiūrėję vaikų, kaip jiems pavyko suderinti savo pagrindinius darbus su vaiko priežiūros teikimo paslaugomis, kas juos paskatino tapti budinčiais globotojais, kaip jie pergyveno prižiūrimų vaikų adaptaciją, kokius iššūkius teko įveikti, kaip jie, jų šeimos nariai adaptavosi prie naujai atvykusių vaikų, kaip susidorojo su išsiskyrimo jausmu, kaip įveikė prieraišumo jausmą. Budintys globotojai į savo šeimas priima laikinai gyventi vaikus iš socialinės rizikos šeimų, kur išbalansuotas šeimos modelis, patyrusius smurtą, socialinę neteisybę, arba vaikus, kurių atsisakė biologiniai tėvai. Tokiems globojamiems vaikams budinčio globotojo šeima – tarpinė stotelė.

Magistrinio darbo temos pasirinkimą lėmė tai, kad pati esu budinti globotoja. Esu išgyvenusi ir vaiko atėjimą į šeimą, ir adaptaciją tiek vaiko, tiek šeimos narių, ir rūpestį globojamu vaiku, ir išsiskyrimą, kuris dažniausiai būdavo labai skaudus, ypatingai tada, kai vaiką reikėdavo atiduoti ne įtėviams ar nuolatiniais globėjams, o į vaikų globos namus. Kadangi su vaikų globa šeimoje susiduriu jau devynerius metus, tai labai artimos budinčių globotojų patirtys. Be to, teko susidurti su institucinės globos pertvarka, patirti jos etapus, matyti daromą įtaką prižiūrimiems vaikams. Tad šis darbas buvo tikras iššūkis išlikti objektyviai tyrimo metu.

Prasidėjus karantinui dėl COVID-19 ligos, buvo aišku, kad bus sudėtinga patekti pas budinčius globotojus į namus. Nusprendžiau išnaudoti internetines galimybes: prisijungiau feisbuko socialiniame tinkle prie budinčių globotojų grupės, išsiunčiau kvietimą sudalyvauti interviu, 2 drąsiausieji sutiko sudalyvauti tyrime. Taip pat nuo 2015 m. priklausiau rajono globėjų draugijai. Pakalbinti draugijos nariai taip pat sutiko sudalyvauti tyrime.

3.2. Tyrimo rezultatai

3.2.1. Budinčio globotojo charakteristika ir parengtis

Organizuojant GIMK mokymus budintiems globotojams, vienas iš pagrindinių siekių – pasitikrinti ir dar kartą sau atsakyti į klausimą: „Kodėl noriu tapti budinčiu globotoju?“ (Giedrimas, 2013). Šioje veikloje yra svarbu ne tik geru žmogumi būti, bet ir gebėti pasirūpinti svetimu vaiku, ir turėti tam reikalingų savybių ir tinkamai pasirengti. Atliekant tyrimą, pirmuoju tyrimo klausimų bloku siekta išsiaiškinti, kaip tiriamieji tapo budinčiais globotojais, kokios savybės reikalingos budinčiam globotojui ir kaip mokymai padėjo pasirengti budinčiai globai. Pagrindiniai klausimai buvo papildyti tokiais klausimais kaip: kas motyvuoja dirbti budinčio globotojo darbą, kas paskatino tapti budinčiu globotoju, ką turėjo daryti, kad juo taptų, kokia mokymų budintiems globotojams nauda, ką keistų GIMK mokymuose, ko trūko, kas jiems asmeniškai buvo naudinga.

3.2.1.1. Sprendimas tapti budinčiu globėju

Tyrimo metu, analizuojant, kas turėjo įtakos asmenims tapti budinčiais globotojais, išryškėjo dvi kategorijos: *vidiniai motyvai* ir *išoriniai motyvai*. Kategorijos ir subkategorijos su patvirtinančiais teksto segmentais, pateikti 1 lentelėje.

1 lentelė. Asmenų, norinčių tapti budinčiais globotojais, motyvai

Kategorijos	Subkategorijos	Interviu teksto segmentai
Vidiniai motyvai	Asmeninė patirtis	<...> <i>Budinčiu globotoju tapau, nes vaikų globos veikloje turėjau 20 metų patirtį ir gebėjimus tokiai veiklai</i> <...> [Valentinas] <...> <i>kadangi dirbant Vaiko teisių apsaugos sistemoje žinojau, ką reikia daryti norint tapti globėju (kokius mokymus baigti, kokias pažymas,</i>

	<p>sutikimus ir pan. pateikti), didelių problemų nekilo. Juo labiau, kad pradžioje prieš galutinai apsisprendžiant tapti globėju, buvau paėmęs vasaros atostogoms vieną vaiką svečiuotis. Ši patirtis tik patvirtino, kad sprendimas teisingas <...> [Juozas]</p> <p><...> iš pradžių buvau nuolatinė globėja, bet po to nusprendžiau būti budinčia globotoja. Užauginau savo globotinius<...> [Jonė];</p> <p><...> ilgus metus buvau nuolatinė globėja, norėjau turėti mergaičių <...> [Silvija];</p> <p><...> globėja jau esu nuo 2012 m. Mūsų šeimoje pirmieji globotiniai buvo du sudėtingi paaugliai <...> [Liucija];</p> <p><...> jau vieną vaiką užauginau, išleidau į gyvenimą <...> [Vacė]</p> <p><...> pirmą kartą apie globą pagalvojau būdama dar paauglė, kokiais 1998 m. Pamačiau laidą apie vaikus iš globos namų. Laidoje buvo akcentuojama, kad vaikas reikia šeimos, namų <...> [Liucija]</p>
Asmeninės savybės	<p><...> svarbu mylėti vaikus <...> darbą dirbti iš širdies <...> [Jonė]</p> <p><...> kiekvienas vaikas yra kantrybės mokytojas. Jie nuolat matuoja ribas. Patrūksi, išbarsi – prarasi nepasitikėjimą. Tad labai svarbu kantriai pergyventi ribų išbandymus <...> [Liucija]</p> <p><...> o gerumas, meilumas, žaismingumas ir pasitikėjimas reikalingi tam, kad ugdytume vaiko savivertę <...> [Liucija]</p> <p><...> priėmimas vaiko tokiu, koks jis yra ir noras padėti <...> [Valentinas]</p> <p><...> gebėjimas bendrauti, išklausti, bendradarbiauti, neturėti išankstinės nuostatos <...> [Juozas]</p> <p><...> labai svarbu gebėti įžvelgti, ką vaikas galvoja, kaip jis nori pasielgti, kas jam skaudu ar labai rūpi. Išvalgumui reikalingas smalsumas – domėjimasis vaiko psichologija, domėtis kitų budinčių globotojų patirtimi, tą patirtį sumaniai pritaikyti ir savo gyvenime <...> [Liucija]</p> <p><...> įsijaustų į vaiko vietą, suprastų, kaip vaikas jautėsi namuose, ką išgyveno, kai mamos nebuvo <...> [Vacė]</p>
Emocijos	<p><...> man labai gaila vaikų, kurie gyvena valdiškuose namuose. Man buvo labai jų gaila, kad išgąsdinti, užguiti. Sužinojau, kad iš didelės šeimos buvo paimti vaikai. Sužinojau, kad kaimynė paėmė mergaites, o broliukai liko globos namuose. Pagailėjau ir nusprendžiau paimti berniukus<...> [Vacė]</p> <p><...> Visada sujaukdindavo nuskriaustųjų, nelaimingų vaikų istorijos, patirti skaudūs išgyvenimai. Dirbant mokykloje, vėliau Vaiko teisių apsaugos skyriuje iš labai arti susipažinau su nuskriaustais, beglobiais vaikais <...> [Juozas]</p> <p><...> vaikai į budinčio globotojo šeimas ateina iš nestabilių šeimų, socialinės rizikos šeimų. Jie gyvena šeimose, kuriose nėra šeimos modelio, sutrikusi vertybinė sistema. Pabuvę darnioje šeimoje, vaikai reabilituojasi, atgauna savivertę, pamato pozityvų šeimos modelį, galų gale mato pavyzdį, kaip turi atrodyti šeima ir kokie pozityvūs santykiai turi būti. O kuo daugiau laimingų vaikų, norinčių kurti pozityvią šeimą, tuo valstybė bus stipresnė <...> [Liucija]</p> <p><...> mane veža, kad galiu prisidėti, darydama gerą darbą <...> [Meri]</p>
Savirealizacija	<p><...> man įdomu pažinti kitą pasaulį, to vaikiuko, man patinka psichologiniai dalykai<...> [Meri]</p> <p><...> jaučiuosi reikalinga, daranti gerą darbą <...> [Vacė]</p> <p><...> norėjau, kad mano mėgiama veikla būtų ir darbas <...> [Jonė]</p>
Idėja/idėjos viešinimas	<p><...> tokio darbo neįmanoma dirbti dėl pinigų, tik iš idėjos <...> [Meri]</p>

		<p><...> pirmą kartą apie globą pagalvojau būdama dar paauglė, kokiais 1998 m. Pamačiau laidą apie vaikus iš globos namų. Laidoje buvo akcentuojama, kad vaikas reikia šeimos, namų <...> [Liucija]</p> <p><...> 2017 m. per žiniasklaidos priemones pasipylė socialinės reklamos dėl vaiko teisių apsaugos institucijų reorganizavimo, be to, buvo akcentuojama vaikų globa šeimose. Buvo kalba ir apie laikiną globą <...> [Liucija]</p> <p><...> ketinimą globoti vaikus dar labiau sustiprino Tim Guenard knyga „Stipriau už neapykantą“ <...> [Liucija]</p>
Išoriniai motyvai	Kitų asmenų paskata	<p><...> apsitarėm su vyru, kad jau galime ir esame priimti globoti vaikus, bet laikinai ir mažamečius. Kaip nusprendėm, taip ir padarėm. 2018 m. į mūsų šeimą atėjo sutrikusio vystymosi mažylis <...> [Liucija]</p> <p><...> mane pakvietė globos centras, pasiūlė tapti budinčia globotoja, nes mane pažinojo <...> [Jonė]</p> <p><...> budinti globa buvo naujovė, norėjau pamėginti, ką reiškia laikinai globoti vaiką, kol grįš į šeimą, arba įsivaikins. Pakalbino pažįstami specialistai iš globos centro <...> [Silvija]</p>
	Pajamos	<p><...> vaikus imu ne vien dėl finansų <...> [Meri]</p> <p><...> motyvuoja ir atlyginimas. Gaunu papildomų pajamų šeimai <...> [Liucija]</p> <p><...> man reikėjo darbo <...> [Silvija]</p>

Kategorija *išoriniai motyvai* apima šias subkategorijas: *asmeninė patirtis, asmeninės savybės, emocijos, savirealizacija, idėja/idėjos viešinimas.*

Iš septynių informantų, šeši patvirtino, kad apsisprendimą tapti budinčių globotoju lėmė asmeninė patirtis nuolatinės globos srityje. Tik vienintelė interviu dalyvė Meri nuolatinės globos patirties neturėjo. Didžioji jų dalis jau yra užauginę globotinius ir parengę savarankiškam gyvenimui.

Valentinas budinčios globos patirties turi 20 metų: <...> *Budinčiu globotoju tapau, nes vaikų globos veikloje turėjau 20 metų patirtį ir gebėjimus tokiai veiklai <...> [Valentinas]*

Juozas yra dirbęs vaiko teisių apsaugos srityje ir vaikus globodavo vasarą, be to, jis yra pedagogas, todėl jam tenka bendrauti su vaikais ir toks darbas patinka. Budinčios globos darbą svarstė, o apsisprendimą lėmė praleista vasara su laikinai prižiūretu vaiku iš globos namų: <...> *kadangi dirbant Vaiko teisių apsaugos sistemoje žinojau, ką reikia daryti norint tapti globėju (kokius mokymus baigti, kokias pažymas, sutikimus ir pan. pateikti), didelių problemų nekilo. Juo labiau, kad pradžioje prieš galutinai apsisprendžiant tapti globėju, buvau paėmęs vasaros atostogoms vieną vaiką svečiuotis. Ši patirtis tik patvirtino, kad sprendimas teisingas <...> [Juozas]*

Jonė, Silvija, Liucija, Vacė taip pat buvo nuolatinės globėjos, užaugino savo globotinius ir nusprendė išbandyti budinčio globotojo veiklą: <...> *iš pradžių buvau nuolatinė globėja, bet po to nusprendžiau būti budinčia globotoja. Užauginau savo globotinius <...> [Jonė]; <...> ilgus metus buvau nuolatinė globėja, norėjau turėti mergaičių <...> [Silvija]; <...> globėja jau esu nuo 2012 m. Mūsų šeimoje pirmieji globotiniai buvo du sudėtingi paaugliai <...> [Liucija]; <...> jau vieną vaiką užauginau, išleidau į gyvenimą <...> [Vacė]*

Budinti globotoja Liucija apskritai apie globą jau galvojo paauglystėje: <...> *pirmą kartą apie globą pagalvojau būdama dar paauglė, kokiais 1998 m. Pamačiau laidą apie vaikus iš globos namų. Laidoje buvo akcentuojama, kad vaikas reikia šeimos, namų <...> [Liucija]*

Subkategorijoje asmeninės savybės, išskirtos savybės, sustiprinančios motyvaciją būti budinčiu globotoju: meilė, kantrybė, gerumas, empatija, komunikabilumas, išvalgumas, smalsumas:

GIMK mokymų atestuota mokytoja Matulevičiūtė (2012), išskyrė globėjams reikalingas savybes, ypačiai esant sunkioms situacijoms. Anot jos, asmenys turi pasižymėti kantrybe, humoro jausmu, sąžiningumu, tikėjimu ateitimi, įsijautimu, geranoriškumu, sveiku protu, optimizmu.

Kaip teigė budinti globotoja Liucija, <...> *jei globėjas neturi pozityvių savybių, jis nieko negali duoti globojamiems vaikams, jis kaip tuščias indas, iš kurio negali nieko pasisemti <...> [Liucija]*

Iš visų išvardintų savybių, daugiausia budintys globotojai akcentavo gebėjimą mylėti ir kantrybę: <...> *svarbu mylėti vaikus <...> darbą dirbti iš širdies <...> [Jonė]; <...> kiekvienas vaikas yra kantrybės mokytojas. Jie nuolat matuoja ribas. Patrūksi, išbarsi – prarasi nepasitikėjimą. Tad labai svarbu kantriai pergyventi ribų išbandymus <...> [Liucija]; <...> o gerumas, meilumas, žaismingumas ir pasitikėjimas reikalingi tam, kad ugdytume vaiko savivertę <...> [Liucija]*

Valentinas akcentuoja, kad svarbu vaiką priimti tokį, koks jis yra, o tam reikia meilės: <...> *priėmimas vaiko tokio, koks jis yra ir noras padėti <...> [Valentinas]*

Pašnekovas Juozas išskiria komunikabilumą (bendravimą). Pasak Juozo, labai svarbu bendraujant ir bendradarbiaujant neturėti išankstinės nuostatos: <...> *gebėjimas bendrauti, išklaudyti, bendradarbiauti, neturėti išankstinės nuostatos <...> [Juozas]*

Liucija įvardino jai svarbias savybes išvalgumą ir smalsumą: <...> *labai svarbu gebėti išvelgti, ką vaikas galvoja, kaip jis nori pasielgti, kas jam skaudu ar labai rūpi. Išvalgumui reikalingas smalsumas – domėjimasis vaiko psichologija, domėtis kitų budinčių globotojų patirtimi, tą patirtį sumaniai pritaikyti ir savo gyvenime <...> [Liucija]*

Stražinskaitė (2017), tirdama „globos“ ir „auginimo“ santykį, atkreipė dėmesį į globojant pasireiškiančią savybę empatiją, kuri suprantama kaip gebėjimas pažinti, įsijausti, suprasti kito asmens patirtį, mintis, jausmus, ketinimus, savybes. Budinti globotoja Vacė irgi įvardina, kad globotojui reikalinga ši savybė, tam kad <...> *įsijaustų į vaiko vietą, suprastų, kaip vaikas jautėsi namuose, ką išgyveno, kai mamos nebuvo <...> [Vacė]*

Pasak GIMK mokytojos Matulevičiūtės (2012), budinčių globotojų savybės parodo jų gebėjimus suprasti, kokios gali būti prižiūrimo vaiko elgesio priežastys ir elgesio reikšmė, kokios pagalbos reikia prižiūrimam vaikui, globotojui, jo šeimos nariams, ar geba išvelgti individualius prižiūrimo vaiko poreikius.

Kita subkategorija – *emocijos* – parodo budinčių globotojų veiklos pasirinkimą. Analizuojant duomenis išryškėjo šios emocijos: gailestis, jautrumas, altruizmas, artimo meilė.

Vacei ir Juozui labai gaila vaikų, kurie gyvena globos namuose: *<... man labai gaila vaikų, kurie gyvena valdiškuose namuose. Man buvo labai jų gaila, kad išgąsdinti, užguiti. Sužinojau, kad iš didelės šeimos buvo paimti vaikai. Sužinojau, kad kaimynė paėmė mergaites, o broliukai liko globos namuose. Pagailėjau ir nusprendžiau paimti berniukus <...> [Vacė]; <...> visada sujaudindavo nuskriaustųjų, nelaimingų vaikų istorijos, patirti skaudūs išgyvenimai. Dirbant mokykloje, vėliau Vaiko teisių apsaugos skyriuje iš labai arti susipažinau su nuskriaustais, beglobiais vaikais <...> [Juozas]*

Altruizmo jausmo vedami, budintys globotojai renkasi šią profesiją. Liucija akcentuoja, kad ji užsiėmė šia veikla tėvynės labui. Pasak jos, *<...> vaikai į budinčio globotojo šeimas ateina iš nestabilių šeimų, socialinės rizikos šeimų. Jie gyvena šeimose, kuriose nėra šeimos modelio, sutrikusi vertybinė sistema. Pabuvę darnioje šeimoje, vaikai reabilituojasi, atgauna savivertę, pamato pozityvų šeimos modelį, galų gale mato pavyzdį, kaip turi atrodyti šeima ir kokie pozityvūs santykiai turi būti. O kuo daugiau laimingų vaikų, norinčių kurti pozityvią šeimą, tuo valstybė bus stipresnė <...> [Liucija]*

Vacė norėjo suteikti namus svetimiems vaikams, kad jie matytų šeimos aplinką, Jonė mėgsta rūpintis vaikais, parodyti jiems meilę, o Meri „veža“ pati budinčios globos idėja, kad gali prisidėti darydama gera ir nori kažką vaikams duoti.

Subkategorija *savirealizacija* atskleidžia kalbintų asmenų poreikį save įprasminti, t. y. savo patirtį, žinias, pažinimo poreikį, asmenines savybes, lūkesčius transformuoti į kitą asmenį (Stražinskaitė, 2017): *<...> man įdomu pažinti kitą pasaulį, to vaikiuko, man patinka psichologiniai dalykai <...> [Meri]; <...> jaučiuosi reikalinga, daranti gerą darbą <...> [Vacė]; <...> norėjau, kad mano mėgiama veikla būtų ir darbas <...> [Jonė]*

Vienintelė globotoja Meri įvardino, kad ją sudomino budinčios globos idėja. Pasak jos, *<...> tokio darbo neįmanoma dirbti dėl pinigų, tik iš idėjos <...> [Meri]*

O budinti globotoja Liucija įvardino, kad ją dar paskatino žiniasklaida, skaityta literatūra: *<...> pirmą kartą apie globą pagalvojau būdama dar paauglė, kokiais 1998 m. Pamačiau laidą apie vaikus iš globos namų. Laidoje buvo akcentuojama, kad vaikas reikia šeimos, namų <...> 2017 m. per žiniasklaidos priemones pasipylė socialinės reklamos dėl vaiko teisių apsaugos institucijų reorganizavimo, be to, buvo akcentuojama vaikų globa šeimose. Buvo kalba ir apie laikiną globą <...> ketinimą globoti vaikus dar labiau sustiprino Tim Guenard knyga „Stipriau už neapykantą“ <...> [Liucija]*

*Išorinės motyvacijos kategorijai priskiriamos šios subkategorijos: kitų asmenų paskata, pajamos. Subkategorija kitų asmenų paskata apima artimųjų, pažįstamų, globos įstaigų pažįstamų specialistų paskatinimą. Keturi budintys globotojai įvardino, kad juos paskatino artimieji, pažįstami, globos įstaigos pažįstami darbuotojai. Vacę paskatino sūnus, Liucijos pasiryžimui pritarė vyras, o Jonę ir Silviją pakalbino globos įstaigos specialistai būtent tada, kai atsirado budinčio globotojo paslaugos poreikis: <...> *apsitarėm su vyru, kad jau galime ir esame priimti globoti vaikus, bet laikinai ir mažamečius. Kaip nusprendėm, taip ir padarėm. 2018 m. į mūsų šeimą atėjo sutrikusio vystymosi mažylis <...> [Liucija]; <...> mane pakvietė globos centras, pasiūlė tapti budinčia globotoja, nes mane pažinojo <...> [Jonė]; <...> budinti globa buvo naujovė, norėjau pamėginti, ką reiškia laikinai globoti vaiką, kol grįš į šeimą, arba įsivaikins. Pakalbino pažįstami specialistai iš globos centro <...> [Silvija]**

Budintys globotojai taip pat įvardino, kad šis darbas suteikia ir papildomų pajamų arba reikėjo darbo, todėl tai yra viena iš priežasčių, kodėl ėmėsi socialinės veiklos, tačiau tai nėra pagrindinė priežastis, kodėl pasirinko šią profesiją: <...> *vaikus imu ne vien dėl finansų <...> [Meri]; <...> motyvuoja ir atlyginimas. Gaunu papildomų pajamų šeimai <...> [Liucija]; <...> man reikėjo darbo <...> [Silvija]*

Apibendrinant galima teigti, kad informantų apsisprendimai tapti budinčiais globotojais dar kartą patvirtina, kad juos veikia tiek vidinė motyvacija (Creek, 1997), kai asmens veikimą sąlygoja jo vidiniai impulsai: asmeninė patirtis, asmeninės savybės, emocijos, noras save realizuoti, ir išorinė motyvacija (Legkauskas, 2001), kai įtakos turi materialiniai veiksniai: pajamos, globos įstaigų specialistų paskatinimas užsiimti budinčio globotojo veikla.

3.2.1.2. Mokymų nauda budinčios globos pasirengimui

Asmenys, norintys tapti budinčiais globotojais turi išklaudyti pagrindinius ir specializuotus mokymus pagal GIMK programą. Šiais mokymais siekiama, kad budintys globotojai gebėtų užtikrinti saugią aplinką svetimiems vaikams, atpažintų, kokius fizinius, vaiko raidos poreikius reikia patenkinti, kaip kompensuoti raidos sunkumus, kaip užtikrinti ryšį su biologine šeima, kaip atkurti prierašumą, kaip bendradarbiauti sprendžiant budinčio globotojo šeimos ir globojamo vaiko problemas. (Giedrimas, 2013) Šuo tyrimo skyriumi bus siekiama išsiaiškinti, kaip mokymai padėjo budintiems globotojams pasirengti globai, kokia mokymų nauda, ar mokymai patenkino jų lūkesčius.

Interviu metu išryškėjo dvi specializuotų mokymų sampratos kategorijos (2 lentelė): *tobulėjimas* ir *skirtingų veiklų visuma*. Atsižvelgiant į informantų atsakymus tobulėjimui priskirtos trys subkategorijos: *žinių atnaujinimas*, *nuostatų keitimas*, *gebėjimų, įgūdžių ugdymas*. Informantai žinių atnaujinimą sieja su naujovėmis, žinių susisteminimu, veiklos esmės supratimu: <...> *mokymai*

padėjo susisteminti turimas žinias, dar kartą patvirtinti turimą globos, bendravimo su vaikais patirtį <...> (Juozas); <...> Naujoves sužinai<...> (Jonė); <...> temos tikslingai nukreiptos, kad budintis globotojas suprastų veiklos esmę <...> (Meri); <...> man visos temos buvo savaime suprantamos, pasisėmiau, pasimokiau <...> (Meri). Iš atsakymų matyti, kad informantai domisi savo sritimi, o daugumos per mokymus pateiktos teorinio žinios nenustebina.

2 lentelė. Specializuotų mokymų pagal GIMK programą nauda budintiems globotojams.

Kategorija	Subkategorija	Interviu teksto segmentai
Tobulėjimas	Žinių atnaujinimas	<p><...> Naujoves sužinai<...> (Jonė)</p> <p><...> temos tikslingai nukreiptos, kad budintis globotojas suprastų veiklos esmę <...> (Meri)</p> <p><...> mokymai padėjo susisteminti turimas žinias, dar kartą patvirtinti turimą globos, bendravimo su vaikais patirtį <...> (Juozas)</p> <p><...> man visos temos buvo savaime suprantamos, pasisėmiau, pasimokiau <...> (Meri)</p>
	Nuostatų keitimas	<p><...> vaikai ateina iš socialinės rizikos šeimų, jie dažniausiai turi mokymosi sunkumų, įvairių emocijų sutrikimų. Per mokymus žaidėme net simuliacinius žaidimus, kad atpažintume, kaip jaučiasi vaikai, kodėl jie vienaip ar kitaip elgiasi, ką jaučia tėvai ir kaip jie dažniausiai elgiasi. Supratau, kad jei tiek globojamų tėvų vaikai ir tėvai rodo priešišumą, tai ne todėl, kad jie pikti ir pavojingi, bet todėl kad jie nepasitiki savimi ir nemoka kitaip išreikšti nepasitikėjimo, kaip tik pykdami rėkdami <...> (Liucija)</p> <p><...> mokymuose pateikia, kuo vaikai iš soc. rizikos šeimų skiriasi nuo vaikų, augančių darniose šeimose. Jų socialinė patirtis yra daug didesnė, be to, jie kaip laukinukai, mušasi, neprisileidžia. Per mokymus paaiškina, kodėl tie vaikai tokie <...> (Vacė)</p> <p><...> iš pradžių į mokymus žiūrėjau skeptiškai, labai gailėjau laiko. Į mokymų pabaigą, supratau, kad viskas naudinga <...> (Silvija)</p> <p><...> mokiausi nesisavinti vaiko. Man buvo sunku nesisavinti <...> (Silvija)</p>
	Gebėjimų, įgūdžių ugdymas	<p><...> Pasidalini patirtimi <...> (Vacė)</p> <p><...> padėjo išspręsti konfliktines situacijas, paaiškino, kaip spręsti būsimas konfliktines situacijas <...> (Vacė)</p> <p><...> svarbu išmokti, ką daryti su vaiku, kad padėtum jam gyvenime <...> (Meri)</p>
Skirtingų veiklų visuma	Psichosocialinių poreikių realizavimas	<p><...> yra proga pasikalbėti, išsikalbėti... (Vacė)</p> <p><...> bendrystė su žmonėmis, kurie taip pat ketina būti globėjais <...> (Juozas)</p> <p><...> labai gerai pasiknaisioti savyje ir suprasti, ar galėsiu būti budinčia globotoja <...> (Meri)</p> <p><...> labai buvo daug simuliacinių, rolių žaidimų, kad dalyviai įsijaustų, ką vaikas galvoja ir jaučia, ką pats jauti. Tuomet matyti, ar tu esi pasiruošęs, ar linkęs tinkamai globoti vaiką. Tie žaidimai išveda iš komforto zonos, bet duoda ir naudos. Patiko filmai, užkabinantys, parinkti. Sukėlė jausmus, pamąstyti <...> (Meri)</p> <p><...> praplėtė pedagoginį akiratį <...> (Vacė)</p>

Mokymai budintiems globotojams turėjo įtakos nuostatų į pačius mokymus keitimui. Nuostatų keitimas yra orientuotas į žmogaus žinių, gebėjimų įsivertinimą. (Giedrimas 2014). Budinti globotoja

Silvija pakeitė nuostatas po mokymų, įvertinusi žinių naudą: <...> iš pradžių į mokymus žiūrėjau skeptiškai, labai gailėjau laiko. Į mokymų pabaigą, supratau, kad viskas naudinga <...> (Silvija). Kiti budintys globotojai keitė nuostatas įvertinę įgytų įgūdžių naudą: <...> mokymuose pateikia, kuo vaikai iš soc. rizikos šeimų skiriasi nuo vaikų, augančių darniose šeimose. Jų socialinė patirtis yra daug didesnė, be to, jie kaip laukinukai, mušasi, neprisileidžia. Per mokymus paaiškina, kodėl tie vaikai tokie <...> (Vacė); <...> vaikai ateina iš socialinės rizikos šeimų, jie dažniausiai turi mokymosi sunkumų, įvairių emocinių sutrikimų. Per mokymus žaidėme net simuliacinius žaidimus, kad atpažintume, kaip jaučiasi vaikai, kodėl jie vienaip ar kitaip elgiasi, ką jaučia tėvai ir kaip jie dažniausiai elgiasi. Supratau, kad jei tiek globojamų tėvų vaikai ir tėvai rodo priešišumą, tai ne todėl, kad jie pikti ir pavojingi, bet todėl kad jie nepasitiki savimi ir nemoka kitaip išreikšti nepasitikėjimo, kaip tik pykdami rėkdami <...> (Liucija)

Informantai gebėjimų įgūdžių tobulinimą orientavo į konfliktinių situacijų sprendimą, gebėjimą vaikui padėti: <...> Pasidalini patirtimi <...> (Vacė); <...> padėjo išspręsti konfliktines situacijas, paaiškino, kaip spręsti būsimas konfliktines situacijas <...> (Vacė); <...> svarbu išmokti, ką daryti su vaiku, kad padėtum jam gyvenime <...> (Meri).

Atsižvelgiant į informantų atsakymus, jų tobulėjimas glaudžiai susijęs su kita mokymosi naudos kategorija – skirtingų veiklų visuma. Šiai kategorijai priskiriama subkategorija psichosocialinių poreikių realizavimas. Ši subkategorija apima išklauso terapiją: <...> yra proga pasikalbėti, išsikalbėti... (Vacė); savianalizė: <...> labai gerai pasiknaisioti savyje ir suprasti, ar galėsiu būti budinčia globotoja <...> (Meri); <...> labai buvo daug simuliacinių, rolių žaidimų, kad dalyviai įsijaustų, ką vaikas galvoja ir jaučia, ką pats jauti. Tuomet matyti, ar tu esi pasiruošęs, ar linkęs tinkamai globoti vaiką. Tie žaidimai išveda iš komforto zonos, bet duoda ir naudos. Patiko filmai, užkabinantys, parinkti. Sukėlė jausmus, pamąstyti <...> (Meri); bendrystės formavimą: <...> bendrystė su žmonėmis, kurie taip pat ketina būti globėjais <...> (Juozas), pedagoginių įgūdžių įgijimą: <...> praplėtė pedagoginį akiratį <...> (Vacė).

Informantai įvertindami mokymų naudą, atkreipė dėmesį ir GIMK mokymų organizavimo trūkumus, išskirdami tokias kategorijas kaip specialistai, dalyviai, mokymų turinys. (3 lentelė)

3 lentelė. Gimk mokymų trūkumai iš budinčių globotojų retrospektyvos

Kategorija	Subkategorija	Interviu teksto segmentai
Specialistai	Sudominimas	<...> Labai neįdomiai dėstė psichologė, net neatsimenu, neišsidėmėjau jos mokymų <...> (Vacė)
	Globos patirties stoka	<...> GIMK mokytojai neturėjo globos patirties. Jie niekad savo gyvenime nėra globoję vaikų, todėl negalėjo pasidalinti patirtimi <...> (Liucija) <...> patys lektoriai, kurie turėtų būti turėję globos patirčių, ne vadovėlinių, teorinių žinių, be praktikos. Tai padėtų geriau suprasti globos esmę, elgesį su vaikais, o ne tik teoriniu aspektu vertinti praktines situacijas <...> (Juozas)

Dalyviai	Diferenciacija	<i>Teško temas ir dėstymą derinti prie tų nemotyvuotų, o ne prie potencialių. Reikia dalyvių diferenciacijos <...> (Meri)</i> <i><...> Skirtingo intelekto žmonės susirinkę. Tai trukdė savišvietai <...> (Meri)</i>
	Motyvacija	<i><...> labai didelis kontrastas dalyvių. Vieni buvo labai motyvuoti, o kiti – visiškai nesusiprato, ko ateina. Teško temas ir dėstymą derinti prie tų nemotyvuotų, o ne prie potencialių <...> (Meri)</i>
Mokymų turinys	Metodai	<i><...> trūko kitų budinčių globotojų pasidalinimo gerą ir ne tokia gera patirtimi <...> (Valentinas)</i> <i><...> daugiau buvo teorijos. Per daug teorijos. Per mokymus turi būti praktiškai rodoma, aiškinama, kaip rūpintis vaiku <...> [Silvija]</i> <i><...> mokymai turėtų būti kiek įmanoma susiję su praktika, kad teorijos būtų minimaliai, o nagrinėjami konkretūs pavyzdžiai ir taip mokomasi, kaip reiktų elgtis ir taip perduoti teorinę patirtį <...> [Juozas]</i> <i><...> norėjosi mažesnės grupės. Reikėjo individualių pokalbių <...> [Vacė]</i> <i><...> trūko jau dirbančių budinčiais globotojais liudijimų <...> (Liucija)</i>
	Temos	<i><...> trūko temų apie vaikų ligas <...> (Liucija)</i> <i><...> trūko praktiškų patarimų, kaip bendrauti su globojamų vaikų tėvais, kaip lengvai įveikti adaptaciją, kaip atsiveikinti su vaiku <...> (Liucija)</i>

Mokymų sėkmė ir nauda labai priklauso nuo specialistų pasirengimo. Pagal informantų atsakymus, aptariant specialistus, vedusius mokymus, buvo išskirtos šios subkategorijos: *sudominimas, globos patirties stoka*. Vertinant specialistų gebėjimą sudominti, budinti globotoja Vacė atsimena, kad psichologė labai neįdomiai dėstė ir jos mokymų neatsimena: *<...> Labai neįdomiai dėstė psichologė, net neatsimenu, neįsidėmėjau jos mokymų <...> (Vacė)*.

Budintys globotojai Liucija ir Juozas specialistų globos patirties stoką įvertina kaip trūkumą, nes jų dėstymas pagrįstas tik teorinėmis žiniomis: *<...> patys lektoriai, kurie turėtų būti turėję globos patirčių, ne vadovėlinių, teorinių žinių, be praktikos. Tai padėtų geriau suprasti globos esmę, elgesį su vaikais, o ne tik teoriniu aspektu vertinti praktines situacijas <...> (Juozas); <...> GIMK mokytojai neturėjo globos patirties. Jie niekad savo gyvenime nėra globoję vaikų, todėl negalėjo pasidalinti patirtimi <...> (Liucija)*.

Budinčių globotojų pastebėjimai patvirtina Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2020 m. atlikto tyrimo „Globėjų ir tėvių paslaugų poreikio, jų prieinamumo ir teikiamų paslaugų kokybės analizė“ vieną iš išvadų, kad tam tikras nuošimtis specialistų dėl savo asmeninių savybių ir kompetencijos stokos yra akivaizdžiai netinkami darbui su globėjais (rūpintojais), budinčiais globotojais.

Vertinant mokymuose dalyvavusius būsimus budinčius globotojus, kategorijai *dalyviai* priskirtos dvi subkategorijos: *diferenciacija, motyvacija*. Budinti globotoja Meri atkreipė dėmesį, kad į mokymus ateina skirtingos motyvacijos asmenys: vieni labai domisi, kiti vis dar nesusipratę, ko atėjo. Be to, motyvuoti neturi galimybių gauti daugiau informacijos: *<...> labai didelis kontrastas dalyvių. Vieni buvo labai motyvuoti, o kiti – visiškai nesusiprato, ko ateina. Teško temas ir dėstymą*

derinti prie tų nemotyvuotų, o ne prie potencialių <...> (Meri). Ta pati budinti globotoja pateikia pasiūlymą diferencijuoti globotojus: Teko temas ir dėstymą derinti prie tų nemotyvuotų, o ne prie potencialių. Reikia dalyvių diferenciacijos <...> [Meri]; <...> Skirtingo intelekto žmonės susirinę. Tai trukdė savišvietai <...> [Meri]

Budinčių globotojų retrospektyvinė išvalga patvirtina Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2020 m. atliktame tyrime „Globėjų ir įtėvių paslaugų poreikio, jų prieinamumo ir teikiamų paslaugų kokybės analizė“ pateiktus patarimus, kad mokymų metu, svarbu atkreipti į budinčių globotojų motyvaciją ir motyvus, ar budinti globa jiems nėra jų užimtumo problemų sprendimo priemonė, ar jų motyvacija remiasi humanistine pasaulėžiūra ir solidarumu.

Ši kategorija labai glaudžiai susijusi su *mokymų turinio* kategorija, kuriai priskirtos subkategorijos: *metodai, temos*. Budintys globotojai, dabar turėdami globotojo patirties, pastebi, kad mokymuose trūko tokių metodų kaip liudijimų, darbo grupėse, individualių pokalbių, patyriminių. Budintys globotojai Liucija ir Valentinas mokymuose pasigedo budinčių globotojų liudijimų, sėkmės ir nesėkmės istorijų: <...> *trūko kitų budinčių globotojų pasidalinimo gerąja ir ne tokia gera patirtimi <...> (Valentinas); <...> trūko jau dirbančių budinčiais globotojais liudijimų <...> [Liucija].* Budinčiai globotojai Vacei užstrigo, kad grupės buvo per didelės ir norėjosi individualių pokalbių: <...> *norėjosi mažesnės grupės. Reikėjo individualių pokalbių <...> [Vace].*

Labiausiai budintys globotojai akcentavo, kad jiems trūko mokymosi iš kitų patirties, mokslininkai tai įvardina kaip patyriminį ugdymo metodą. Šį metodą tyrinėjo Luckneris ir Nadleris (1997), jo veiksmingumą analizavo Gurova, Godvadas (2015). Pasak jų, patyriminis ugdymo metodas išsiskiria iš kitų ugdymų tuo, kad iš patyrimo žmogus įgyja žinių, įgūdžių, suformuoja vertybes, kurias pritaiko kasdienėje veikloje. Budinčių globotojų išvalgumas suponuoja nuomonę, kad GIMK mokymai turėtų būti daugiau patyriminiai, nei teoriniai: <...> *daugiau buvo teorijos. Per daug teorijos. Per mokymus turi būti praktiškai rodoma, aiškinama, kaip rūpintis vaiku <...> [Silvija]* <...> *mokymai turėtų būti kiek įmanoma susiję su praktika, kad teorijos būtų minimaliai, o nagrinėjami konkretūs pavyzdžiai ir taip mokomasi, kaip reiktų elgtis ir taip perduoti teorinę patirtį <...> [Juozas].*

Apibendrinant specializuotų mokymų budintiems globotojas įtaką pasirengimui globai, galima teigti, kad mokymai yra naudingi, nes skatina turi įtakos asmenų profesiniam tobulėjimui: budintys globotojai atnaujina žinias, pakeičia nuostatas, įgyja naujų įgūdžių konfliktines situacijas spręsti, padėti vaikui išspręsti kylančius vidinius konfliktus, įveikti netektis; taip teikia asmeninės naudos, nes patenkina psichosocialinius poreikius. Taip pat, iš tyrimo išryškėjo, kad mokymų specialistams trūksta globos praktikos ir praktinių žinių, o budintys globotojai labiau norėtų, kad būtų

taikomas patyriminis ugdymo metodas. Mokymų dalyvių tobulėjimą stabdo nemotyvuoti dalyviai, prie kurių labiau taikomos mokymų temos.

3.2.2. Kylantys iššūkiai budintiems globotojams

Vaikas į budinčio globotojo šeimą, vadovaujantis teisės aktais, ateina kriziniu metu, kai vaikui reikia suteikti saugumą bet kuriuo paros metu. Šiame tyrimo skyriuje siekta iširti, patirtį globojant vaikus, kiekvieno prižiūrimo vaiko adaptacijos laikotarpį, santykius su biologiniais tėvais.

3.2.2.1. Budinčio globotojo psichosocialinė patirtis

Interviu metu su budinčiais globotojais, svarbu buvo išsiaiškinti, kokius iššūkius patyrė, kaip keitėsi budinčių globotojų asmeninis/šeimos gyvenimas, kas sunkiausia, kas žavi, kokius jausmus išgyveno, kas kelia nerimą šiame darbe, kaip pavyksta įveikti atsiskyrimą su vaiku. Šių aspektų sąsaja atskleis budinčių globotojų psichosocialinę būklę. Iš pokalbių išryškėjo trys pagrindinės kategorijos: *visuomenės požiūris, darbo specifiškumas ir emocijos*. (4 lentelė)

4 lentelė. Budinčių globotojų išgyventas retrospektyvinis visuomenės požiūris

Kategorija	Subkategorija	Interviu teksto segmentai
Visuomenės požiūris	Žmonių abejingumas	<p><...> žmonių abejingumas <...> [Juozas]</p> <p><...> sūnus buvo abejingas, po pusmečio pradėjo kalbinti <...> [Vacė]</p> <p><...> kaimynai už jokių pinigų neimtų globoti, nereikia jiems bėdų <...> [Vacė]</p> <p><...> šis vaikas man buvo kaip lakmuso popierėlis žmonių jausmams pamatuoti. Kas vaiką pamatydavo, tie bjaurėdavosi, net neimdavo ant rankų. Kai vaikas išgražėjo, atsigavo, tik tuomet svetimi paėmė jį ant rankų <...> [Liucija]</p>
	Kritika	<p><...> prisiklausiau iš giminių, kad esu baisi milijonierė, kad plaunu užpakalius. Nerealai uždirbu <...> [Meri]</p> <p><...> budinčio globotojo darbe sunku atremti neišsilavinusios visuomenės dalies antpuolius ir kritiką vaikams <...> [Meri]</p> <p><...> neigiamas visuomenės požiūris. Svetimi skaičiuoja pinigus, o apie tikrą darbą, kuris trunka visą parą, net nešneka <...> [Silvija]</p> <p><...> išmokau nereaguoti į žmonių apkalbas, pasityčiojimus, neteisingus vertinimus, ypatingai rajono lygmens politikų vertinimus <...> [Liucija]</p>
	Rūpestingumas	<p><...> kaimynai saldinais apdalindavo <...> [Vacė]</p> <p><...> kaimynė ateidavo paglostyti vaikų <...> [Vacė]</p>

	Palaikymas	<...> vyras myli vaikus <...> [Jonė] <...> vyras pritarė, kad globočiau, globotiniai iš nuolatinės globos pritarė <...> [Jonė] <...> vaikai mano apsisprendimui pritarė <...> [Vacė]
	Neapykanta	<...> dukra, pamačiusi kad mergaitė manipuliuoja, reikalavo, kad vaikas išvyktų iš namų <...> [Meri] <...> dukra nesuvokdavo, kad vaikas gali meluoti ir manipuluoti <...> [Meri]

Kategoriją „visuomenės požiūris“ sudaro penkios subkategorijos: *žmonių abejingumas, kritika, rūpestingumas, palaikymas, neapykanta*. Subkategorijos *žmonių abejingumas, kritika* labiau orientuotos į žmonių susiformavusias nuostatas dėl kitų patirties, o *rūpestingumas, palaikymas, neapykanta* – išgyventą patirtį. Budintys globotojai paklausti, kas sunku, jiems šiame darbe, išskyrė žmonių abejingumą, nenorą pasirūpinti vaikais, apsikrauti papildoma bėda, galiausiai net į tuos vaikus nekreipdavo dėmesio: <...> *žmonių abejingumas* <...> [Juozas]; <...> *sūnus buvo abejingas, po pusmečio pradėjo kalbinti* <...> [Vacė]; <...> *kaimynai už jokių pinigų neimtu globoti, nereikia jiems bėdų* <...> [Vacė]

Budinti globotoja Liucija, globojusi sutrikusio vystymosi vaiką, ant kurio veido buvo matyti alkoholizmo sindromo padariniai, savo globotinį įvardina lakmuso popierėliu, kuris padėdavo atskleisti žmonių jausmus, išankstines nuostatas. Anot globotojos, žmonės nedrįsdavo vaiko paimti ant rankų, bjaurėdavosi: <...> *šis vaikas man buvo kaip lakmuso popierėlis žmonių jausmams pamatuoti. Kas vaiką pamatydavo, tie bjaurėdavosi, net neimdavo ant rankų. Kai vaikas išgražėjo, atsigavo, tik tuomet svetimi paėmė jį ant rankų* <...> [Liucija]

Kalbėdami apie kritiką, informantai išskyrė šiuos segmentus: aplinkinių įžvelgiamą pasipinigavimą, politikų pasityčiojimus, kritiką vaikams. Aplinkiniai, anot budinčių globotojų, skaičiuoja jų uždirbamus pinigus, bet nevertina darbo: <...> *prisiklausiau iš giminių, kad esu baisi milijonierė, kad plaunu užpakalius. Nerealiai uždirbu* <...> [Meri]; <...> *neigiamas visuomenės požiūris. Svetimi skaičiuoja pinigus, o apie tikrą darbą, kuris trunka visą parą, net nešneka* <...> [Silvija]. Budinti globotoja Liucija pasidalino karčia patirtimi su politikais, taip pat pasidžiaugė išmokusi nekreipti dėmesio į pasityčiojimus, apkalbas: <...> *išmokau nereaguoti į žmonių apkalbas, pasityčiojimus, neteisingus vertinimus, ypatingai rajono lygmens politikų vertinimus* <...> [Liucija]

Budinti globotoja Meri įvardino, kad iš visuomenės susilaukia ir kritikos vaikams: <...> *budinčio globotojo darbe sunku atremti neišsilavinusios visuomenės dalies antpuolius ir kritiką vaikams* <...> [Meri]

Informantai labiausiai akcentavo neigiamą visuomenės nuostatą į globą. Socialinės psichologijos atstovė Myers (2008) nuostatą apibrėžia kaip pažinimo, emocinį, elgesio komponentus,

nuo kurių priklauso asmens nuostatos kaita ir kaitos priešastingumas. Giedrimas (2014), nuostatoms, nusiteikimams formuoti daugiausia įtakos turi žinios, informacija, socialinė ir kultūrinė patirtis, be to, jos yra išmoktos, o ne įgytos. Apibendrinant galima teigti, kad budintys globotojai daugiausia susidūrė su tais asmenimis, kurie galbūt yra susidūrę su globėjais, siekiančiais pasipinigauti.

Budinti globotoja Vacė įvardino kaimynų rūpestingumą globotiniiais: <...> *kaimynai saldainiais apdalindavo <...>, <...> kaimynė ateidavo paglostyti vaikų <...> [Vacė].*

Informantai išskiria artimųjų palaikymą, pritarimą: <...> *vyras pritarė, kad globočiau, globotiniai iš nuolatinės globos pritarė <...> [Jonė]; <...> vaikai mano apsisprendimui pritarė <...> [Vacė]*

Iš informantų atsakymų matyti, kad artimieji irgi turi budintiems globotojams reikalingų savybių, tokių kaip mylėti vaiką: <...> *vyras myli vaikus <...> [Jonė].*

Vėliau darbe, aptariant pagalbą, teikiamą budintiems globotojams, bus matyti, kad artimieji, palaikantys budintį globotoją, yra vieni iš neformalios pagalbos teikėjų.

Budinti globotoja išskyrė savo vaiko išgyvenamą neapykantą dėl netinkamo globotinės elgesio. Šiuo pavyzdžiu matyti, kad šeimoje iškyla vertybinis konfliktas: <...> *dukra, pamačiusi kad mergaitė manipuliuoja, reikalavo, kad vaikas išvyktų iš namų <...> dukra nesuvokdavo, kad vaikas gali meluoti ir manipuliuoti <...> [Meri]*

Apibendrinant galima teigti, kad budintys globotojai daugiau susiduria su neigiamu visuomenės požiūriu į globą, jie yra kritikuojami, jaučia visuomenės abejingumą. Išskirtiniais atvejais neigiamus jausmus išgyvena ir šeimos nariai. Pozityvų požiūrį labiau atskleidžia artimieji, palaikantys globą asmenys, ir asmenys, parodantys rūpestingumą.

Nagrinėtoje mokslinėje literatūroje išryškėjo vienas svarbus šeimos, globojančios vaikus, bruožas – ji įvertinama kaip kitokia. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2020 m. atlikto tyrimo „Globėjų ir tėvių paslaugų poreikio, jų prieinamumo ir teikiamų paslaugų kokybės analizė“ rezultatuose teigiama, kad budintys globotojai, priimdami į savo šeimą dažniausiai psichologiškai pažeistus vaikus, patiria pačius didžiausius iššūkius ir psichologinį krūvį, jiems keblu planuoti savo šeimos/asmenines veiklas. Teikdami vaiko priežiūros paslaugas, budintys globotojai įsipareigoja normalizuoti globotinių būklę, o tam prireikia fizinių ir dvasinių pastangų. Šį tyrimą patvirtina kalbinti informantai.

Interviu metu, informantams pasakojant apie savo globos patirtį, išryškėjo kategorija *darbo specifiškumas*, kuriai priskiriamos šios subkategorijos: *specialistų tikrinimai, pokyčiai šeimoje, finansinis neteisingumas*. (2 priedas, 5 lentelė)

Subkategorija *specialistų tikrinimai* labiau susijusi su nuolatiniais globos srities specialistų tikrinimais. Sudėtingiausi ir skaudžiausi jie esti tada, jei pateikiami skundai ar kažkas vaikui nutinka,

pavyzdžiui, globotinis susižaloja, o globotojas nesuskuba suteikti jam pagalbos, nes, įvertinus situacija, susižalojimas atrodo nerimtas arba vaikas nesiskundė bloga savijauta. Du budintys globotojai nepagrįstai buvo apskūsti dėl vaikų nepriežiūros ir po to skundo nuolat jautė nepagrįsta kontrolę, perdėtą įstatymo raidės laikymąsi, biurokратиškumą, kaltinimus: <...> *jauti, kad tave stebi nematoma akis ir ranka. Kontrolė <...> [Vacė]; <...> kontroliuojančių, prižiūrinčių institucijų požiūris, kad globėjas yra potencialus pažeidėjas <...> [Juozas]; <...> globėją tik kaltins, o vaiką pateiks kaip auką – neprižiūrėjai, nepadarei, nekreipei dėmesio, žodžiu – vaikas vargšas <...> [Vacė];*

Globotojus apkrauna papildomomis rekomendacijomis, reikalavimais: <...> *net atsakyti gali netikti, tuoj rekomendacijų šūsnis ir spėk įgyvendinti <...> jeigu nepatiks tikrintojams, tuomet laikykis <...> [Vacė]*

Budintis globotojas Juozas, globojėms vaikus, kuriuos turėjo įvaikinti, pastebi, kad per ilgai tvarkomi dokumentai, ir per ilgos procedūros. Išanalizavus teisės aktus, nuo vaiko patekimo į budinčio globotojo šeimą iki vaiko grįžimo į biologinę šeimą arba nuolatinės globos /įvaikinimo nustatymo procesas trunka 3–18 mėn. (15 pav.)

15 pav. Vaiko patekimo į budinčio globotojo šeimą ir grįžimo į biologinę šeimą arba globos/įvaikinimo nustatymo trukmė

Šaltinis: darbo autorė schema, 2012.

Nustačius vaiko poreikį saugiai aplinkai užtikrinti, vaikas iš biologinės šeimos yra perkeliamas į budinčio globotojo šeimą. Po to tiek pačiam vaikui, tiek jo šeimai taikoma atvejo vadyba, kurios trukmė priklauso nuo tėvų pastangų reikalavimams įgyvendinti. Atvejo vadyba gali trukti nuo 3 iki 12 mėn. Jeigu vaikas grąžinamas į biologinę šeimą, atvejo vadyba baigiama, o vaikai grįžta per septynias dienas nuo savivaldybės administracijos direktoriaus įsakymo priėmimo. Jeigu tėvų teisės apribojamos dėl vaikų atsisakymo arba nevykdomų reikalavimų, tuomet atvejo vadyba baigiama ir prasideda globos/įvaikinimo procesas kuris trunka iki 3 mėnesių. Žvelgiant iš vaiko ir budinčio globotojo šeimos pusės, tyrimo autorės nuomone, procesas užtrunka per ilgai, nes vaikas prisiriša prie naujos šeimos, kurios narius laiko savo šeimos nariais, o po 18 mėnesių vaiką grąžinus į šeimą arba

perkėlus į globėjo/įvaikintojo šeimą, sutrinka jo psichosocialinė raida: vaikas vėl išgyvena netektį, sutrinka saugumo ir prisirišimo jausmai. Žinoma, psichosocialinės raidos sutrikimams aprašyti reikalingi papildomi tyrimai.

Budintys globotojai, priimdami svetimus vaikus į savo šeimą, pajunta pokyčius šeimoje. Pokyčiai susiję su psichologiniu diskomfortu, laisvalaikio sumažėjimu, apribojimais. Psichologinis diskomfortas pasireiškia dėmesio paskirstymu, šeimos narių derinimosi vieniems prie kitų, suvaržyta asmenine veikla. Budinti globotoja Liucija atkreipia dėmesį, kad atėjus svetimiams vaikams į šeimą, teko išmokti paskirstyti dėmesį, kad nebūtų nuskriausti nei svetimi vaikai, nei biologiniai, turėjo vykdyti socialinį teisingumą: <...> *teko išmokti dalinti dėmesį, nesinorėjo nuskriausti savų vaikų. Jeigu apkabinu vieną vaiką, tuomet ir kitus turiu apkabinti. Tai buvo savotiškas apsikabinimo žaidimas. Jeigu vienam sakydavau meilūs žodžius, tai ir visiems kitiems turiu pasakyti. Netinkamą elgesį irgi įvardinu. Tiesiog turiu elgtis taip, kad vaikai jaustųsi vienodai mylimi ir jaustų socialinį teisingumą* <...> [Liucija] Dėmesį tenka skirti ne tik vaikams, bet suaugusiems, atsiranda poreikis dalintis darbais: <...> *reikėjo išmokti skirti dėmesio ne tik vaikams, bet ir sau, ir vyrui. Išmokome planuoti išvykas dviem. Žinoma, planuodavome išvykas ir visai šeimai, arba išvykas tik keturiems. Išmokau dalintis darbais. Pirmaisiais globos metais, norėjau būti supermama, kuri viską padaro pati. Antraisiais globos metais jau dalinausi darbais ir net emocinė savijauta pagerėjo* <...> [Liucija]

Pokytis šeimoje pasireiškia laisvalaikio kaina: <...> *sumažėjo kelionių* <...> [Silvija]; <...> *neturiu kam prižiūrėti palikti vaikų. Net suaugę globotiniai išvykę, nėra kam prižiūrėti. Pas gimines net nevažiuoju* <...> [Jonė] <...> *reikėjo derintis dėl poilsio valandų. Vyresni vaikai turėjo vakarais tyliai sėdėti savo kambariuose. Turėjo tyliai leisti muziką, televizorių* <...> [Jonė] Laisvalaikis derinamas ir į vaiko poreikius: <...> *pavyzdžiui, vieną vaiką pykina, o kitas gali važiuoti. Tad kelionės ribotos. Su svetimais vaikais vis tiek aplankom kapus* <...> [Jonė]

Budinti globotoja Jonė negali patenkinti savo asmeninių poreikių: <...> *esu suvaržyta, nes negaliu susitvarkyti kieme, namie, kai auginu mažus vaikus. Tai amžinas karantinas. Sunku pakeisti aplinką* <...> [Jonė]

Kalbant apie budinčios globos patirtį, interviu metu išryškėjo, kad budintys globotojai jaučia finansinį neteisingumą. Pasak daugumos, atlygis yra neadekvatus darbui, nes dirba visą parą, o mokamas minimalus atlygis neatskaičius mokesčių: <...> *pinigai maži. Dirbu visą parą už minimumą* <...> [Silvija]; <...> *alga neatitinka dirbamo darbo* <...> [Vacė]; <...> *už nuolatinį darbą, įtemptą ir atsakingą, kuris yra prižiūrimas įvairių institucijų, pradedant globos centru ir baigiant ministerijomis, mokamas minimalus darbo užmokestis, tuo tarpu, kai globos namai už vaiką gauną dvigubai ar net trigubai didesnius įkainius* <...> [Juozas].

Kitas aspektas, kodėl budintys globotojai, kur didžioji dalis dirba iš idėjos ir meilės vaikams, jaučia finansinį neteisingumą, tai įdarbinimo forma – jie teikia paslaugas pagal individualios veiklos pažymą ir patys turi sumokėti mokesčius, įskaitant ir draudimą: <...> *dabar budinčiu globotoju dirbama pagal individualios veiklos pažymą, mokami mokesčiai ir Sodrai ir VMI [Juozas]* Budinti globotoja Meri mano, kad tokia darbo forma – nepagarba budinčiam globotojui: <...> *Pats visus mokesčius turi susimokėti. Tik iš idėjos gali dirbti, bet taip neturi būti. Tai nepagarba budinčiam globotojui! [Meri]*

Apibendrinant budinčio globotojo darbo specifiškumą, galima teigti, kad specialistų tikrinimai, pokyčiai šeimose sukelia psichologinį diskomfortą, reikia fizinių ir dvasinių pastangų jam įveikti. O finansinis neteisingumas – nepagarba budinčios globos idėjai.

Emocijos. Motyvai, budinčių globotojų savybės, visuomenės požiūris, budinčios globos darbo specifiškumas glaudžiai susijęs ir turi įtakos trečiajai kategorijai – budinčių globotojų *emocijų* gausumui, prižiūrint globotinį. Šiai kategorijai priskiriamos šios subkategorijos: *pasitenkinimas darbu, bejėgiškumas, liūdesys, rūpestis, atsakomybė, nerimas, demotyvacija, nesaugumas, nuovargis pyktis, ramybė, pataikavimas.* (3 priedas, 6 lentelė)

Z. Freudas emocijas įvardina kaip varomąją jėgą, kuri reguliuoja žmogaus veiklą. Aramavičiūtė (2005), atkreipia dėmesį, kad emocijos padeda žmogui susiorientuoti jo išoriniame ir vidiniame pasaulyje ir atitinkama linkme kreipia jo veiklą: vienus jo veiksmus inspiruoja, kitus – pagreitina, pristabdo, trečius – pakoreguoja. Be to, autorė išskiria teigiamas ir neigiamas emocijas. Įprasta manyti, kad teigiamos emocijos labiau nuteikia veikti, o neigiamos emocijos slopina veiklą, tačiau gali būti ir atvirkščiai.

Kalbant apie budinčių globotojų emocijas, intensyviausiai pasireiškia *pasitenkinimas darbu, nerimas, liūdesys*. Iš šių trijų emocijų, pagal įvardijimą, viena tik yra teigiama, o kitos jau būtų priskirtos prie neigiamų. Tačiau pagal veiklos pobūdį, kuriam turi įtakos, emocijos priskiriamos prie teigiamų, nes skatina globotojus tobulėti.

Pasitenkinimas išreiškiamas labai intensyviai dėl vaiko pokyčių: <...> *labiausiai motyvuoja matymas, kaip keičiasi pats vaikas, kaip jis „sušyla“, pripranta, pradeda keistis elgesys, vaikas iš „pilko“, tampa tikru, gyvenimu besidžiaugiančiu vaiku, arba sugrįžta į savo namus, pas susitvarkiusią šeimą* <...> [Silvija]; <...> *žavi, kai vaikas palaipsniui aprimsta, susigyvena su šeima, tobulėja jo kalba, auga svoris, išnyksta įvairūs sutrikimai* <...> [Valentinas]; <...> *teigiami vaiko pasikeitimai glosto širdį* <...> [Jonė]; <...> *žavu, kai gali padėti vaikui, kai matai, kaip jis keičiasi, kaip giedrėja jo veidas. Smagu, kai žengia pirmuosius žingsnius, taria pirmuosius žodžius* <...> [Liucija]

Pasitenkinimas reiškiamas ir dėl savo darbo indėlio: <...> *kai vaikas keičiasi akyse, kai vaikas grįžta į šeimą. Man geriausia, kai tėvai susitvarko. Tuomet tėvų gali paklausti, kaip vaikas pasikeitė, kaip auga. Matyti mano indėlis. Tuomet matau, kad tėvai keičiasi, vaikai lieka šeimoje. Sėkmingas vaikų grįžimas į šeimą <...> žavi, kad ateina laukinukas, o išeina kaip inteligentas ir išsilavinęs. Kitas pradeda kalbėti, atsisėsti ant puodo, padėkoja. Gėriuosi savo darbu <...> [Silvija]; <...> motyvuoja vaikų pokyčiai per laiką praleistą mūsų šeimoje, aiški reali pagalba vaikui sunkiu jo gyvenimo tarpsniu <...> [Valentinas]*

Pasitenkinimas atskleidžiamas pabrėžiant veiklos malonumą: <...> *darbas patinka. Jaučiu pasitenkinimą <...> [Liucija]; <...> man malonumas, kai pažadina vaikas. Mėgstu su jais pasivaikščioti, žaisti, ugdyti <...> [Meri]; <...> kūdikis išbuvo 8 mėnesius. Pajutau malonumą ir atgaivą darbe <...> [Meri]*

Pasitenkinimu nurodoma ir ateities perspektyva dirbti šį darbą ir užauginti ne vieną vaiką: <...> *smagu būti mama, moterimi. Aš pati užsiauginau savo vaikus, ir dar jaučiu galinti užauginti ne vieną <...> [Meri]*

Išgyvenama pasitenkinimo emocija patvirtina darbe nagrinėtą pasirinktą motyvą – savęs realizavimą. Savo lūkesčius pateisinęs asmuo, darbo autorės nuomone, jaučia pasitenkinimą darbu.

Liūdesys taip pat intensyviai išreiškiamas dėl išsiskyrimo su vaiku: <...> *labai išgyvenau atsiskyrimą su vaikais <...> [Vacė]; <...> man sunku atsiskirti su vaikais. Nuolatos išgyvenu, apie juos galvoju <...> [Jonė]; <...> yra prisirišimas prie vaikų. Kai reikia išsiskirti, jie traumuojami. Jie mus vadina tėvais. Mums sunku skirtis <...> [Jonė]* Su liūdesiu sietinas prierašumo jausmo sutrikdimas tiek vaikui, tiek budinčiam globotojui: vaikas, pripratęs prie naujo savo globėjo turi atsiskirti, o suaugęs pripratęs prie vaiko, turi išmokti be jo gyventi. Liūdesys taip pat yra išgyvenamo gedulo dalis. Darbe jau buvo minėtos gedulo fazės, iš kurių viena yra depresija, pasireiškianti liūdesiu. Tiek vaikas, tiek suaugęs asmuo išsiskirdamas išgyvena šią fazę.

Liūdesys dar susijęs su institucijų sprendimais, jis išreiškiamas ašaromis: <...> *sunku buvo išsiskirti. Atsimenu, labai verkiau. Jei būtų grįžęs namo pas mamą ar perėjęs į kitą šeimą, ne taip būtų buvę graudu. Manau, kad lig šiolei negaliu paleisti to vaiko. Jis man liko lyg savotiškas priekaištas – tokie vaikai visuomenei nereikalingi <...> [Liucija]*

Kita emocija, susijusi su liūdesiu – nerimas. Nerimaujama dėl vaiko ligų. Kai vaikai patenka į budinčio globotojo šeimą, dažniausiai apie jų ligas nieko nežinoma. Budintys globotojai nerimauja, kad tam tikrais atvejais, kai vaikui negera, jie nežino, kaip padėti: <...> *nežinodavau, kodėl vaikas klykia, ar dėl narkotikų, ar dėl iššutimo. Turėjau 6 mėn. tiek laiko ir vargau <...> [Silvija]; <...> kai man atvežė ir nepasakė, kad jam astma. Nežinojau, kaip elgtis su šia liga. Net nežinojau, kad yra pypkė ir kam ji skirta. Informacijos apie vaiką stoka. Mes turime žinoti jų ligas <...> [Valentinas];*

<... kai pradėjo vaikas dūsti, pradėjau aiškintis, kas jam yra. Net nežinojau, kas yra astma. Tarp daiktų radau pypkę, išsiaiškinau, kam ji reikalinga, tada panaudojau. Naujos ligos, su kuriomis nesusidūriau savo šeimoje <...> sunkiausia nežinia, kai gauni vaiką, ką jis mėgsta, kokius vaistus geria, ką valgo, kuo sirgo <...> [Jonė]

Nerimaujama dėl užsitęsusių globos procedūrų, santykio su globos srities specialistais. Šis nerimas susijęs su nesaugumu, nes budintys globotojai nežino, ko tikėtis iš specialistų: *<...> kelia nerimą per ilgi procesai, kai vaikas nei grįžta į šeimą, nei keliauja į pastovią gyvenimo vietą <...> [Valentinas]; <...> nerimas dažniausiai susijęs su priežiūra vykdančių institucijų požiūriu. Nežinai, kas nepatiks tikrintojams, kokias teisės normas neatitiksi ir pan. <...> [Juozas]; <...> kelia nerimą per ilgai užsitęsusi globa. Ji dažniausiai užtrunka ilgiau nei metus. Nuolat išskirtiniai atvejai iki 18 mėn. <...> [Jonė]* Ši emocija atliepia darbo specifiškumą, dėl per ilgai užsitęsusios globos, kyla emocija – nerimas.

Budintys globotojai nerimauja dėl vaiko kasdienės rutinos, kokia ji turi būti: *<...> nieko nežinojau, kaip jis buvo migdomas pirmuosius jo gyvenimo mėnesius <...> [Liucija]; <...> nežinau, prie ko jis pripratęs <...> [Jonė]* Toks nerimas atsiranda dėl poreikio užtikrinti vaiko saugumą.

Nors nerimas priskiriamas prie neigiamų emocijų, tačiau, darbo autorės nuomone, šiuo atveju jis išauga į pozityvią emociją – rūpestį ir atsakomybę, o šios į pyktį dėl vaiko. Informantai jaučia atsakomybę pirmiausia už vaiką siekiant patenkinti jo fiziologinius, saugumo, socialinius poreikius: *<...> mano pareiga paprasčiausiai rūpintis vaiku ir užtikrinti jo saugumą ir darnų vystymąsi <...> [Liucija]; <...> kai vaikas suserga, žinai, kaip elgtis, nes padidėjusi atsakomybė <...> [Silvija]; <...> nuolatinis rūpestis ir atsakomybė, kad vaikas būtų pavalgęs, aprengtas, kad niekur neįlystų <...> [Vacė]; taip pat savęs realizavimo ir dvasinius poreikius: <...> globėjui reikia ypač kantriai išlaukti, mokėti būti su vaiku čia ir dabar, gebėti suprasti ir perskaityti tiesiogiai neįvardijamus vaiko poreikius, kartu auklėti, nustatyti ribas, mokyti taisyklių ir kitų socialinių įgūdžių <...> [Juozas]*

Pyktis kyla dėl padarytos skriaudos vaikui: *<...> iš pradžių labai pykau ant tėvų, kad nuskriaudė vaiką <...> [Liucija]; dėl informacijos apie vaiką stokos: <...> labai pykau, kad neįspėja, kokie vaikai ateina <...> [Meri]*

Nerimas ir liūdesys išprovokuoja nuovargio emociją dėl poilsio stokos: *<...> trūksta poilsio. Kankina nuovargis. Kaip voverė rate <...> pirmą pusmetį nemiegu, nes nežinau, prie ko jis pripratęs <...> nemigą išgyvenu. Trūksta poilsio <...> [Jonė]. <...> miegodavau labai mažai, poilsio irgi trūko. Jau maniau, kad vaikas toks ir bus <...> [Liucija]; <...> jaučiau perdegimą, kai globojau mergaitę 9 m. Džiaugiausi, kad išėjo, nes pavargau <...> [Meri].*

Bejėgiškumo emocija yra išprovokuota liūdesio. Informantė Vacė pasakojo apie savo išsiskyrimą su vaiku, kai to nenorėjo nei vaikas, nei globotoja, tačiau vaiko teisių skyriui atrodė kitaip:

<...> *jaučiau bejėgiškumą, kai įstaiga daro, ką nori <...> [Vacė].* Anot Silvijos, bejėgiškumas susijęs su nežinojimu, kaip padėti: <...> *bejėgiškumo jausmas, kai nežinai, kaip padėti <...> [Silvija].*

Globotojas Juozas išsiskyrimo su vaikais jaučia ramybę: <...> *atsiskyrimą su vaiku išgyvenu natūraliai, kaip atliekamo darbo dalį. Stengiuosi neprisirišti, sau priminti, kad tai laikina, vaikas grįš į savo tikrąją ar įvaikintojų šeimą, o tai ir džiugina bei ramina, kad vaikui nereikės grįžti į valdiškus namus <...> [Juozas].* Vienintelis globotojas, kuris nejaučia nerimo, liūdesio dėl išsiskyrimo su vaiku. Autorės, manymu, taip gali būti ne vien dėl sąmoningumo, bet ir dėl to, kad galimai vaiku daugiau rūpinosi sutuoktinė.

Demotyvaciją budintis globotojas išgyveno dėl suniokoto turto: <...> *sunkiausi iššūkiai, kai vaikai realiai sugadina asmeninį turtą, buvo situacija, kai atėję būdinčioje globoje vaikai užpylė visą namą vandeniu, palikę užkimštą kriauklę bei bėgantį vandenį, nuostolių niekas nekompensavo, tik sulaukėme žodinio apgailestavimo, tai demotyvuoja <...> [Valentinas]*

Pataikavimas susijęs su vaiko gerovės, emocinio saugumo užtikrinimu. Budintis globotojas pataikaudamas siekia sumažinti vaiko pyktį ir stresą: <...> *aš jam pataikavau <...> [Vacė]; <...> pataikavau, kad jis nepyktų, nestresuotų <...> [Juozas]*

Vienintelė budinti globotoja Meri įvardino, kad tam tikru metu, prižiūradama psichiškai nestabilių vaiką, jautėsi nesaugi savo namuose, nes jai buvo grasinama: <...> *nesaugiai jaučiausi, buvo liūdna ir baisu. Aš iš siaubo negalėdavau gyventi, po jų pasakojimų <...> buvau ir apspjaudyta, ir apspardyta, ir žadėjo papjauti. Buvo baisu su jais nakvoti <...> [Meri]*

Apibendrinant *emocijų* kategoriją galima teigti, kad emocijos *nerimas, bejėgiškumas, rūpestis, liūdesys, pyktis atsakomybė, pataikavimas*, darbo autorės nuomone, nurodo santykį su globojamu vaiku, o *pasitenkinimas darbu, demotyvacija, nesaugumas, nuovargis, ramybė* parodo būdinčio globotojo savęs įvertinimą, santykį su savimi. Emocijos nurodo ne tik santykį ir orientuotos į veiklas, bet ir padeda atskleisti būdinčio globotojo vertybinę sistemą. Darbo autorės nuomone, didžiausia vertybė globotojams – pagarba vaikui, jo orumui. Ir visos aptartos emocijos kyla vien dėl to, kad užtikrintų vaiko saugumą, suformuotų saugų prieraišumo jausmą. Tačiau yra pavojus, kad nerimo emocija gali peraugti į nervingumą, nes viena iš globotojų užsimena, kad kankina nuovargis, nemiga. Kuo intensyviau patiriamos minėtos emocijos, tuo didesnis pavojus nervingumui susiformuoti.

3.2.2.2. Globotojų patirtis vaiko adaptacijos laikotarpiu

Svetimas vaikas į šeimą ateina išgyvendamas labai daug įvairių jausmų. Pirmiausia jis išgyvena išsiskyrimą su savo biologiniais tėvais, išgyveną netektį, kuri apima visas gedulo fazes. Kita vertus, vaikai būna sumišę dėl to, kad nežino, ar gali pasitikėti svetimų žmogumi, ar gali su juo atvirauti, ar jo neskriaus. Vaiko reakcijos, jausmai, išgyvenant išsiskyrimą, priklauso nuo įvairių

priežasčių, pavyzdžiui, amžiaus, prierašumo jausmo, supratimo, kodėl turėjo išsiskirti, aplinkybių, kurios sukėlė išsiskyrimą, ankstesnių išskyrimų skaičiaus, pagalbos, kuri buvo suteikta prieš išsiskyrimą. (Giedrimas, 2013)

Budinčiam globotojui tenka iššūkis padėti vaikui įveikti sumišusius jausmus, priprasti naujoje šeimoje, atkurti prierašumo jausmą, suformuoti saugumo jausmą. Kalbinant informantus, kaip padėjo vaikui įveikti adaptacijos laikotarpį, išryškėjo šios kategorijos: *netekties išgyvenimas, prierašumo sutrikimas, įvairūs sutrikimai, saugaus prierašumo jausmo atkūrimas*. (4 priedas, 7 lentelė)

Netekties išgyvenimui priskiriamos šios subkategorijos: *neigimas, pyktis/neigiamas elgesys, derybos, depresija, priėmimas*.

Interviu metu informantai teigė, kad, kai tik vaikai pas juos atvažiuodavo, būdavo kaip robotukai, labai ramūs, mažai kalbėjo, tylėjo. Tai signalas, kad vaikas neigia tėvų netektį, dar tikisi pas juos sugrįžti. Neigimo būdai pasireiškia neprisileidimu: <...> *vyresni neprisileidžia iš karto, nepasitiki <...> [Valentinas]; sunku prakalbinti: <...> mažai ir tyliai kalbėjo, į klausimus atsakydavo vienu žodžiu. Buvo sunku prakalbinti <...> [Meri]; elgiasi kaip robotai, fiziškai sustingę: <...> kai tik pamačiau 2 vaikus, atrodė kaip ežiukai. Negalima buvo prie jų prisiliesti. Sėdėjo sušalę, sumedėję, tik iš mirksinčių akių buvo matyti, kad jie gyvi. Akys kupinos baimės. Nekalba, tik kaip robotukai: pasakai eiti, eina, nesidairo, visko bijo <...> [Vacė], baimės jausmu: <...> kai mergaitė važiavo pas mus namo, labai bijojo, pergyveno, kas bus <...> [Silvija], <...> ji labai išgąsdinta. Policija įsiveržė į namus ir išplėšė vaiką iš tetos rankų. Vaiko akyse suėmė mamą. Vaikui buvo šokas. Vaikas buvo ligoninėje. Tada atvežė man. Dvi savaites sunkiai prisileido mus <...> [Silvija]; parodo ik gerąsias savo puses: <...> medaus mėnuo, kai vaikas rodo tik geriausią savo pusę, džiaugiasi kiekviena smulkmena <...> [Juozas].*

Situacija pasikeičia, kai vaikas pripažįsta netekties įvykį, tuomet pasireiškia pyktis/netinkamas elgesys. Pyktis pasireiškia vaiko protestu, nepaklusnumu: <...> *berniukas labai psichavo. Jis atsiguldavo ant grindų ir volioldavosi piktai <...> [Silvija]; <...> kai tik atvyko truputį protestuodavo <...> specialiai gulėdavo ant grindų <...> [Jonė], netinkamu elgesiu: <...> buvau ir apspjaudyta, ir apspardyta, ir žadėjo papjauti <...> [Meri]; <...> seka atsipalaidavimas ir tikrųjų savo jausmų parodymas, dažniausiai neigiamų dalykų patirtys: skriauda, badas, noras kerštauti, priešintis, aiškinti kaip čia blogai, kad jam pas tėvus buvo geriau <...> [Juozas]; <...> ji labai slapta, vogdavo, išlupdavo grindis, atgal sudėdavau. Ji vogdavo mokykloje <...> [Meri]; pykčiu ant tėvų: <...> su mama nekalbėdavo ir nevažiuodavo susitikti su ja <...> [Vacė]; pykčiu ant globotojų: <...> budintis globotojas jiems yra kaip priešas <...> [Liucija]; <...> mane vadindavo ragana, privengdavo manęs <...> [Meri].*

Iš kalbintų budinčių globotojų tik viena užsiminė, kad vaikai stengdavosi būti geri, kad mama greitai pasveiktų ir jie grįžtų namo. Toks elgesys susijęs su subkategorija *derybomis*: <...> *išgyveno vaikai. Labai mylėjo mamą. Tikėjo, kad pasveiks, kai klausdavau, kas mamai, sakydavo, kad gydo sielą. Jie laukė <...> [Jonė].*

Nepavykus tinkamai elgtis, nepasiekus derybų pozityvaus rezultato, perinama į depresiją. Vaikas jaučia liūdesį, nerimą, apatiškas aplinkai: <...> *naktimis verkdavo kas dvi valandas <...> Neįmanoma buvo nuraminti [Jonė]; <...> jis mėgo pasakyti, kas vyko jo namuose, pasakodamas atgijo. Kas į duris daužėsi, kaip eidavo slėptis, kaip mama bijodavo. Kai nustodavo pasakoti, vėl liūdėdavo. 2 mėn. su juo vargau, kovojau su liūdesiu <...> [Silvija]; <...> sunkiausia buvo, kai matyti, kad vaikui depresija, nieko nešneka <...> [Silvija]; ilgisi artimųjų, artimos aplinkos: <...> *pergyvenimas dėl paliktų tėvų (dažniausiai mamos), žaislų, naminių gyvūnėlių <...> [Juozas]; <...> radau feisbuke motinos nuotrauką, parodžiau jam, vaikas atgijo <...> [Silvija].**

Kita pokalbio metu išryškėjusi subkategorija – *priėmimas*. Svetimų vaikų pripratimas naujoje šeimoje priklauso nuo jų amžiaus, vaiko savybių, nuo biologinėje šeimoje gyvenimo būdo. Iš interviu paaiškėjo, kad netekties skausmas pasibaigia tada, kai vaikas užsiima, domisi kita veikla, kurią siūlo budinčio globotojo šeima, parodo tikrąjį save: <...> *kai praėjo liūdesys, reikėjo kovoti su judrumu. Užlipdavo net ant sekcijos. Tekdavo dažnai drausminti. Su jais galėdavau važiuoti kur norėjau. Jie būdavo ramūs, laikydavo mašinytes <...> [Silvija].*

Budinti globotoja Silvija, prižiūrėjusi vienos šeimos mergaites, pastebėjo, kad jos labai greitai apsiprato šeimoje ir nesipriešino naujai aplinkai. Pasirodo mergaitės nuolatos buvo paliekamos, lankė savaitinį darželį: <...> *jos labai staigiai priprato. Paimti iš šeimos, vaikai labai dažnai buvo paliekami namie, ir savaitiniame darželyje.. Joms nebuvo jokios bėdos, kad pas mane gyveno. Labai greitai atviravo <...> [Silvija].* Toks elgesys suponuoja, kad vaikams susiformavęs nesaugus prierašumo jausmas.

Intensyviausiai pasireiškiančios netekties kategorijos subkategorijos – *neigimas ir pyktis/netinkamas elgesys*. Darbo autorės manymu, šios subkategorijos ryškiausios, nes vaikas pats bando save apginti patekęs į jam svetimą, diskomfortą sukeliančią aplinką, kurioje gyvenantys asmenys gyvena visiškai kitaip, negu jam įprasta.

Apžvelgta netekties kategorija dar kartą patvirtina E. Kubler-Ross (1980) apibrėžtą gedulo procesą, kuris trunka tam tikrą tarpsnį ir išgyvenamas minėtomis stadijomis: neigimu, pykčiu, derybomis, depresija, priėmimu.

Netekties kategorija yra glaudžiai susijusi su vaikų prierašumo ir įvairiais kitais sunkumais. Nuo prierašumo jausmo priklauso netekties išgyvenimo stiprumas. Jeigu vaiko prierašumo jausmas nesaugus, darbo autorės nuomone, yra tokia tikimybė, kad vaikas labai greitai apsipranta naujoje

aplinkoje, netektį išgyvena labai trumpai ir elgiasi taip, kaip elgdavosi namuose, taip pat nepasitiki suaugusiais. Įvairūs sunkumai irgi pasireiškia vaiko adaptacijos naujoje šeimoje metu. Dėl netekties sutrinka ne tik sveikata, bet ir ugdymosi motyvacija.

Prieraišumo sunkumų kategorijai priskiriamos subkategorijos: abejingumas, nepasitikėjimas, saugumo poreikis, neigiama patirtis. (5 priedas, 8 lentelė). Abejingumo subkategorija apima vaiko ramumą, dėmesio naujajai aplinkai stoką: <...> *atvyko vos 8 mėnesių. Atrodė kaip ką tik gimęs kūdikis – 50 cm, panašus į beždžioniuką, savaitę miegojo kaip ką tik gimęs kūdikis. Elgėsi labai ramiai <...> vaikas mažai rodė dėmesio <...> mažai domėjosi aplinka [Liucija].*

Ši subkategorija leidžia daryti prielaidas, kad vaikai turi susiformavę nesaugų prieraišumo jausmą, kita vertus jis sumišęs dėl tėvų netekties. Informantai atskleidė, kad vaikas nepasitiki aplinkiniais, labai atsargiai elgiasi: <...> *su manimi kalbėdavosi, o su svetimais – ne <...> [Vacė]; <...> kokį mėnesį buvo atsargus <...> [Vacė].* Kita vertus, kūdikio nesaugumo pojūtis pasireiškė sutrikusiu miegu: <...> *mažai miegodavo, labai rėkdavo <...> [Liucija]; ir baime maudytis: <...> mažiuką įkalbinėdavau, kad eitų maudytis, nes labai bijojo ir rėkė. Pirma maudydavau vyresnį, kad matytų mažiukas. Vėliau jau nebuvo sunku <...> [Vacė].*

Informantai pastebi, kad vaiko elgesį, nepasitikėjimą išprovokavo neigiama patirtis namuose: <...> *veikė jį namų prisiminimai, smurtas, kurį patyrė <...> [Vacė]; <...> vaikas gali būti sudėtingo būdo, patyręs daug neigiamų išgyvenimų <...> [Juozas].* Vieni vaikai bijojo policininkų: <...> *bijojo policininkų. Mano vienas sūnus policininkas. Šis berniukas slėpdavosi nuo jo, kai sūnus ateidavo uniformotas <...> [Vacė].*

Įvairių sunkumų kategorijai priskiriamos šios subkategorijos: elgesio, sveikatos, ugdymosi, nerimastingumas.

Elgesio sunkumų kategorijai būdingas netinkamas elgesys ir, darbo autorės nuomone, blogu elgesiu pelnyti dėmesį. Budinčios globotojos Meri prižiūrėta mergaitė dėmesį pelnydavo manipuliudama, vogdama, meluodama. Žinoma, neatmetama galimybė, kad mergaitė galėjo sirgti kleptomanija: <...> *mergaitė vis dar manipuliuoja, prašo pagalbos, prisipažįsta mylinti <...> [Meri]; <...> skųsdavosi dukrai, kad aš ją mušu <...> [Meri].* Elgesio sutrikimams turi įtakos ir psichinės ligos. Kalbintos budinčios globotojos namuose buvo apgyvendintas berniukas su psichiniais sutrikimais. Jo pagrindinis užsiėmimas buvo daužyti sienas: <...> *psichika sergančiam berniukui patiko sienas daužyti. Sunku buvo sudominti <...> [Meri].*

Budinčio globotojo Juozo šeimoje apsigyveno paauglys, kuris sirgo alkoholizmu, tačiau ši liga jam nebuvo nustatyta. Gerą pusmetį jaunuolis sugebėjo slėpti, bet vėliau priklausomybė išaiškėjo. Jo elgesys buvo nestabilus, psichopatinis: <...> *alkoholizmo problemų, ir vagysčių, ir lipimo pro langą, ir sudužusių langų <...> [Juozas].* Iš tokio elgesio galima daryti prielaidas, kad vaikas nuo vaikystės

neturėjo suformuoto saugaus prieraišumo jausmo. Iš vaiko istorijos vėliau paaiškėjo, kad jis nuo gimimo paliktas globos namuose, ketverių metų paimtas į globą ir iki paauglystės buvo lepinamas, jo elgesio nekoreguodavo, nenustatydavo ribų. Galiausiai globėja (rūpintoja) jo atsisakė dėl netinkamo vaiko elgesio ir sutrikusios savo sveikatos. Jaunuolis gulėjo psichiatrinėje ligoninėje, jam buvo nustatyti psichopatinės asmenybės bruožai.

Į naują šeimą atėjusiam svetimam vaikui budintis globotojas turi užtikrinti ne tik saugumą, bet ir pagal jo amžius reikalingus poreikius, vienas iš jų – *sveikatos užtikrinimo poreikis*. Vaikai į šeimas atvyksta neskiepyti: <...> *atvažiuoja neskiepyti* <...> [Jonė], turintys įvairių vaikiškų ir genetinių ligų. Budinti globotoja Liucija prižiūrėjo sutrikusio vystymosi vaiką: <...> *jo sutrikęs vystymasis. Tik po kelerių metų sužinojau, kad jis tik ketverių metų pradėjo vaikščioti, nuolat gulėjo ligoninėje, nes sutrikdavo virškinimas* <...> [Liucija]. Vėliau teko vaiką tirti dėl tuberkuliozės: <...> *atvažiavusiam vaikui, po pusmečio tyrė tuberkuliozę, nes jo mama susirgo šia liga* <...> [Liucija]. Budinti globotoja Silvija turi patirties su kūdikiais, kurių organizmas dėl motinos priklausomybės užterštas psichotropinėmis medžiagomis: <...> *po 3 savaičių prasidėjo nerimo priepuoliai. Kas tris valandas reikėjo maitinti. Jis naktimis vis dar keliasi pavalgyti* <...> *mama narkomanė. Vaistai buvo per anksti nutraukti* <...> *naktimis nemiegodavau, jis gerdavo vaistus, kurie plaudavo organizmą nuo narkotikų. Vaikas klykdavo, verkdamas* <...> [Silvija]. Budinti globotoja Meri į savo šeimą priėmė vaiką su apsigimimu: <...> *kojos operaciją padarė, akis, dantis sutvarkė. Ji turi apsigimimą – trumpėja koja* <...> [Meri].

Subkategorija *ugdymosi sunkumai* nėra tokia intensyvi, nors vadovaujantis įvairiais tyrimais, budintys globotojai turėtų išskirti vaiko motyvacijos mokytis kritimą, tačiau didžioji dalis budinčių globotojų priėmė ikimokyklinukus arba vaikai gyveno tik vasarą, kad neteko lankyti ugdymo įstaigos, arba motyvacija nebuvo kritusi. Tik du budintys globotojai išskyrė, kad vaikai turėjo ugdymosi sunkumų dėl netinkamos aplinkos jų namuose ir dėl negebėjimų: <...> *skaitydavau jam pasakas, dar tą pasaką išversdavau jam suprantama kalba, prašydavau papasakoti, o jis tyli. Skurdus jo žodynas ir suvokimas menkas* <...> [Vacė]; <...> *praktikoje susidurta su elementarių sąlygų namų darbų ruošai nebuvimu* <...> [Juozas]; <...> *mokykloje per pamokas sėdėdavo ir tylėdavo. Pavyzdžiui, vidury pamokos susidėdavo knygas ir sėdėdavo, nieko neveikdavo, kapišoną užsimaukšlina ir vaiko nėra* <...> [Vacė].

Subkategoriją *nerimastingumas* išryškėjo vaiko kūno kalba. Budinčios globotojos Vacės globotinis, norėdamas save nuraminti, daužydavosi į lovos atlošą: <...> *jis iš pradžių labai lingavo, daužė galvą į sofos/kėdės atlošus* <...> [Vacė]. Nerimastingumas pasireiškia kaip psichosomatinis sindromas: <...> *labai veikia psichosomatiniai simptomai. Jeigu, kas negerai, suserga* <...> [Jonė];

<...> manau, ji labai išgyveno, viską išgyveno, labai dažnai sirgo, manau tai buvo psichosomatiniai simptomai <...> [Silvija].

Apibendrinant prieraišumo ir įvairius sunkumus, galima teigti, kad budintiems globotojams tenka didelis iššūkis adaptacijos metu pirmiausia atpažinti sutrikimus ir juos įveikti. Iš budinčių globotojų interviu matyti, kad fiziniai sutrikimai, susiję su sveikata; ugdymosi; psichiniai: nerimastingumas, abejingumas, elgesio sutrikimai, kuriuos įtakoja neigiama patirtis, susiformavęs nepasitikėjimas dėl sutrikusio prieraišumo jausmo.

Saugaus prieraišumo jausmo atkūrimas. Adaptacijos metu labai svarbu padėti vaikui įveikti netektį ir atkurti prieraišumo jausmą. Tai vienas iš pagrindinių budinčio globotojo iššūkių. Interviu metu budinčių globotojų buvo paklausta, kaip jie padeda vaikui įveikti adaptacijos laikotarpį. Iš atsakymų išryškėjo kategorijos *dėmesys ir įtraukimas į veiklas*. Kategorijai dėmesys priskiriamos subkategorijos: *aplinkos pritaikymas, švelnumas/glostymai, atsižvelgimas į vaiko poreikius*. (9 lentelė)

9 lentelė. Saugaus prieraišumo jausmo atkūrimas.

Kategorija	Subkategorija	Interviu teksto segmentai
Dėmesys	Aplinkos pritaikymas	<...> <i>skyrėm savo kampelį, kurį tvarkėsi kaip norėjo, ten galėjo nusiraminti</i> <...> [Vacė] <...> <i>duodavau žaislų</i> <...> [Vacė] <...> <i>priimu vaikus išskėstomis rankomis. Vaikams paruošiu žaisliukus pagal amžių</i> <...> [Meri]
	Švelnumas, glostymai	<...> <i>kadangi jis buvo mažas, dažnai nešiodavau jį ant rankų, glostydavau, kalbindavau, kad jaustų dėmesį</i> <...> [Liucija] <...> <i>mažiukai adaptuojasi greičiau, jiems pakanka švelnumo</i> <...> [Valentinas] <...> <i>visą pirmą mėnesį sūpuodavau, šalia savęs guldydavau, kad tik jaustų šilumą ir dėmesį. Jis muistydavosi ant mano rankų</i> <...> [Liucija] <...> <i>pastebėjau, kad liūliuojant, glostant, vaikas apsiraminavo. Tai vyko naktimis. Dienos metu irgi padeda glostymas. Reikia jam parodyti, kad galiu padėti. Reikia duoti ir išsirekti. Nori dėmesio, kad pabūčiau, paglostyčiau</i> <...> [Jonė] <...> <i>paimdavau ant rankų ir klausdavau, kas negerai. Po trijų dienų nukrito temperatūra, vaikas atsigavo. Labai buvo geras vaikas</i> <...> [Silvija] <...> <i>girdavau, glosčiau kiek galima</i> <...> [Vacė] <...> <i>labai patiko, kad rūpinuosi, kad reaguoji į jų skaudulius, kad aptupčioju</i> <...> [Jonė] <...> <i>leidžiasi glostomi</i> <...> [Vacė]
	Atsižvelgimas į vaiko poreikius	<...> <i>tyrinėju, žiūriu, kas jam patinka, kas nepatinka, kodėl rėkia</i> <...> [Jonė] <...> <i>žiūriu, ko jiems reikia. Ieškau būdų, kaip susidraugauti</i> <...> [Meri] <...> <i>maistą gamindavau pagal amžių. Valgė viską. Daug vaiką kalbino, reaguodavo į vaikus, į žaisliukus, bet buvo silpnutis. Po dviejų mėnesių vaikas atrodė kaip savas. Veidas buvo giedras, nieks net neįtardavo, kad jis globojamas</i> <...> [Liucija]

Įtraukimas į veiklas	Bendros veiklos	<p><...> <i>mažiukui net patiko su manimi eiti pas karvę <...> [Vacė]</i></p> <p><...> <i>bet kai kitą dieną pasiūliau pasilikti namie ir neiti į mokyklą, ir dar, kai pamatė mano dukrą, labai apsidžiaugė. Ją leidau ir į stovyklą, ir į ekskursijas <...> [Silvija]</i></p> <p><...> <i>padeda bendros veiklos, bendros išvykos, bendras valgymas ir pokalbiai, dar padeda sukurto pasakos apie vaiką ir jo šeimą <...> [Valentinas]</i></p>
	Artimųjų įsitraukimas ir pagalba	<p><...> <i>maniškė globotinį priėmė labai meiliai. Buvo pats mylimiausias vaikas. Mano mergaitė jį nuolat globodavo, saugodavo nuo aplinkinių. <...> [Liucija]</i></p>

Interviu metu, informantai akcentavo, kad vaikui, norint padėti įveikti adaptaciją, reikia rodyti dėmesį. Dėmesys rodomas, skiriant jam atskirą erdvę: <...> *skyrėm savo kampelį, kurį tvarkėsi kaip norėjo, ten galėjo nusiraminti <...> [Vacė]*; duodant žaislų pagal amžių: <...> *duodavau žaislų <...> [Vacė]*; <...> *priimu vaikus išskėstomis rankomis. Vaikams paruošiu žaisliukus pagal amžių <...> [Meri]*.

Interviu metu išryškėjusi subkategorija *švelnumas, glostymai* patvirtina Giedrimo (2013) iškeltą mintį, kad vaikui padėti atkurti prierašumą galima palaikant fizinį artumą, pozityvų fizinį kontaktą: <...> *visą pirmą mėnesį sūpuodavau, šalia savęs guldydavau, kad tik jaustų šilumą ir dėmesį. Jis muistrydavosi ant mano rankų <...> [Liucija]*; <...> *pastebėjau, kad liūliuojant, glostant, vaikas apsiramindavo. Tai vyko naktimis. Dienos metu irgi padeda glostymas. Reikia jam parodyti, kad galiu padėti. Reikia duoti ir išsirekti. Nori dėmesio, kad pabūčiau, paglostyčiau <...> [Jonė]*; <...> *girdavau, glosčiau kiek galima <...> [Vacė]*; dažną akių kontaktą: <...> *paimdavau ant rankų ir klausdavau, kas negerai. Po trijų dienų nukrito temperatūra, vaikas atsigavo. Labai buvo geras vaikas <...> [Silvija]*.

Subkategoriją *atsižvelgimas į vaiko poreikius* apima vaiko stebėjimą, tyrinėjimą, stebėjimą, ko jam reikia: <...> *tyrinėju, žiūriu, kas jam patinka, kas nepatinka, kodėl reikia <...> [Jonė]*; <...> *žiūriu, ko jiems reikia. Ieškau būdų, kaip susidraugauti <...> [Meri]*; teikiant maistą pagal amžių: <...> *maistą gamindavau pagal amžių. Valgė viską. Daug vaiką kalbino, reaguodavo į vaikus, į žaisliukus, bet buvo silpnutis. Po dviejų mėnesių vaikas atrodė kaip savas. Veidas buvo giedras, nieks net neįtardavo, kad jis globojamas <...> [Liucija]*.

Kita kategorija – *įsitraukimas į veiklas*, orientuoja į sėkmingai pergyventą adaptacijos laikotarpį. Šią kategoriją apima subkategorijas: *bendros veiklos* ir *artimųjų įsitraukimas ir pagalba*. Darbo autorės nuomone, tada, kai svetimas vaikas įsitraukia į budinčių globotojų siūlomas veiklas, jaučiasi saugiai, pasitiki, pakyla savivertė. Budintys globotojai skatino globotinius dalyvauti jų šeimos veikloje: ūkinėje veikloje: <...> *mažiukui net patiko su manimi eiti pas karvę <...> [Vacė]*; kelionės ekskursijos: <...> *bet kai kitą dieną pasiūliau pasilikti namie ir neiti į mokyklą, ir dar, kai pamatė mano dukrą, labai apsidžiaugė. Ją leidau ir į stovyklą, ir į ekskursijas <...> [Silvija]*; būnant

kartu: <...> *padeda bendros veiklos, bendros išvykos, bendras valgymas ir pokalbiai, dar padeda sukurtos pasakos apie vaiką ir jo šeimą <...> [Valentinas].* Toks budinčių globotojų elgesys patvirtino Giedrimo (2013) analizę, kaip padėti vaikui adaptuotis naujoje šeimoje: priimti vaiką ir įtraukti į šeimos veiklas su visais ritualais, tradicijomis.

Subkategorija *artimųjų įsitraukimas ir pagalba* apima artimųjų prisėdimą, prižiūrint vaiką: <...> *maniškė globotinį priėmė labai meiliai. Buvo pats mylimiausias vaikas. Mano mergaitė jį nuolat globodavo, saugodavo nuo aplinkinių.<...> [Liucija]*

Apibendrinant prieraišumo atkūrimą, galima teigti, kad pasitvirtino Giedrimo (2013) iškelta mintis, kad prieraišumo jausmą galima atkurti rodant dėmesį: pritaikant aplinką, glostant, rodant švelnumą, atsižvelgiant į vaiko poreikius; ir įtraukiant į veiklas: bendras šeimos veiklas ir prisijungiant artimiesiems į pagalbą. Atkurtas prieraišumo jausmas pasireiškia daugiausia per neverbalinę vaikų kalbą: vaikai nurimsta ir nelinguoja, nesitranko į atlošą, nori fizinio kontakto, leidžiasi glostomi, pajunta savo vertę pasitempdami. Verbaline kalba išsako pasitikėjimą, girdi globotojų pagyrimus, paskatinimus. Pažymėtina, kad budintys globotojai padeda vaikui įveikti adaptacijos laikotarpį, jei: priima vaiką tokį, koks jis yra, padeda jam išgyventi netektį per visas jos fazes, atpažįsta, stebi, tiria jo elgesio motyvus, jautriai reaguoja į vaiko poreikius užtikrinti sveikatos rūpybą, saugumą, iškylančius sunkumus: ugdomosi, sveikatos, elgesio, nerimastingumą, koreguoja pozityviomis priemonėmis. Prieraišumą atkuria rodydami dėmesį, pritaikydami aplinką, glostydami, švelnumu, įtraukdami į šeimos gyvenimą su visomis veiklomis, tradicijomis, ritualais.

3.2.2.3. Globojamų vaikų ir jų tėvų santykiai

Viena iš ryškiausių vaiko globos problemų – užtikrinti globojamų vaikų santykius su jų biologiniais tėvais, žinoma, jeigu jie yra. Šiame skyriuje siekiama atskleisti, kaip budintys globotojai padeda palaikyti globotinių santykius su jų biologiniais tėvais, kokios yra sėkmės istorijos.

Interviu metu išryškėjo šios kategorijos *tėvų pozicija, vaikų pozicija, budinčio globotojo pozicija*. Kategorijai tėvų pozicija priskiriamos subkategorijos *dėmesys vaikui, neigiama įtaka*.

Biologiniai tėvai dėmesį vaikui parodo pokalbiais telefonu: <...> *mama skambindavo dažnai <...> [Vacė];* susitikimų metu atneštomis dovanėlėmis, pramogomis, palepindami: <...> *mama atvažiuodavo aplankyti. Per vieną gimtadienį aplankė ir nuvedė į vaikų žaidimo kambarį <...> [Vacė]; <...> mama palepindavo, nes pati buvo ilgai mačiusi <...> [Jonė]; vaikai puola prie mamos, ar giminaičių atneštų dovanų: žaislų, saldumynų, skanėstų ir pan. <...> [Juozas].*

Interviu metu paaiškėjo, kad pokalbiai ir susitikimai retėdavo: <...> *mama vaiku domėjosi, bet protarpiais. Kurį laiką buvo net dingusi <...> [Liucija]; <...> mamos skambučiai retėjo, buvo*

dingusi <...> [*Vacė*]. Pokalbių retėjimo priežastis, darbo autorės nuomone, gali būti tėvų pasidavimas, kad negeba įgyvendinti institucijų reikalavimų vaikams susigražinti. Jenkins, Norman (1992), Millham (1996), Bullock, Atherton (2003), Cleaver (2006) tokį elgesį vadina deprivacija, pasidavimu.

Interviu metu informantai atskleidė, kad pokalbių, susitikimų metu tėvai darydavo neigiamą įtaką vaikams. Vaikai gana greitai pamiršdavo įgūdžius, išmokus pas globotojus: <...> *grįždavo pasileidę, pamiršę tvarką, daugiau triukšmaudavo, nes pas mamą ilgai nemiegodavo* <...> [*Jonė*]; *vaikų išbalansavimas po pokalbio su tėvais telefonu, ar po susitikimų* <...> *perdėtas giminaičių kišimasis* [*Juozas*]. Darbo autorės nuomone, galima daryti prielaidą, kad vaikai iš tiesų jausdavo įtampą pas globotojos, nesvarbu, kad gerai ir saugiai jautėsi, tačiau susitikimų metu jie atsipalaiduodavo, jausdavosi laisvi ir būdavo savimi. Be to, tie susitikimai padėdavo vaikams įveikti netektį (Matulevičiūtė, 2005). Kita vertus, susidaro prielaida, kad biologiniai tėvai dėl pozityvių tėvystės įgūdžių stokos negeba vaikų drausminti, pozityviai nubrėžti ribas.

Kategorijai *vaikų pozicija* priskiriama viena subkategorija – *palaiko ryšį, ilgisi*. Vaikai aiškiausiai parodo savo poreikius, jų neslepia. Kalbant telefonu, išryškėja jų santykis su tėvais: vienu formalus, bejausmis, kitų labai emociingas, turi, ką vienas kitam pasakyti: <...> *ji labai norėjo pas mamą. Ji pati labai spaudė mamą, kad susitvarkytų* <...> [*Silvija*]; <...> *telefoniniai pokalbiai būdavo trumpi, vaikų pageidavimų pateikimas. Bendraujant planšete, vaikai ilgiau kalbėdavosi, rodydavo savo piešinius, aplinką, prašydavo tėvų parodyti jų daiktus, augintinius* <...> [*Juozas*]. Iš šios subkategorijos akivaizdu, kad informacinių priemonių panaudojimas, pagreitina netekties įveikimą, sumažinamas jausminis nutolimas.

Kategorijai *budinčio globotojo pozicija*, priskiriamos kategorijos: *tarpininkas, nepalaiko ryšio, tęstinė globos paslauga*. Holman (2000) yra tyręs globėjų savybes, ir išskyrė juos į dvi orientacijas: „uždari“, „įtraukiantys“. Interviu metu paaiškėjo, kad „uždariems“ budintiems globotojams priskiriami tie globotojai, kurie nepalaiko ryšio su vaiko biologiniais tėvais, vengia kontakto dėl agresijos: <...> *neturėjau jokių ryšių su tėvais ir jų nepažinojau* <...> [*Meri*]; <...> *vaikus vežė soc. darbuotojai. Buvau apsaugota nuo tėvų ir jų įtūžio* <...> [*Meri*]. Su tėvais ryšio nepalaiko dėl agresijos, kaip jau buvo minėta, ir dėl to, kad vaiko atsisakyta, jis giminaičių neturi.

Kita budinčių globotojų grupė – „įtraukiantys“ – tarpininkauja tarp tėvų ir vaikų, su tėvais bendrauja telefonu, pasakoja, kaip vaikai jaučiasi, veža į susitikimus: <...> *aš pasakodavau, kaip vaikas jaučiasi, kaip vystosi. Buvau tarpininkė* <...> [*Liucija*]; <...> *mama kalbėdavosi su manimi, tardavosi* <...> [*Silvija*]; <...> *su tėvais bendravau kaip mama. Palaikau ryšius. Net pabardavau* <...> [*Silvija*]; <...> *veždavau į priklausomybių centrą, kad kartu praleistų laiką* <...> [*Jonė*]; <...>

didesnių vaikų tėvams daviau savo telefono numerį ir skambindavosi, kalbėdavosi <...> [Jonė]; skatina vaikus bendrauti su tėvais: <...> skatindavau, kad bendrautų su mama <...> [Vacė].

Subkategorija teikia tęstinę globą susijusi su globos sėkmės istorijomis, kai vaikai grįžta pas savo biologinius tėvus. Tokiomis istorijomis pasidalino tik dvi budinčios globotojos, nes kiti, nors jų vaikai ir grįžo pas biologinius tėvus, ryšių nepalaiko. Interviu metu iš informančių kūno kalbos buvo matyti, kaip globotojos džiaugėsi palaikomu ryšiu ir su tėvais, ir su vaikais, jautė pasitenkinimą savo darbu, atrodė kūnas pasitempia, veidas nušvinta: <...> mamos man rašo ir siunčia nuotraukas, kaip vaikai gyvena, pasidalina savo kasdienio gyvenimo akimirkomis. Aš žinau, kuo užsiima mano buvę globotiniai <...> [Silvija]; <...> su mama net ir dabar kalbuosi ir bendrauju <...> [Jonė].

10 lentelė. Biologinių tėvų, vaiko ir budinčių globotojų pozicija dėl ryšio palaikymo

Kategorija	Subkategorija	Interviu teksto segmentai
Tėvų pozicija	Dėmesys vaikui	<p><...> mama atvažiuodavo aplankyti. Per vieną gimtadienį aplankė ir nuvedė į vaikų žaidimo kambarį <...> [Vacė]</p> <p><...> mama skambindavo dažnai <...> [Vacė]</p> <p><...> mama vaiku domėjosi, bet protarpiais. Kurį laiką buvo net dingusi <...> [Liucija]</p> <p><...> mamos skambučiai retėjo, buvo dingusi <...> [Vacė]</p> <p><...> mama palepindavo, nes pati buvo ilgai mačiusi <...> [Jonė]</p> <p><...> tik močiutė buvo atvykusi susitikti <...> [Jonė]</p> <p><...> vaikas atvyksta į susitikimą su mama ir jos nesulaukia <...> [Valentinas]</p> <p><...> apsiribojama keliais apsikabinimais, mažesnius vaikus pabučiuoja mama, vyresniųjų nelabai ir tuomet vaikai puola prie mamos, ar giminaičių atneštų dovanų: žaislų, saldumynų, skanėstų ir pan. <...> [Juozas]</p>
	Neigiama įtaka	<p><...> vaikų išbalansavimas po pokalbio su tėvais telefonu, ar po susitikimų <...> [Jonė]</p> <p><...> perdėtas giminaičių kišimasis <...> [Juozas]</p> <p><...> grįždavo pasileidę, pamiršę tvarką, daugiau triukšmaudavo, nes pas mamą ilgai nemiegodavo <...> [Jonė]</p>
Vaikų pozicija	Palaiko ryši, ilgisi	<p><...> ji labai norėjo pas mamą. Ji pati labai spaudė mamą, kad susitvarkytų <...> [Silvija]</p> <p><...> telefoniniai pokalbiai būdavo trumpi, vaikų pageidavimų pateikimas. Bendraujant planšete, vaikai ilgiau kalbėdavosi, rodydavo savo piešinius, aplinką, prašydavo tėvų parodyti jų daiktus, augintinius <...> [Juozas]</p>
Budinčio globotojo pozicija	Tarpininkas	<p><...> aš pasakodavau, kaip vaikas jaučiasi, kaip vystosi. Buvau tarpininkė <...> [Liucija]</p> <p><...> mama kalbėdavosi su manimi, tardavosi <...> [Silvija]</p> <p><...> su tėvais bendravau kaip mama. Palaikau ryšius. Net pabardavau <...> [Silvija]</p> <p><...> skatindavau, kad bendrautų su mama <...> [Vacė]</p> <p><...> veždavau į priklausomybių centrą, kad kartu praleistų laiką <...> [Jonė]</p> <p><...> didesnių vaikų tėvams daviau savo telefono numerį ir skambindavosi, kalbėdavosi <...> [Jonė]</p>
	Nepalaiko ryšio	<p><...> neturėjau jokių ryšių su tėvais ir jų nepažinojau <...> [Meri]</p>

		<...> vienas vaikas visiškai nesusitinka, nes mama dingusi <...> [Jonė] <...> vaikus vežė soc. darbuotojai. Buvau apsaugota nuo tėvų ir jų įtūžio <...> [Meri]
	Teikia tęstinę globą	<...> mamos man rašo ir siunčia nuotraukas, kaip vaikai gyvena, pasidalina savo kasdienio gyvenimo akimirkomis. Aš žinau, kuo užsiima mano buvę globotiniai <...> [Silvija] <...> su mama net ir dabar kalbuosi ir bendrauju <...> [Jonė]

Apibendrinant globojamų vaikų ir jų biologinių tėvų santykius, jų palaikymą ir skatinimą, galima teigti, kad kiekvienas globotojas palaiko ryšius pagal galimybes, dažniausia tai priklauso nuo pačių tėvų motyvacijos, nuo vaikų būdo, nuo paties budinčio globotojo būdo. Interviu metu paaiškėjo, kad budintys globotojai yra ir „uždaros“, ir „įtraukiančios“ orientacijos biologinių tėvų atžvilgiu, tačiau neužkertą kelio palaikyti ryšį su tėvais, skatina. Vis dėlto Švickytė, Židžiūnaitė (2008) pastebi, kad nėra gairių, kaip globotojas turėtų elgtis su prižiūrimo vaiko biologiniais tėvais.

3.2.3. Valstybės pagalba budintiems globotojams

3.2.3.1. Pagalba budintiems globotojams ir jų šeimai

Šiame skyriuje siekiama išsiaiškinti, kokia pagalba teikiama budintiems globotojams iš retrospektyvos prizmės. Lietuvoje dominuoja korporatyvinis konservatyvusis socialinės gerovės valstybės modelis, todėl pagalba teikiama nuopelnų principu. Kurį laiką budintys globotojai paslaugų negaudavo, tačiau nuo 2018 m. situacija pasikeitė ir kompleksinės paslaugos buvo teikiamos ne tik globojamiems vaikams, bet ir globotojams, jų šeimų nariams. Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos 2020 m. ataskaitos duomenimis, jų priskaičiuojama po devynias. Teikiamos konsultavimo, informavimo, koordinavimo paslaugos, terapijos ir t.t., kurias įgyvendina socialinių sričių specialistai: socialiniai darbuotojai, globos koordinatoriai, psichologai, psichoterapeutai, logopedai ir t.t.

Atlikus tyrimą, interviu metu paaiškėjo, kad teikiant pagalbą budintiems globotojams rūpinamasi jų gyvenimo kokybe. Remiantis tiriamųjų atsakymais išskiriamos šios kategorijos: *emocinė pagalba, socialinė pagalba, kita pagalba* (11 lentelę).

11 lentelė. Budintiems globotojams, jų vaikams ir globojamiems vaikams teikiama pagalba

Kategorija	Subkategorija	Interviu teksto segmentai
Emocinė pagalba	Psichologo konsultacijos	<...> globos centras nepadėdavo. Tik kantriai liepdavo laukti. Man paskambindavo psichologė, išklausedavau patarimų, bet nenaudingi <...> [Silvija] <...> kai globojau pirmąjį vaiką, psichologinės pagalbos sulaukiau iš Rajono globėjų draugijos, kuri įgyvendino pagalbos globėjams projektą. Be to, kaip tik tuo metu, 2018 m., SADM rėmė nevyriausybių organizacijų projektus, kurios įvairių pagalbą globėjams, budintiems globėjams ir įvaikintojams <...> [Liucija]

		<p><...> globos centro psichologė mane konsultuoja, kai atveža vaiką ir kai paima <...> [Jonė]</p> <p><...> labai kompetentinga psichologė konsultavo, kaip prakalbinti nebendruojantį vaiką <...> [Vacė]</p> <p><...> trūksta vaikų psichologo, kad jį pakalbintų, padėtų jam, kad konsultuotų bent telefonu <...> [Silvija]</p>
	Globėjų pagalba	<p><...> bet ilgametė globėjo patirtis leidžia daugelį iškilusių problemų spręsti čia ir dabar, nelaukiant specialisto konsultacijos, pagalbos <...> [Juozas]</p> <p><...> vienai mergeitei užteko mylėti, priglauti <...> [Meri]</p> <p><...> pastebėjau, kad vaikai neauga, tai pati sugalvojau, kad reikia kreiptis į endokrinologą <...> [Vacė]</p> <p><...> per pokalbį padėjau atsigauti. Buvau jam psichologė <...> [Silvija]</p> <p><...> pati registruodavausi pas gydytojus, kuriuos, mano manymu, reikėdavo nuvežti vaiką <...> [Liucija]</p>
	Artimųjų pagalba	<p><...> man labai padeda šeimos nariai <...> emocinį krūvį nuima <...> [Silvija]</p> <p><...> man sunku, vyras kažkiek padeda, bet aš to ir tikėjau <...> [Jonė]</p> <p><...> tikri draugai, kurie ateidavo į pagalbą, <...> nuimdavo emocinį krūvį <...> [Liucija]</p>
	Tarpininkavimas	<p><...> mamai nieko nesakydavau, kad negerai daro. Aš prašydavau soc. darbuotojos pakalbėti su mama. Soc. darbuotoja pasikalbėdavo <...> [Jonė]</p>
Socialinė pagalba	Informavimas	<p><...> mums niekas nepraneša, kaip tas vaikas gyveno, ką valgė, kuo sirgo <...> [Jonė]</p>
	Vaikų priežiūra	<p><...> man labai padeda šeimos nariai, prižiūri vaikus <...> [Silvija]</p> <p><...> reikėdavo, pažiūrėdavo vaikus, paimdavo iš darželio <...> [Vacė]</p> <p><...> tikri draugai, kurie ateidavo į pagalbą, padėdavo prižiūrėti vaikus <...> [Liucija]</p> <p><...> kai globojau pirmąjį vaiką, vaiko priežiūros, paslaugos sulaukiau iš Rajono globėjų draugijos <...> [Liucija]</p>
	Vaikų ugdymo problemų sprendimas	<p><...> labai geranoriški pedagogai. Pagelbėjo vaikams išmokti skaityti <...> [Meri]</p> <p><...> labai pagelbėjo vyresnio vaiko mokytoja, ji buvo labai supratinga, nespaudė dėl mokslų, ieškotų įvairių metodų, kad vaikas geriau įsisavintų medžiagą ir įsijungtų į klasės gyvenimą. Mokytoja patarė kreiptis į PPT <...> [Vacė]</p> <p><...> ugdymo įstaigą kreipiausi dėl darželio, kad gaučiau. 1 vaikui pavyko mieste gauti. 1 vaiką teko vesti į privatų darželį. O mažesniems vietos darželyje nėra. Jeigu noriu, tai tik kaimo darželyje, už 6 km <...> [Jonė]</p> <p><...> globos centras suderindavo ugdymo įstaigą <...> [Jonė]</p>
	Vaikų sveikatos problemų sprendimas	<p><...> pamačiau, kad mažylio liežuvėlis prilipęs, kreipiausi į odontologus, po gerų pusės metų vežiau į Žalgirio kliniką operuoti <...> [Vacė]</p> <p><...> neurologė patarė kreiptis į Raidos centrą. Tik po pusės metų atsidūrėme Raidos centre <...> [Liucija]</p> <p><...> buvo iššutusi, gydytoja vietinė davė savo sukurtą vaistų receptą, jį pagamino ir vaiką išgydė <...> [Silvija]</p> <p><...> maratonas po gydymo įstaigas prasidėjo tada, kai iš naujagimių skyriaus paskambino administratorė, kad atvykčiau dėl imunizacijos. Net nesupratau, kas čia per procedūra. Situacija pradėjo ryškėti, kad ankstukus, tokius kaip A, reikia stiprinti specialiais vaistais, nes jo plaučiai nebuvo pakankamai išsivystę ir jo imunitetas buvo labai silpnas. Jis atvyko pas mus sausio mėnesį. Vasario mėnesį jau lankėmės pas</p>

		<p>neurologą, kuris man paaiškino, kad A priklauso pragertų vaikų kategorijai <...> [Liucija]</p> <p><...> man reikėjo pagalbos tik iš sveikatos įstaigos. Per ilgai eina ligos istorijos. Vieno vaiko net visą vasarą laukėme. Nežinau, ar vaikas paskiepytas, juk vėluojame <...> [Jonė]</p> <p><...> vaikui labai reikėjo sanatorijos. Prisiskambinau į sanatoriją iš 32 karto. Užregistravau. Džiaugiausi, kad jam dar buvo likę vietos. Nes kitaip, būtų tekę laukti dar kokius du mėnesius <...> [Liucija]</p> <p><...> padėtų sveikatos žaliasis koridorius <...> [Valentinas]</p>
	Atokvėpis	<p><...> trūksta atokvėpio. Turėjau tik vieną parą atokvėpio <...> [Meri]</p> <p><...> suteikė atokvėpį <...> [Liucija]</p> <p><...> globos centras, kuris su manimi sudarė sutartį, <...>, suteikdavo atokvėpį <...> [Liucija]</p>
	Savipagalbos grupės	<p><...> padėjo savipagalbos grupės, kur pasidalindavome globos patirtimi. Užtekdavo, kai globėjai papasakodavo apie globojamų vaikų elgesį, jų ligas, iškilusias problemas, santykius su jų tėvais <...> [Liucija]</p> <p><...> su budinčiais globotojais ir globėjais pasidalindavome patirtimi ir rūpesčiais, išsikalbėdavau, tie pokalbiai padėdavo nuimti emocinį krūvį. Išmokau suvaldyti stresą <...> [Vacė]</p> <p><...> labiausia norėtuši susitikti su budinčiais globotojais, su jais pasikalbėti, pasidalinti patirtimi <...> [Silvija]</p> <p><...> kai globojau pirmąjį vaiką, savipagalbos grupės paslaugos sulaukiau iš Rajono globėjų draugijos <...> [Liucija]</p>
	Mokymai	<p><...> man pačiai padėjo globėjų draugija mokymais <...> [Vacė]</p>
Kita pagalba	Rekreacija	<p><...> pasidžiaugti globos centro budintiems globėjams suorganizuota vienos paros išvyka į Birštoną, kelioms sanatorinėms procedūroms. Parodytas dėmesys pamalonino <...> [Juozas]</p> <p><...> kad neperdegtume teikiama GC pagalba išvykomis sociokultūriniais renginiais, pagalba prieinama visada <...> [Valentinas]</p> <p><...> kviesdavosi į šventes, organizuodavo poilsio savaitgalius sanatorijose ir stovyklas <...> [Liucija]</p> <p><...> globos centras suteikė jėgų ir atokvėpio laiką <...> [Jonė]</p>
	Materialinė parama	<p><...> globos centras, kuris su manimi sudarė sutartį, parėmė drabužiais, reikiamu inventoriu, <...> [Liucija]</p>
	Pavežėjimas	<p><...> soc. darbuotojai padėdavo vaikus nuvežti į sveikatos įstaigas <...> [Meri]</p>

Kategoriją emocinė pagalba apima subkategorijas: *psichologo konsultacijos, asmeninė pagalba, globėjų pagalba, tarpininkavimas*. Informantai kalbėdami apie psichologo konsultacijas, akcentavo, kad jas teikė globos centro psichologas budintiems globotojams: <...> *globos centro psichologė mane konsultuoja, kai atveža vaiką ir kai paima* <...> [Jonė]; viena budinti globotoja pozityviai įvertina psichologo paslaugas, teiktas vaikui: <...> *labai kompetentinga psichologė konsultavo, kaip prakalbinti nebendruojantį vaiką* <...> [Vacė]; psichologo konsultacijos įvertinamos ir neigiamai: <...> *globos centras nepadėdavo. Tik kantriai liepdavo laukti. Man paskambindavo psichologė, išklausedavau patarimų, bet nenaudingi* <...> [Silvija]; budinti globotoja pasigenda konsultacijų telefonu: <...> *trūksta vaikų psichologo, kad jį pakalbintų, padėtų jam, kad konsultuotų bent telefonu* <...> [Silvija]. Darbo autorės nuomone, nepasitenkinimas psichologo konsultacijos iškyla dėl to, kad budintys globotojai turi asmeninės patirties, o

specialistams galimai nepakanka kompetencijos. Kita vertus, jei budintys globotojai teikia paslaugas kitame mieste, nei yra globos centras, tuomet paslaugos būtų naudingos telefonu arba nuotoliniu būdu, kad čia ir dabar būtų nuimtas emocinis krūvis.

Budintys globotojai, vardinę pagalbos šaltinius, labai dažnai užsimindavo apie savo patirtį, t. y. tam tikromis situacijomis užtekdamo jų pačių teikiamos pagalbos vaikui, todėl buvo išskirta *globėjų pagalbos* subkategorija. Kalbintų budinčių globotojų asmeninė patirtis laviruoja nuo 9 iki 20 metų, todėl jie patys geba išspręsti daugelį problemų: <...> *bet ilgametė globėjo patirtis leidžia daugelį iškilusių problemų spręsti čia ir dabar, nelaukiant specialisto konsultacijos, pagalbos* <...> [Juozas]; <...> *per pokalbį padėjau atsigauti. Buvau jam psichologė* <...> [Silvija]. Kitais atvejais globotojai iš asmeninės ar kitų globotojų patirties nusprendavo, kokios pagalbos vaikui reikia: <...> *pastebėjau, kad vaikai neauga, tai pati sugalvojau, kad reikia kreiptis į endokrinologą* <...> [Vacė]; <...> *pati registruodavausi pas gydytojus, kuriuos, mano manymu, reikėdavo nuvežti vaiką* <...> [Liucija].

Aptariant artimųjų pagalbos subkategoriją, dera išskirti, kad artimieji atlieka terapinę funkciją: leidžia budinčiam globotojui pailsėti, nuima emocinį krūvį: <...> *man labai padeda šeimos nariai, <...>, emocinį krūvį nuima* <...> [Silvija]; <...> *man sunku, vyras kažkiek padeda, bet aš to ir tikėjau* <...> [Jonė]; <...> *tikri draugai, kurie ateidavo į pagalbą, <...>, nuimdavo emocinį krūvį* <...> [Liucija]. Autorės nuomone, tokios pagalbos negali suteikti globos centras ar kita socialinė įstaiga, nes turi per mažai išteklių, be to, pagalbos suteikimo laikas gali nesutapti su poreikiu, ypač, kai jos reikia čia ir dabar.

Subkategorija tarpininkavimas apima socialinio darbuotojo pagalbą komunikuojant su globojamo vaiko motina, jeigu reikia perduoti pastabas: <...> *mamai nieko nesakydavau, kad negerai daro. Aš prašydavau soc. darbuotojos pakalbėti su mama. Soc. darbuotoja pasikalbėdavo* <...> [Jonė].

Kategorijai socialinė pagalba priskiriamos šios subkategorijos: *informavimas, vaikų priežiūra, vaikų ugdymo problemų sprendimas, vaikų sveikatos problemų sprendimas, atokvėpis, savipagalbos grupės*. Budinti globotoja pasigenda informacijos dėl vaiko įpročių, matinimosi įpročių, ligų: <...> *mums niekas nepraneša, kaip tas vaikas gyveno, ką valgė, kuo sirgo* <...> [Jonė].

Vaikų priežiūros pagalbą budintiems globotojams teikia artimieji, draugai: <...> *man labai padeda šeimos nariai, prižiūri vaikus* <...> [Silvija]; <...> *reikėdavo, pažiūrėdavo vaikus, paimdavo iš darželio* <...> [Vacė]; <...> *tikri draugai, kurie ateidavo į pagalbą, padėdavo prižiūrėti vaikus* <...> [Liucija]; nevyriausybė organizacija, vykdydama Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos finansuojamą projektą: <...> *kai globojau pirmąjį vaiką, vaiko priežiūros, paslaugos sulaukiau iš Rajono globėjų draugijos* <...> [Liucija].

Vaiko ugdymo problemų subkategorija apima budinčių globotojų bendradarbiavimą su ugdymo įstaigos darbuotojais dėl globotinio. Informantai yra labai patenkinti pedagogų profesionalumu ir geranoriškumu: <...> *labai geranoriški pedagogai. Pagelbėjo vaikams išmokti skaityti* <...> [Meri]; <...> *labai pagelbėjo vyresnio vaiko mokytoja, ji buvo labai supratinga, nespaudė dėl mokslų, ieškotų įvairių metodų, kad vaikas geriau įsisavintų medžiagą ir įsijungtų į klasės gyvenimą. Mokytoja patarė kreiptis į PPT* <...> [Vacė].

Budinti globotoja susidūrė ir su ugdymo įstaigos procedūriniais nesklandumais: teko ilgai laukti vietos darželyje, o gavo tik vienam vaikui, todėl teko kitą vaiką leisti į privačią mokyklą: <...> *ugdymo įstaigą kreipiausi dėl darželio, kad gaučiau. 1 vaikui pavyko mieste gauti. 1 vaiką teko vesti į privatų darželį. O mažesniems vietos darželyje nėra. Jeigu noriu, tai tik kaimo darželyje, už 6 km* <...> [Jonė]. Be to, globos centro socialinis darbuotojas padėdavo suderinti ugdymo įstaigą: <...> *globos centras suderindavo ugdymo įstaigą* <...> [Jonė].

Vaiko sveikatos problemų sprendimo subkategorija pasireiškia intensyviausiai, nes budintys globotojai susiduria su įvairiais globotinių sveikatos sutrikimais, ypač jei jie yra psichosomatinio pobūdžio: <...> *maratonas po gydymo įstaigas prasidėjo tada, kai iš naujagimių skyriaus paskambino administratorė, kad atvykčiau dėl imunizacijos. Net nesupratau, kas čia per procedūra. Situacija pradėjo ryškėti, kad ankstukus, tokius kaip A, reikia stiprinti specialiais vaistais, nes jo plaučiai nebuvo pakankamai išsivystę ir jo imunitetas buvo labai silpnas. Jis atvyko pas mus sausio mėnesį. Vasario mėnesį jau lankėmės pas neurologą, kuris man paaiškino, kad A priklauso pragertų vaikų kategorijai* <...> <...> *neurologė patarė kreiptis į Raidos centrą. Tik po pusės metų atsidūrėme Raidos centre* <...> [Liucija]; pokalbio metu paaiškėjo, kad perregistravus vaiką į kitą sveikatos įstaigą, jo medicininė kortelė keliauja vos ne mėnesį: <...> *man reikėjo pagalbos tik iš sveikatos įstaigos. Per ilgai eina ligos istorijos. Vieno vaiko net visą vasarą laukėme. Nežinau, ar vaikas paskiepytas, juk vėluojame* <...> [Jonė]. Iš pokalbio paaiškėjo, kad budintys globotojai be išskirtinumo gauna paslaugas ir turi laukti tiek, kiek visi, net ir į sanatorijas patekti jiems nesudaromos išimtys: <...> *vaikui labai reikėjo sanatorijos. Prisiskambinau į sanatoriją iš 32 karto. Užregistravau. Džiaugiausi, kad jam dar buvo likę vietos. Nes kitaip, būtų tekę laukti dar kokius du mėnesius* <...> [Liucija]. Budinti globotoja Vacė odontologo paslaugos irgi laukė ilgai: <...> *pamačiau, kad mažylio liežuvėlis prilipęs, kreipiausi į odontologus, po gerų pusės metų vežiau į Žalgirio kliniką operuoti* <...> [Vacė]. Anot budinčio globotojo Valentino, sveikatos sunkumus padėtų spręsti „Žaliojo koridorius“: <...> *padėtų sveikatos žaliojo koridorius* <...> [Valentinas]. Darbo autorės nuomone, budintiems globotojams iš tiesų reiktų teikti sveikatos konsultacijas ir paslaugas „Žaliojo koridoriaus“ principu, kad reikiamos pagalbos iš sveikatos įstaigų sulauktų kuo greičiau.

Pokalbio metu tik dvi budinčios globotojos užsiminė, kad pasinaudojo atokvėpiu. Manytina, kad kiti budintys globotojai nesinaudojo šia paslauga, kol vaikas gyveno jų šeimoje vien dėl to, kad vaikui nesukeltų streso, nes atokvėpio paslaugą suteikia budintys globotojai vienas kitam, tačiau globojamiems vaikams jie yra nepažįstami. Budinti globotoja turėjo tik parą atokvėpio, o Liucija paminėjo, kad gaudavo. Darbo autorė mano, kad atokvėpio paslaugas galima būtų leisti teikti budinčių globotojų artimiesiems, kuriuos globojamas vaikas pažįsta, žinoma, baigus specialius mokymus.

Subkategorija *savipagalbos grupės* apima terapinę ir ugdymo funkciją. Budintys globotojai gali ne tik išsikalbėti, bet ir mokosi vienas iš kito: <...> *su budinčiais globotojais ir globėjais pasidalindavome patirtimi ir rūpesčiais, išsikalbėdavau, tie pokalbiai padėdavo nuimti emocijų krūvį. Išmokau suvaldyti stresą <...> [Vacė]; <...> labiausia norėtuši susitikti su budinčiais globotojais, su jais pasikalbėti, pasidalinti patirtimi <...> [Silvija]; pasidalina patirtimi, kad tobulėtų: <...> padėjo savipagalbos grupės, kur pasidalindavome globos patirtimi. Užtekdavo, kai globėjai papasakodavo apie globojamų vaikų elgesį, jų ligas, iškilusias problemas, santykius su jų tėvais <...> [Liucija]; <...> labiausia norėtuši susitikti su budinčiais globotojais, su jais pasikalbėti, pasidalinti patirtimi <...> [Silvija]. Informantė užsimena, kad jai savipagalbos grupės organizavo nevyriausybinę organizaciją: <...> *kai globojau pirmąjį vaiką, savipagalbos grupės paslaugos sulaukiau iš Rajono globėjų draugijos <...> [Liucija].**

Mokymų subkategorija apima budinčios globotojos ugdymosi poreikį, kurį suteikė nevyriausybinė organizacija: <...> *man pačiai padėjo globėjų draugija mokymais <...> [Vacė].*

Kategorija kita pagalba apima šias subkategorijas: rekreacija, materialinė parama, pavežėjimas.

Subkategorija rekreacija apima budinčių globotojų ir jų šeimos narių ir globotinių fizinį ir dvasinį poilsį, laisvalaikio užimtumą ir ji taikoma kaip prevencinė priemonė perdegimui išvengti. Globos centras organizuoja savaitgalinį poilsį sanatorijoje: <...> *pasidžiaugti globos centro budintiems globėjams suorganizuota vienos paros išvyka į Birštoną, kelioms sanatorinėms procedūroms. Parodytas dėmesys pamalonino <...> [Juozas]; organizuoja šventes: <...> kad neperdegtume teikiama GC pagalba išvykomis sociokultūriniais renginiais, pagalba prieinama visada <...> [Valentinas]; <...> kviesdavosi į šventes, organizuodavo poilsio savaitgalius sanatorijose ir stovyklas <...> [Liucija].*

Materialinės paramos subkategorijai priskiriama globos centro parama reikiamomis priemonėmis vaikams prižiūrėti, drabužiais: <...> *globos centras, kuris su manimi sudarė sutartį,*

parėmė drabužiais, reikiamu inventoriumi, teikė psichologinę pagalbą, suteikdavo atokvėpį <...> [Liucija].

Pavėžėjimo subkategorija apima socialinio darbuotojo paslaugą, kai reikia padėti budinčiai globotojai sveikatos įstaigoje: *<...> soc. darbuotojai padėdavo vaikus nuvežti į sveikatos įstaigas <...> [Meri].*

Apibendrinant šį poskyrį, galima teigti, kad budintiems globotojams teikiama emocinė, socialinė ir fizinė pagalba. Emocinę pagalbą teikia psichologai, budinčio globotojai artimieji, draugai, pats budintis globotojas tiek sau tiek vaikams, kad sumažintų emocinį krūvį. Socialinę pagalbą apima informavimas, kurio stokoja; vaikų priežiūra, kurią teikia rajono vaikų globėjų draugija, artimieji, draugai; vaiko ugdymo problemų sprendimas, kai prisideda geranoriškai nusiteikę pedagogai, socialiniai darbuotojai tarpininkaudami, kai reikia suderinti globos įstaigą; vaiko sveikatos problemų sprendimas. Šia paslauga budintys globotojai labiausiai naudojasi, nes į šeimas ateina vaikai su įvairiausiais negalavimais. Budinčių globotojų siūloma, kad sveikatos paslaugos globojamiems vaikams būtų teikiamos „Žaliojo koridoriaus“ principu. Budintiems globotojams taip pat teikiama atokvėpio, savipagalbos grupių paslaugos, kaip perdegimo prevencinė priemonė. Budintys globotojams organizuojami mokymai. Fizinę pagalbą apima rekreacija, kai budintiems globotojams suteikiamas poilsis, organizuojamos stovyklos, renginiai; globos centro materialinė parama ir socialinio darbuotojo pavėžėjimo paslauga.

3.2.3.2. Budinčių globotojų kompetencijos

Šiame skyriuje iš interviu duomenų siekiama sužinoti, kokių mokymų, žinių reikia budintiems globotojams, ar apskritai jiems reikia. Šia tema budintys globotojai labai nenoriai kalbėjo. Kai apie vaikus, jų adaptaciją galėjo daug papasakoti, taip apie tobulinimąsi daugiau nutyli arba lakoniškai nusako, ko jiems reikėtų, norėtų sužinoti.

1–2 kartus per metus budintiems globotojams yra organizuojami mokymai globos įgūdžiams ir žinioms praturtinti (GIMK programa). Taip pat jie savo žinias tobulina per savipagalbos grupes. Išanalizavus interviu duomenis, išskiriamos dvi kategorijos: *mokymai ir pasidalinimas patirtimis, refleksijos* (12 lentelė). Tobulėjimo kategorijai priskiriamos trys subkategorijos: *psichologijos, socialinės pedagogikos, finansinis raštingumas*. Daugiausia budintys globotojai nori įgyti psichologijos žinių apie vaiką: *<...> kad Globos centras organizuotų daugiau mokymų kaip atpažinti smurtą patyrusį vaiką, kokie yra vaikų iš socialinės rizikos šeimų skausmo slenksčiai; koks elgesys išduoda, kad vaikas blogai jaučiasi, išgyvena <...> [Liucija]; <...> norėčiau labiau išmanyti vaikų psichologiją, kaip atpažinti vaiko savijautą iš kūno kalbos ir jam padėti. Suprasti, Ar jis blogai jaučiasi, ar jis paprasčiausiai ožiuojasi. Kaip vaikui padėti įgyti bendravimo įgūdžių, kad greičiau*

adaptuotusi, priprastų klasėje, naujoje aplinkoje <...> [Vacė]; <...> gal psichologijos mokymus užtektų turėti <...> [Meri].

Viena budinti globotoja išreiškė poreikį įgyti socialinės pedagogikos žinių, kad padėtų vaikui išmolti bendrauti, greičiau adaptuotis klasėje: *<...> Kaip vaikui padėti įgyti bendravimo įgūdžių, kad greičiau adaptuotusi, priprastų klasėje, naujoje aplinkoje <...> [Vacė]*

Darbo autorės nuomone, taip yra dėl to, kad didžioji dalis apklaustų globotojų turi vidurinį-profesinį išsilavinimą ir jų ankstesnė veikla nesusijusi su dabar teikiamomis vaiko priežiūros paslaugomis. Be to, globojamo vaiko psichologija ir socialinė raida yra visiškai kitokia nei natūralioje ir darnioje šeimoje augančio vaiko (Giedrimas, 2013).

Finansinio raštingumo subkategorija yra paminėta tik vieną kartą. Budinti globotoja Meri nori sužinoti, kaip dabartinis jos darbas paveiks jos pensiją: *<...> man reikėtų, kad žmoniškai išaiškintų mokesčius, stažus, pensijas, ateitį, kas nusimato <...> [Meri].*

Pasidalinimo patirtimis, refleksijos kategorijai priskiriama *supervizijos ir patirties sklaidos* subkategorijos. Budintis globotojas Valentinas išreiškė poreikį dalyvauti su kitų globos centrų budinčiais globotojais supervizijose, kurios yra perdegimo sindromo prevencinė priemonė. Joje vyksta pasidalinimas patirtimi tam tikra tema, sprendžiamas vienas aktualus klausimas ir pateikiamas kiekvieno budinčio globotojo sprendimo būdai: *<...> labai naudingi budinčių globotojų liudijimai, praktiniai patarimai <...> [Liucija].* Darbo autorės nuomone, išanalizavus budinčių globotojų emocijas, patiriamas vaiko globos metu, dominuoja nerimas, nuovargis, todėl yra būtinybė dalyvauti budinčių globotojų supervizijose. Be to, supervizijos padeda įgyti profesionalumo sprendžiant globos problemas.

Kita subkategorija *patirties sklaida* susijusi su budinčių globotojų kaip profesionalų gebėjimu dalintis savo patirtimi. Budintys globotojai yra linkę patys kitus šviesti ir mokyti, kaip dirbti su vaikais, gali duoti praktiškų rekomendacijų: *<...> daug patirties turiu su mažais vaikais. Galėčiau pati būti eksperte <...> [Silvija]; <...> išmokau suvaldyti savo emocijas, išlaukti netinkamo vaiko elgesį, isterijas, galiu ir kitus pamokyti <...> beglobodama vaikus, išmokau atpažinti iš smulkmenų vaiko savijautą, įžvelgti, ar jam skauda, ar tiesiog manipuliuoja ir ožiuojasi <...> [Liucija].*

12 lentelė. Budinčių globotojų mokymosi ir pasidalinimo patirtimis, refleksijos poreikis

Kategorija	Subkategorija	Interviu teksto segmentai
Mokymai	Psichologijos	<i><...> kad Globos centras organizuotų daugiau mokymų kaip atpažinti smurtą patyrusį vaiką, kokie yra vaikų iš socialinės rizikos šeimų skausmo slenksčiai; koks elgesys išduoda, kad vaikas blogai jaučiasi, išgyvena <...> [Liucija] <...> norėčiau labiau išmanyti vaikų psichologiją, kaip atpažinti vaiko savijautą iš kūno kalbos ir jam padėti. Suprasti,</i>

		Ar jis blogai jaučiasi, ar jis paprasčiausiai ožiuojasi. <...> [Vacė] <...> gal psichologijos mokymus užtektų turėti <...> [Meri]
	Socialinės pedagogikos	<...> Kaip vaikui padėti įgyti bendravimo įgūdžių, kad greičiau adaptuotųsi, priprastų klasėje, naujoje aplinkoje <...> [Vacė]
	Finansinis raštingumas	<...> man reikėtų, kad žmoniškai išaiškintų mokesčius, stažus, pensijas, ateitį, kas nusimato <...> [Meri]
Pasidalinimas patirtimis, refleksijos	Supervizija	<...> supervizijos su kitų centrų budinčiais globotojais <...> [Valentinas] <...> labai naudingi budinčių globotojų liudijimai, praktiniai patarimai <...> [Liucija]
	Patirties sklaida	<...> daug patirties turiu su mažais vaikais. Galėčiau pati būti eksperte <...> [Silvija] <...> beglobodama vaikus, išmokau atpažinti iš smulkmenų vaiko savijautą, įžvelgti, ar jam skauda, ar tiesiog manipuliuoja ir ožiuojasi <...> [Liucija] <...> išmokau suvaldyti savo emocijas, išlaukti netinkamo vaiko elgesį, isterijas, galiu ir kitus pamokyti <...> [Liucija]

Išanalizavus budinčių globotojų ugdymosi poreikius ir ankstesniuose skyriuose aptartą GIMK mokymų naudą, iš retrospektyvinės patirties galima daryti išvadą, kad budintys globotojai savo veikloje siekia kokybės ir ją organizuoja taikydami Demingo ratą (16 pav.).

16 pav. Budinčių globotojų veiklos kokybės siekis pagal Demingo ratą.

Šaltinis: darbo autorės schema, 2021.

Demingo ratą sudaro keturi pagrindiniai ciklai: tyrinėk, veik, planuok ir daryk. Po to ciklas vėl kartojasi, kai tyrinėjami nuveikti darbai. Budintys globotojai įvertino GIMK mokymų, jų patirties, įgytos globos metu, naudą, patirties sklaidą ir jos naudą. Iš budinčių globotojų interviu matyti, kad

globa jiems suteikė nemažai žinių ir patirties, kurią įvertinę gali sau pritaikyti ir ji keičia jų veiklą. Budinti globotoja Liucija interviu užsiminė, kad iš pradžių, pradėjusi teikti budinčios globos paslaugas, buvo kaip vienas lauke karys, tik įgijusi patirties, pradėjo dalintis pareigomis su šeimos nariais, ieškoti formalios pagalbos. Jos toks sprendimas apima Demingo proceso dalį – veik. Savo veiklą planuoja apsibrėždami, kokių jiems mokymų, seminarų reikia, koks supervizijos, rekreacijos dažnumo poreikis. Galiausiai įgytas žinias per GIMK mokymus, budintys globotojai pritaikė praktiškai. O tai matyti iš tyrimo rezultatų. Kasmet, du kartus per metus, organizuojami specializuoti mokymai, skatina budinčius globotojus vėl tobulėti, įvertinti savo veiklą ir patirtį, siekti naujų sprendimų.

Apibendrinant šį poskyrį, galima teigti, kad budintys globotojai savo veikloje siekia kokybės. Jie tyrinėja savo veiklą, mokymų naudą, patirtį, veikia priimdami atitinkamus sprendimus globos atžvilgiu, planuoja mokymus, seminarus, reakrecines išvykas, supervizijas, įgyvendina savo planus ir vėl analizuoja, kas ir kaip padaryta, kokia nauda. Jie nurodo mokymosi poreikį įgyjant psichologijos, socialinės pedagogikos žinių, finansinio raštingumo įgūdžių, ir dalinimo patirtimi, refleksijos poreikį dalyvaujant supervizijose ir dalinantis gerąja patirtimi.

DISKUSIJA

Lietuvoje įgyvendinat perėjimą nuo institucinės globos prie globos (rūpybos) šeimoje, svarbų vaidmenį, ypač kriziniais atvejais, atlieka budintys globotojai, kurie yra globos namų deinstitucionalizacijos sistemos dalis. Vadovaujantis tarptautiniais ir nacionaliniais teisės aktais, vaikui, netekusiam tėvų globos, saugi aplinka užtikrinama atsižvelgiant į geriausius jo interesus, t. y. sudaromos sąlygos gyventi ir augti šeimos aplinkoje, o jeigu biologiniai tėvai neužtikrina vaiko saugumo, tuomet vaikui sudaromos sąlygos augti aplinkoje, kuri artima šeimai, ir daroma viskas, kad vaikas grįžtų į savo biologinę šeimą. (Vitkauskas, 2010, Stražinskaitė, 2017) Globos (rūpybos) sistemoje budintys globotojai atlieka laikinos vaikų priežiūros funkcijas. Nagrinėjant budinčių globotojų institutą, išryškėjo dvejopas visuomenės požiūris į budinčius globotojus. Vieniems jie pinigautojai ir besipelnantys iš vaikų, o kitiems – geradariai, suteikti namus ir besidalinantys savo meile su tėvų globos netekusiais vaikais. Atsižvelgiant į vykdomą globos (rūpybos) politiką, visuomenės dvejopą požiūrį į budinčius globotojus, be to, globotojų stoką, aktualu kalbėti apie budinčių globotojų patirtį globojant svetimus vaikus, kas juos motyvuoja imtis šios veiklos, ką jie išgyvena globodami vaikus, kas jiems suteikia pagalbą. Atlikto tyrimo rezultatai atskleidė Costin, Cynthia, S. Downs (1991), Holmano (2000), Snieškienės (2001), Tyebjee (2003), Montrimienės, Kukauskos, Matulevičiūtės (2005), Puodžiūnienės (2012), Jose, Mumtaz, ir Uvais (2018), Valatkaitytės (2019) įžvalgą, kad budinčius globotojus, kaip ir daugumą globėjų, motyvuoja išoriniai ir vidiniai veiksniai. Beveik visi tiriamieji apskritai globos patirties turi nuo 10 iki 20 metų, todėl vienas iš vidinių veiksnių, lėmusių pasirinkti budinčią globą – asmeninė patirtis. Taip pat dauguma globėjų pasižymi, kas atliepia Triseliotis (2000) tyrimų rezultatus, altruistinėmis asmens savybėmis, gebėjimu mylėti ir priimti svetimus vaikus, siekiu save realizuoti mėgiamoje veikloje. Šiuo atveju reiktų atkreipti dėmesį į išorinius veiksnius, turėjusius didesnės įtakos budinčiai globai pasirinkti – finansinis stabilumas, papildomos pajamos ir užtikrintas darbas. Pavyzdžiui, nuolatinė globa tokių garantijų nesuteikia.

Budintys globotojai, lankydami specialiuosius mokymus, tobulėjo atnaujindami žinias, keisdami nuostatas, apie kurias rašė ir Giedrimas (2013), į pačius mokymus ar teikiamas žinias, įgijo naujų gebėjimų ir realizavo savo psichosocialinius poreikius (Saulaitis, 2010, Gvaldaitė, 2010). Atskleisti mokymų trūkumai. Intervantai atkreipė dėmesį į specialistų nekompetentingumą, t. y. gebėjimą tik teoriškai, o ne praktiškai vesti mokymus, ir neturėjimą globos patirties, kuris suponuoja nesupratingumą, ką iš tiesų globotojas patiria globodamas svetimus vaikus. Tiriamieji pastebėjo, kad kai kurie dalyviai į mokymus ateina nemotyvuoti ar nesuvokdami, ko atėjo. Tyrimas taip pat atskleidė, kad reiktų patobulinti dėstymo metodus, pageidautinas patyriminis metodas, trūko

patarimų, kaip bendrauti su globotinių biologiniais tėvais, pasigedo temų apie ligas. Darytina prielaida, kad intervantai mokymų klausėsi prieš trejus metus, kai specialistai dar iki galo nesuvokė budinčio globotojo instituto esmės, todėl vertėtų papildomai iširti specialistų pasirengimą, jų įtaką įgyvendinant budinčios globos sistemą.

Budinčios globos veikla yra labai specifinė. Pirmiausia, kadangi laikinoji vaiko priežiūra teikiama budinčio globotojo šeimoje, šeima patiria specialistų ir pačios sistemos invaziją. Šeimoje apsilanko specialistai, kurie globotojus apkrauna rekomendacijomis, reikalavimais, šeimos nariai išgyvena pokyčius, nes daugelį veiklų, santykius reikia derinti prie apsigyvenusio vaiko, pavyzdžiui, atsisakoma kelionių, biologiniai vaikai turi dalintis dėmesiu su nauju globojamu gyventoju; negali patenkinti savo asmeninių poreikių. Be to, visi šeimos nariai dažnai prisiriša prie globotinio ir, jam išvykus iš namų, gali jausti tarsi prarastą dalį savo šeimos. Šeima gali jausti širdgėlą ir liūdesį dėl išvykusio globotinio, gali prireikti laiko išliūdėti ir vėl susijungti kaip šeimai. Tai patvirtina Stelmokienės (2015) tyrimų rezultatus, kuriuose teigiama, kad ne giminaičio vaiko globa šeimoje turi teigiamų ir neigiamų pusių šeimos nariams, ypačiai biologiniams budinčių globotojų vaikams. Biologiniai vaikai išmoksta būti empatiški, geriau suprasti ir bendrauti su žmonėmis, prisiimti atsakomybę už kitą žmogų, su globojamu vaiku užmezga seseriškus, broliškus santykius. Neigiamas globos aspektas – biologiniai vaikai susiduria su globojamo vaiko agresija, turi dalintis žaislais, praranda savo asmeninę erdvę. taip pat tėvų dėmesys sumažėja, turi

Specialistų tikrinimai, pokyčiai šeimose sukelia psichologinį diskomfortą, reikia fizinių ir dvasinių pastangų jam įveikti. Globotojai intensyviausiai išgyvena tokias emocijas kaip nerimą dėl vaiko, liūdesį, demotyvaciją, kai vaikas padaro materialinės ar psichologinės žalos, o už ją niekas neatlygina. Dėl didelio emocinio ir psichologinio krūvio, globotojai neturi net laiko patenkinti savo emocinių ir socialinių poreikių (Pickin, Brundsen, Hill, 2011). Darytina prielaida, kuo intensyviau patiriamos neigiamos emocijos, tuo didesnis pavojus perdegimui susiformuoti. Be to, ši situacija rodo, kad budintis globotojas negeba sau padėti ir nesikreipia pagalbos realiai neįvertindamas daromos žalos ne tik globojamam vaikui, bet ir savo šeimai. Nors budintys globotojai patiria psichologinį diskomfortą, tačiau jaučia pasitenkinimą darbu, kai atkuria vaiko prieraišumo jausmą, padeda įveikti gedulo fazes, įveikia iššūkius.

Pasak Giedrimo (2013), Matulevičiūtės (2015), budintys globotojai turi padėti vaikams įveikti fizinius sunkumus, susijusius su globojamo vaiko sveikata; ugdymosi; psichinius: nerimastingumą, abejingumą, elgesio sunkumus, kuriems įtakos turi neigiama patirtis, susiformavęs nepasitikėjimas dėl sutrikusio prieraišumo jausmo. GIMK mokymų metu, kaip teigė Giedrimas (2013), globotojai mokomi atkurti vaiko prieraišumo jausmą penkiais būdais: būnant prieinamam vaikui, jautriai reaguojant į prižiūrimo vaiko poreikius, bendraujant su vaiku, priimant vaiką, koks jis yra, skatinant

vaiką dalyvauti naujoje šeimoje. Patvirtinama Giussani (2012) ir Giedrimo (2013) įžvalga, kad vaikų prierašumas atkuriamas rodant dėmesį ir įtraukiant į veiklas. Budintys globotojai vaikui rodo dėmesį bendraudami, atliepdami vaiko poreikius, įrengdami jiems erdvę, sudarydami sąlygas įsitraukti į šeimos šventes, tradicijas, veiklas. Jeigu budintis globotojas kuria nuolatinius ir nuoširdžius santykius, vadinasi, daro teigiamą įtaką vaiko raidai (Breidokienė, Ignatovičienė, 2015). Darytina prielaida, kad nuo budinčio globotojo gebėjimo atkurti vaiko prierašumo jausmą, priklauso vaiko socializacijos lygis.

Tyrimas atskleidė Holmano (2000) teoriją, kad budintys globotojai, atsižvelgiant į jų santykį su globojamų vaikų biologiniais tėvais, yra „uždari“ ir „įtraukiantys“. „Uždari“ budintys globotojai visiškai nepalaiko ryšių su globojamo vaiko biologiniais tėvais arba vengia kontakto dėl agresijos, o „įtraukiantys“ palaiko glaudžius ryšius, dalinasi nuotraukomis, konsultuoja vieni kitus. Darytina prielaida, kad tokia situacija susidaro dėl to, kad nėra gairių, kaip turėtų elgtis budintys globotojai su globojamo vaiko biologiniais tėvais.

Kadangi į budinčių globotojų šeimas priimami vaikai ne tik turintys prierašumo sutrikimų, bet ir patyrę įvairias smurto formas (Markovienė, Lazdauskas 2007, Pūras, Ūlevičiūtė, 2009), menkos savivertės ir su susiformavusiu nepasitikėjimu, su sutrikusiu saugumo jausmu (Zbarauskaitė, 2009; Gvaldaitė, 2017), todėl budintiems globotojams labai svarbu bendradarbiauti su įvairių sričių specialistais, kad patenkintų įvairius vaiko poreikius, užtikrintų jo saugumą ir padėtų vaikui sėkmingai socializuotis (Žydzūnaitė, 2008, Stanton, 2013). Tyrimas atskleidė, kad budintiems globotojams pagalbą teikia globos centras, ugdymo ir sveikatos įstaigos, rajono vaikų globėjų draugija, artimieji, globėjai. Budintiems globotojams suteikiama emocinė, socialinė ir kita pagalba. Tyrimas atskleidė, kad budintys globotojai labai dažnai vadovaujasi savo patirtimi, kai reikia suteikti emocinę pagalbą. Tai rodo jų profesionalumą. Tyrimas taip pat atskleidė, kad vaikams labiausiai reikalinga socialinė pagalba dėl ugdymosi ir sveikatos sunkumų.

Budintys globotojai budintys globotojai savo veikloje siekia kokybės. Jie tyrinėja savo veiklą, mokymų naudą, patirtį, veikia priimdami atitinkamus sprendimus globos atžvilgiu. Jie nurodo mokymosi poreikį įgyjant psichologijos, socialinės pedagogikos žinių, finansinio raštingumo įgūdžių, ir dalinimosi patirtimi, refleksijos poreikį dalyvaujant supervizijose ir dalinantis gerąja patirtimi.

Tyrimas atskleidė, kad ši tema nėra išsamiai ištyrinėta, nes darbo autorė susidūrė su literatūros šaltinių, budinčios globos sistemos tyrimų stoka. Budinčią globą galima tirti įvairiais aspektais, pavyzdžiui globojamo vaiko patirtį budinčių globotojų šeimoje; specialistų įtaką budinčios globos instituto įgyvendinimui; veiksnius, formuojančius visuomenės požiūrį į budinčios globos sistemą; budinčios globos sistemos įtaką globojamo vaiko psichosocialinei raidai. Budinti globa yra aktuali ir reikalinga detalesnio tyrimo.

IŠVADOS

1. LR teisės aktuose šeima apibrėžiama kaip visuomenės ir valstybės pagrindas, įstatymų nustatyta tvarka įformintas savanoriškas vyro ir moters susitarimas sukurti šeimos teisinius santykius, o mokslinėje literatūroje šeima suprantama kaip santuoka, giminyste ar įvaikinimu pagrįstas junginys asmenų, kuriuos tarpusavyje sieja asmeninės ir turtinės teisės ir pareigos, dvasinis ir materialinis bendrumas, savitarpio parama ir bendras gyvenimas. Šeima atlieka reprodukcinę, edukacinę, rekreacinę, psichoterapinę, komunikacinę, reguliuojančią, ekonominę ir namų ūkio tvarkymo funkcijas. Jungtinių Tautų Vaiko Teisių konvencijoje, Lietuvos teisės aktuose šeima nustatytas kaip prioritetas vaikams, netekusiems tėvų globos, turintis teigiamos įtakos darniai vaiko psychosocialiniai raidai. Nuo 2014 m. pradėjus vaiko teisių apsaugos sistemos reorganizaciją, 2021 m. matyti ryškūs pokyčiai: pereinama nuo institucinės į šeimai artimą aplinką globą; pradėtas taikyti atvejo vadybos metodas, kai kompleksinės paslaugos yra teikiamos ir vaikams, netekusiems tėvų globos, ir jų biologinei šeimai; šalia trijų globos (rūpybos) formų įdiegiama ketvirtoji – globos centre, sudarant paslaugų sutartis su budinčiais globotojais; mažėja vaikų, netekusių tėvų globos, skaičius ir daugiau vaikų apgyvendinami saugioje budinčių globotojų šeimos aplinkoje.

2. Budintis globotojas yra fizinis asmuo, globojantis (besirūpinantis) su juo giminystės ryšiais nesusijusius vaikus, netekusius tėvų globos, atitinkantis Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse globėjui (rūpintojui) keliamus reikalavimus, taip pat Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatyme numatytus reikalavimus budinčiam globotojui, išklauses globėjų (rūpintojų) ir įtėvių mokymų programas, pagal su Globos centru sudarytą tarpusavio bendradarbiavimo ir paslaugų teikimo sutartį prižiūrintis likusius be tėvų globos (rūpybos) vaikus, socialinę riziką patiriančius vaikus. Budinčiu globotoju gali būti paskirtas vienas iš sutuoktinių arba abu sutuoktiniai, kuriems keliami reikalavimai rūpintis vaiku natūralioje šeimos aplinkoje, užtikrinti jo fizinį ir emocinį saugumą, ugdomąsi, auklėjimą, atliepti vaiko poreikius ir kasdienę priežiūrą. Didžiausi iššūkiai budintiems globotojams įvardinami perdegimo sindromas, vaiko prierašumo formavimas, pagalba vaikui išgyventi tėvų netektį.

3. Tyrimas atskleidė, kad pasirengimas globali priklauso nuo asmenų vidinės ir išorinės motyvacijos. Vidinę asmens motyvaciją sąlygoja globėjų asmeninė patirtis, asmeninės savybės,

emocijos, noras save realizuoti, o išorinę – materialiniai veiksniai, globos įstaigų specialistų paskatinimas užsiimti budinčio globotojo veikla.

4. Budintiems globotojams rengiami specializuoti mokymai yra naudingi, nes turi įtakos asmenų profesiniam tobulėjimui: budintys globotojai atnaujina žinias, pakeičia nuostatas, įgyja naujų įgūdžių konfliktinėms situacijoms spręsti, padėti vaikui išspręsti kylančius vidinius konfliktus, įveikti netektis. Budintys globotojai pageidauja, kad mokymai būtų paremti patyriminiais ugdymo metodais.

5. Budintys globotojai susiduria su neigiamu visuomenės požiūriu į globą, jie yra kritikuojami, jaučia visuomenės abejingumą. Išskirtiniais atvejais neigiamus jausmus išgyvena ir šeimos nariai, ypač, jeigu patiria neigiamą globotinių elgesį. Budintiems globotojams psichologinį diskomfortą sukelia globos specialistų tikrinimai, pokyčiai šeimoje, finansinė nelygybė. Budintys globotojai išgyvena įvairias emocijas globos procese: nerimą, bejėgiškumą, rūpestį, liūdesį, pyktį, atsakomybę, kurios lemia demotivacija, nesaugumą, nuovargį.

6. Tiriant globotojo patirtį vaiko adaptacijos metu, tyrimas atskleidė, kad budintis globotojas globotiniui turi padėti įveikti biologinių tėvų netektį arba išsiskyrimą su jais. Šis etapas prilygsta gedulo procesui, kuris trunka tam tikrą tarpsnį ir šiomis stadijomis: neigimu, pykčiu, derybomis, depresija, priėmimu. Adaptacijos metu budintiems globotojams tenka didelis iššūkis atpažinti įvairius sutrikimus ir juos įveikti. Globojami vaikai turi susidoroti su sveikatos; ugdymosi, elgesio ir emocijų sunkumais, kuriems turi įtakos neigiama patirtis. Tyrimas patvirtino mokslininkų svarstymus, kad prieraišumo jausmą galima atkurti rodant vaikui dėmesį.

7. Kiekvienas globotojas su globotinio biologiniais tėvais palaiko ryšius pagal galimybes, dažniausia tai priklauso nuo tėvų motyvacijos, vaikų būdo, paties budinčio globotojo. Budintys globotojai yra ir „uždaros“, ir „įtraukiančios“ orientacijos biologinių tėvų atžvilgiu. „Uždaros“ orientacijos globotojai vengia ryšio su globotinio tėvais, tačiau neužkerta kelio palaikyti ryšį su tėvais, kaip tik skatina. O „įtraukiančios“ orientacijos globotojai bendradarbiauja su tėvais, palaiko su jais ryšį ir teikia tęstines globos paslaugas domėdamiesi buvusio globotinio gyvenimu.

8. Budintiems globotojams pagalbą teikia globos centras, ugdymo, sveikatos įstaigos, nevyriausybinė organizacija rajono vaikų globėjų draugija, šeimos nariai, draugai. Budintiems globotojams teikiama emocinė, socialinė ir kita pagalba. Emocinę pagalbą teikia psichologai, budinčio globotojai artimieji, draugai. Socialinę pagalbą apima informavimas, kurio stokojava; vaikų priežiūra, kurią teikia rajono vaikų globėjų draugija, artimieji, draugai; vaiko ugdymo problemų sprendimas, kai prisideda geranoriškai nusiteikę pedagogai, socialiniai darbuotojai tarpininkaudami, kai reikia suderinti globos įstaigą; vaiko sveikatos problemų sprendimas. Sveikatos užtikrinimo paslauga budintys globotojai labiausiai naudojami, nes į šeimas ateina vaikai su įvairiausiais negalavimais. Budintiems globotojams taip pat teikiama atokvėpio, savipagalbos grupių paslaugos,

kaip perdegimo prevencinė priemonė. Budintys globotojams organizuojami mokymai. Kitą pagalbą apima rekreacija, kai budintiems globotojams suteikiamas poilsis, organizuojamos stovyklos, renginiai; globos centro materialinė parama ir socialinio darbuotojo pavėžėjimo paslauga.

9. Budintys globotojai savo veikloje siekia kokybės. Jie analizuoja savo veiklą, mokymų naudą, patirtį, dalyvauja mokymuose, seminaruose, rekreacinėse išvykose, supervizijose. Budintys globotojai nurodo mokymosi poreikį psichologijos, socialinės pedagogikos, finansinio raštingumo srityse.

REKOMENDACIJOS

I. Lietuvos Respublikos Vyriausybei

1. Apsvarstyti galimybę inicijuoti profesionalių budinčių globotojų statusą įdarbinat juos pagal darbo sutartį ir nustatant orų atlyginimą. Tuomet galima būtų reikalauti kokybiškų paslaugų, nuolatinio tobulinimosi savo srityje keliant kvalifikaciją.

2. Formuoti pozityvų visuomenės požiūrį globos atžvilgiu per nacionalinę televiziją: socialinės reklamos, dalinimasis sėkmės istorijomis, socialinės laidos.

II. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai

1. Peržiūrėti GIMK programos metodiką ir adaptuoti pagal patyriminį ugdymą, kad ruošiami budintys globotojai, globėjai (rūpintojai) praktiškai ir per patirtį pamatytų, kokiai veiklai yra ruošiami, kokius iššūkius jiems teks įveikti.

2. Ruošiant GIMK programos mokytojus, iškelti prioritetinį atrankos kriterijų – globos patirtis. Budintys globotojai interviu metu išsakė nuomonę, kad mokymus veda globos patirties neturintys asmenys, vertina vadovaudamiesi teorinėmis žiniomis.

3. Trumpinti atvejo vadybos procesą, ypačingai vaikų, kurie ruošiami įvaikinimui. Šie vaikai per ilgai, net iki 18 mėn., užsibūna budinčių globotojų šeimose, prie jų prisiriša. Po to perkelti į tėvių šeimą antrą kartą išgyvena netektį, prieraišumo sutrikimą, saugumo jausmo poreikį. Kita vertus, į tėvių šeimas patenka vaikai nuo 1 metų. Idealiausia, jeigu vaiko, kurio atsisako tėvai, atvejo vadyba truktų ilgiausiai tris mėnesius. Kuo mažesnis vaikas patenka į naują šeimą, tuo jam lengviau adaptuotis.

III. Sveikatos ministerijai

1. Inicijuoti „Žaliąjį konsultacijų koridorių“ vaikams, gyvenantiems budinčių globotojų šeimose.

IV. Globos centrui

1. Rekomenduojama budinčius globotojus įtraukti į GIMK mokymų procesą, kad jie galėtų skleisti savo patirtį.

2. Operatyviau teikti paslaugas, kad budintis globotojas jas gautų čia ir dabar.

3. Didinti paslaugų prieinamumą suteikiant pavėžėjimo paslaugą.

4. Organizuoti supervizijas budintiems globotojams su kitų globos centrų budinčiais globotojais kaip prevencinę perdegimo priemonę.

5. Atokvėpio paslaugoms teikti parengti budinčių globotojų artimus asmenis (giminaičius), kad budintys globotojai drąsiai galėtų plikti vaiką giminaičiui, kurį pažįsta, kad nesukeltų vaikui streso ir nesutrikdytų saugumo jausmo.

6. Operatyviai reaguoti į budinčių globotojų pastabas, patarimus.

7. Rekomenduojama socialiniams darbuotojams, operatyviai bendradarbiauti su budinčiais globotojais ir globojamų vaikų tėvais, išsiaiškinant vaikų pomėgius, poreikius, ligas.

8. Budinčių globotojų mokymų metu diferencijuoti asmenis pagal išsilavinimą ar kitus požymius, kad būtų sudaromos sąlygos tobulėti motyvuotiems asmenims.

V. Budintiems globotojams

Rekomenduojama išnaudoti visas globos centro teikiamas paslaugas tam, kad kokybiškiau būtų vykdoma veikla, kad būtų išvengta perdegimo sindromo.

VI. MRU universiteto Žmogaus ir visuomenės studijų fakultetui

Šis magistro darbas „Vaiko globa šeimoje: budinčių globotojų retrospektyvinė patirtis“ nėra baigtinis. Rekomenduojama šį darbą pratęsti, ištiriant vaikų patirtį budinčių globotojų šeimose.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. 2012–2016 metų Vyriausybės programa. *Valstybės žinios*, 2013-03-20, Nr. 29-1406 (2013). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.444678/aSHXOBwDnF> [peržiūrėta 2021-11-26]
2. 2020–2024 m. Vyriausybės programa. *TAR*, 2020-12-11, Nr. 27121 (2020). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/973c87403bc311eb8c97e01ffe050e1c> [peržiūrėta 2021-11-26]
3. Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011-06-14, Nr. 72-3475 (2011). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.400334> [peržiūrėta 2021-11-26]
4. Aramavičiūtė, V. (2005). *Auklėjimas ir dvasinės asmenybės branda*. Vilnius: Gimtasis žodis.
5. Asmenų, norinčių tapti vaiko globėju (rūpintoju), šeimynos steigėju, dalyviu, budinčiu globotoju ar įvaikinti vaiką, rengimo, vertinimo, konsultavimo ir pagalbos jiems teikimo rekomendacijos. *TAR*, 2019-10-07, Nr. 15900 (2019). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/6b786210e93911e99f05bdf72918ad4e> [peržiūrėta 2021-11-26]
6. Babb, A., Laws, R. (1997). *Adoption and Adcocating for the Special Needs Child. A Guide for Parents and Professionals*. United States of America: Bergin and Garvey.
7. Bajoriūnas, Z. (1997). *Šeimos edukologija*. Vilnius: Jošara.
8. Barkauskaitė, M., Grikpėdienė, V. (1998). *Vaikų globos rūpybos Lietuvoje istorinės pedagoginės raidos apžvalga*. Vilnius: VPU leidykla.
9. Bereikienė, D. (2017). Atstovavimo nepilnamečiams vaikams ypatumai. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka*, 2017 (18), 294–307. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2017~1538747805949/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content> [peržiūrėta 2021-11-26]
10. Bitinas, B., Rupšienė, L., Žydžiūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija: vadovėlis vadybos ir administravimo studentams*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla.
11. Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss*. Vol. 1. Attachment. New York: Basic Books.
12. Braslauskienė, R. (2002). Įvaikinimas Lietuvoje: situacija ir nuostatos. *Socialinis darbas*, 1(1), 66-72. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2002~1367166094799/J.04~2002~1367166094799.pdf> [žiūrėta 2021-11-26]

13. Breidokienė, R., Ignatovičienė, S. (2015). *Pozityvios tėvystės įgūdžių ugdymo metodinės rekomendacijos*. Vilnius: Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija.
14. Brohl, K. (2007). *Working with traumatized children: A handbook for healing*. Mt. Morris, IL: Child Welfare League of America Press.
15. Burvytė, S., Kocai, E. (2017). „Socialinių darbuotojų požiūris į vaikų globos namuose augančių vaikų ryšius su biologiniais tėvais“. *Socialinis ugdymas. Socialinė klasterizacija tvarioje visuomenėje*, 45, 1: 62–79.
16. Common European Guidelines on the Transition from Institutional to Community Based Care. (2012). Prieiga per internetą: <http://enil.eu/wp-content/uploads/2016/09/Guidelines-01-16-2013-printer.pdf> [peržiūrėta 2021-11-26]
17. Čekuolienė, D. (2008). *Prierašumas: teoriniai aspektai, tyrimai, intervencija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
18. Deveikinė, D., Giedrimas, Z., Lingienė, A. (2011). *Pakeliui į tėvystę: Praktinė patirtis įgyvendinant globėjų ir įtėvių rengimo programą*. Vilnius.
19. Dolby, R. (2007). *The Circle of Security: Roadmap to building supportive relationships*. Australia: Goanna, Camberra.
20. Dunajevus, E. (2012). Asmeninių socialinių paslaugų deinstitucionalizacija pokomunistinėje Lietuvoje. *STEPP*, 6, 45–36. Prieiga per internetą <https://www.zurnalai.vu.lt/STEPP/article/view/1859/1103> [peržiūrėta 2021-11-26]
21. Fiorini, J.K., Mullen, J.A. (2006). *Counseling children and adolescents through grief and loss*. Campaign, IL: Reseach Press.
22. Giedrimas, Z. (2014). *Potencialių globėjų ir įtėvių švietimas, keičiant jų nuostatas*. *Socialinis ugdymas*, 39 (3), 74–85. Prieiga per internetą: https://portalcris.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/109123/1/ISSN2351-6011_2014_V_39_N_3.PG_74-85.pdf [žiūrėta 2021-11-26]
23. Giedrimas, Z., Ignatovičienė, S., Breidokienė, R., Ignatovič, E. (2013). *Vaikas, gimęs mūsų širdyse: atmintinė vaiko globėjams ir įtėviams*. Vilnius: Lietuvos respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija.
24. Globos centro veiklos ir vaiko budinčio globotojo vykdomos priežiūros organizavimo ir kokybės priežiūros tvarkos aprašas. *TAR*, 2018-01-19, Nr. 877 (2018) <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/b2b626f4fd5c11e796a2c6c63add27e9?jfwid=j9ohh56eu> [Žiūrėta 2021-11-26]
25. Grillo, C.A., Lott, D.A. (2010). *Foster Care Subcommittee of the Child Welfare Committee, National Child Traumatic Stress Network. Caring for children who have experienced trauma: A workshop*

for resource parents – *Participant handbook*. Los Angeles, CA & Durham, NC: National Center for Child Traumatic Stress.

26. Grinevičiūtė, K. (2009). Piktnaudžiavimo tėvų, globėjų (rūpintojų) arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ir pareigomis subjekto samprata. *Socialinių mokslų studijos 2009*, 4(4), p. 215–230. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2009~1367169264689/J.04~2009~1367169264689.pdf> [peržiūrėta 2021-11-26]
27. Gross, F.L. (1987). *Introducing Erik Erikson: An invitation to this thinking*. Lanham, MD: University Press of America.
28. Gudžinskienė, V. (2016). Įvaikinimas: deinstitutionalizacija – palankių sąlygų vaikui augti šeimoje prielaidų sudarymas. *Socialinis darbas*, 14(2), 134–147. Prieiga prie interneto: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14569/4491-9957-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [peržiūrėta 2021-11-26]
29. Gurova, T., Godvadas, P. (2015). *Patyriminio ugdymo metodo veiksmingumas dirbant su socialiai pažeidžiamais jaunais žmonėmis*. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 2015 1 (1) Prieiga per internetą: https://portalcris.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/30859/1/ISSN2029-5820_2015_T_15.N_1.PG_97-118.pdf [žiūrėta 2021-11-26]
30. Gvaldaitė, L. (2010). Šeimų savipagalbo grupių veikla socialinio kapitalo perspektyvoje. *Acta Paedagogica Vilnensia* 2010 22. Prieiga per internetą: <https://www.zurnalai.vu.lt/acta-paedagogica-vilnensia/article/view/3036/2177> [peržiūrėta 2021-11-26]
31. Gvaldaitė, L. (2017). *Priėmimas globojant vaiką: patirtis kurianti naują kultūrą*. Vilniaus universiteto Filosofijos fakultetas.
32. Gvaldaitė, L. (2020). Įtėvių ir globėjų savipagalbos grupės – šeimų stiprinimo ir įgalinimo instrumentai. *Socialinis darbas: patirtis ir metodai*, 26(2), 39–59. Prieiga per internetą: https://portalcris.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/129050/1/ISSN2029-5820_2020_N_26_2.PG_39-59.pdf [peržiūrėta 2021-11-26]
33. Gvaldaitė, L., Šimkonytė, S. (2016). *Vaikų globos namų deinstitutionalizacija Lietuvoje: ar „vežimas“ judės į priekį?* STEPP, 12, 55–73. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.15388/STEPP.2016.12.9817> [žiūrėta 2021-11-26]
34. Indrašienė, V. (2004). *Socialinio ugdymo technologijos*. Vilnius: Baltijos kopija.
35. Jenkins, S., Norman, E. (1992). *Filial deprivation and foster care*. N.Y: Columbia University Press.
36. Jungtinių Tautų alternatyvios globos vaikams gairės. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 64-osios sesijos 2010 m. vasario 14 d. rezoliucija Nr. A/RES/64/142. (2010) Žiūrėta 2021-11-26 <https://www.un.org/development/desa/disabilities/wp->

content/uploads/sites/15/2019/11/Lithuania_Action-Plan-for-2014-2020-on-transition-from-institutional-care-to-care-in-the-family.pdf.

37. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvenciją. *Valstybės žinios*, 1995-07-21, Nr. 60-1501. (1989) Žiūrėta 2021-11-26 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19848>.
38. Kabašinskaitė, D. (2005). Vaiko teisė į šeimos globą. *Mokytojų ugdymas*. 2005. Nr. 5, 20.
39. Kairienė, B. (2005). Vaikų, patyrusių smurtą šeimoje, globos problemos. *Socialinis darbas*, Nr. 4(2), 70–77.
40. Kairienė, B., Žiemienė, R. (2005). Vaiko teisių įgyvendinimo ypatumai šeimoje. *Mokslo darbai*, 43–50. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/13005/2053-4343-1-SM.pdf?Sequence=1> [peržiūrėta 2021-11-26]
41. Kardelis, K. (2017). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
42. Kerulienė, I. (2008). Vaiko teisės: tėvų požiūris į jas ir elgesys su vaiku. *Pedagogika*, 92, 116–122. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2008~1367166158649/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content> [peržiūrėta 2021-11-26]
43. Konvencija dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje. *Valstybės žinios*, 2003-09-26, Nr. 91(1)-4125 (1996 m.) Žiūrėta 2021-11-26 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.218321>.
44. Konvencija dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje. *Valstybės žinios*, 1997-11-07, Nr. 101-2550. (1993 m.). Žiūrėta 2021-11-26 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.42261>.
45. Konvencija dėl valdžios institucijų įgaliojimų ir taikytinos teisės nepilnamečių apsaugos srityje. *Valstybės žinios*, 2001-08-31, Nr. 75-2640 (1961 m.). Žiūrėta 2021-11-26 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.145799>.
46. Lancaster, K. (2009). *Keys to Parenting an Adopted Child*. NY: Barron's.
47. Legkauskas, V. (2008). *Socialinė psichologija*. Vilnius: Vaga.
48. Leliūgienė, I. (2003). *Socialinė pedagogika: vadovėlis*. Kaunas: Kauno technologijos universitetas.
49. Levine, P., Klein, M. (2006). *Trauma through a child's eyes: Awakening the ordinary miracle of healing: Infancy troughs adolescence*. Berkeley, CA: North Atlantic Books.
50. Lietuvos oficialiosios statistikos portalas. Žiūrėta 2021-11-26. <https://osp.stat.gov.lt/>.

51. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001–2004 metų programos įgyvendinimo priemonės. *Valstybės žinios*, 2001-10-10, Nr. 86-3015 (2001) Žiūrėta 2021-11-26 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.151412?jfwid=rivwzvpgv>.
52. LR Civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000-09-06, Nr. 74-2262 (2000) Žiūrėta 2021-11-26 <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8A39C83848CB>.
53. LR Konstitucija. *Žin.* 1992, Nr.33-1014 (1992).
54. LR Socialinių paslaugų įstatymas. *Valstybės žinios*, 2006-02-11, Nr. 17-589 (2006) Žiūrėta 2021-11-26 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.270342>.
55. LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Žin.* 1996, Nr. 33-807 (1998) Žiūrėta 2021-11-26 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.26397/asr>.
56. Markuckienė, V. (2020). *Budinčių globotojų patirtis vaiko globos proceso metu: tarp vaiko priežiūros ir profesionalios globos*. Magistro baigiamasis darbas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas. Prieiga per internetą: https://portalcris.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/105970/4/vaida_markuckiene_md.pdf [peržiūrėta 2021-11-26]
57. Matulevičiūtė, D., Kukauskas, R., Montrimienė, V. (2005). *Atmintinė vaikų globėjams*. Vilnius: Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija.
58. Miškinis, K. (2003). Šeima žmogaus gyvenime. Kaunas: AB „Aušra“.
59. Mosek, A. (2004). Relations in foster care. *Journal of Social Work*, 4(3), 323–343.
60. Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų rėmimo ir integravimo į visuomenę 2005–2008 m. programa. *Valstybės žinios*, 2004-10-16, Nr. 152-5546 (2004). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.242995?jfwid=bkaxlimn> [peržiūrėta 2021-11-26]
61. Navaitis, G. (2015). *Psichologinis šeimos konsultavimas: teorijos ir metodai*. Vilnius: Šeimos centras Ergo Sum.
62. Pagrindinė globėjų (rūpintojų), budinčių globotojų, tėvių, bendruomeninių vaikų globos namų darbuotojų mokymo ir konsultavimo programa GIMK. Vadovo knyga. Vilnius, 2018.
63. Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014-2020 metų veiksmų planas. *TAR*, 2014-02-17, Nr. 1624 (2014). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/e4169490984411e3aad2c022318814db/asr> [peržiūrėta 2021-11-26]

64. Perkumienė, D., Merkienė, R., Navasaitienė, S. (2010). Marijampolės apskrities vienišų motinų požiūris į valstybės paramą šeimai. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 3(19), 59–68.
65. Petrauskienė, A. (2019). Artimųjų, globojančių šizofrenija sergančius asmenis, patirtis tenkinant pagalbos poreikį. *Socialinis darbas* 17(1), 6–20. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15780/5018-11311-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [peržiūrėta 2021-11-26]
66. Pivorienė, R., Šablevičienė, J. (2011). Pamirštos šeimos. Europos Sąjungos giminaičių globėjų projektas. Rekomendacijos globėjams. Lietuvos projektą įgyvendino asociacija „Mentor Lietuva“
67. Pūras, D., Ulevičiūtė, I. (2010). Vaikų seksualinė prievarta ir jos pasekmės. *Visuomenės sveikata*, 3(50), 19–23. Prieiga per internetą: [https://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/Vs%202010_3_\(50\).pdf](https://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/Vs%202010_3_(50).pdf) [peržiūrėta 2021-11-26]
68. Raudeliūnaitė, R., Urbikaitė, J. (2011). *Vaiko globos šeimoje ypatumai*. Socialinis darbas, 10(1), 27–35. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2011~1367175529546/J.04~2011~1367175529546.pdf> [žiūrėta 2021-11-26]
69. Rice, K.F., Groves, B. (2005). *Hope and healing: A caregiver's guide to helping young children affected by trauma*. Washington, DC: Zero to Three Press.
70. Rimkus, V. (2016). *Socialinės pagalbos poreikis šeimoje globojamam vaikui ir jo globėjui: globėjų požiūrio analizė*. Tiltai, 73(1), 105–132. Prieiga per internetą: <https://e-journals.ku.lt/journal/TBB/article/2173/info> [žiūrėta 2021-11-26]
71. Ruškus, J. (2015). *Socialinio darbo magistro baigiamojo darbo rengimo metodiniai nurodymai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
72. Sagatys, G. (2002). Vaiko teisė į šeimos ryšius Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija*, t. 33(25); 83–94. Prieiga per internetą: <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3525/3318> [peržiūrėta 2021-11-26]
73. Samošonok, K., Žukauskienė, R., Gudonis, V. (2006). Paauglių, gyvenančių globos institucijose ir pilnose šeimose, kognityvinių strategijų ir elgesio bei emocinių problemų ypatumai. *Socialinis darbas*, 5 (2), 45–54. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2006~1367155410197/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content> [žiūrėta 2021-11-26]

74. Saulaitis, A. (2010). *Savitarpio pagalbos grupės. Socialinis darbas: profesinė veikla, metodai ir klientai*. Vilnius: MRU. Prieiga prie interneto: <http://www.sauliuscaplinskas.lt/wp-content/uploads/2011/01/Socialinis-darbas.pdf> [peržiūrėta 2021-11-26]
75. Sebba, J. (2012). *Why Do People Become Foster Carers?: An International Literature Review on the Motivation to Foster*. Rees Centre. Prieiga prie interneto: https://www.researchgate.net/publication/260798440_Why_Do_People_Become_Foster_Carers_A_n_International_Literature_Review_on_the_Motivation_to_Foster [peržiūrėta 2021-11-26]
76. Silver, M. (2013). *Attachment in Common Sense and Doodles: A Practical Guide*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
77. Snieškienė, D. (2001). *Vaikus globojančios šeimos samprata*. Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos leidykla.
78. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2020 m. atliktame tyrime „Globėjų ir įtėvių paslaugų poreikio, jų prieinamumo ir teikiamų paslaugų kokybės analizė“ (2020). Prieiga prie interneto: https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/veiklos-sritys/metodines%20rekomendacijos/ATASKAITA12_27.pdf [peržiūrėta 2021-11-26]
79. Stanton, M. (2013). *The systematics Epystomology of the Specalty of Family Psychologys*//The Wiley-Blackwell Handbook of Family Psychology. West Sussex Blackwell publishing, 5–12.
80. Staskevičienė, V., Bankauskienė, N. (2012). *Pedagogo veiklos tobulinimas: darbas su globojamu vaiku ir jo šeima*. Kaunas: Technologija.
81. Stelmokienė, R. (2013). Globėjų biologinių vaikų vaidmuo globos procese: „Mes visi tapo jų globėjais, mokytojais, motinomis ir tėvais. *Socialinio darbo procesas ir metodai*, Nr. 10, 21–34. Prieiga per internetą: <https://www.zurnalai.vu.lt/STEPP/article/view/4857/3118> [peržiūrėta 2021-11-26]
82. Stražinskaitė, D. (2017). *Ne giminės vaikų ugdomosios funkcijos raiška*. Daktaro disertacija. Lietuvos edukologijos universiteto leidykla. Prieiga per internetą: https://portalcris.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/118318/1/dalia_strazinskaite_dd.pdf [žiūrėta 2021-11-26]
83. Stražinskaitė, D., Kvieskienė, G. (2015). Lietuvos ir Vengrijos vaikų globos sistemų palyginimas. *Socialinis ugdymas*, 1, 39–53. Prieiga per internetą: https://portalcris.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/109054/1/ISSN2351-6011_2015_V_40_N_1.PG_39-53.pdf [peržiūrėta 2021-11-26]
84. Stražinskaitė, D., Zaleskienė, I. (2017). Alternatyvioji tėvystė: „auginimo“ ir „globos“ reiškinių tarpusavio sąveika. *Pedagogika*, 4, 147–163. Prieiga per internetą:

- https://www.researchgate.net/publication/323812841_Alternative_Parenthood_Interaction_between_the_Concepts_Parenting_and_Care [peržiūrėta 2021-11-26]
85. Sutton, C. (1999). Socialinis darbas, bendruomenės veikla ir psichologija. *Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija*, 157–158.
86. Švickytė, A., Žydžiūnaitė, V. (2008). Laikinių globėjų patirtys bendraujant su globojamo vaiko tėvais. *Socialinis darbas patirtis ir metodai*, 2(2), 109–130. Prieiga per internetą: https://portalcris.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/30839/1/ISSN2029-0470_2008_N_2_2.PG_109-130.pdf [žiūrėta 2021-11-26]
87. Tamutienė, I. (2018). Vaiko apsaugos veiksmingumo problema Lietuvoje. *Viešoji politika ir administravimas* T17, Nr. 1/2018, 24–37. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15296/4787-10661-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [peržiūrėta 2021-11-26]
88. Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Lietuvos teisės universitetas. Vilnius.
89. Toolkit on the Use of European Funds for the Transition from Institutional to Community based Care. (2012). Prieiga per internetą: <https://enil.eu/wp-content/uploads/2012/12/Toolkit-11-02-2012-final-WEB.pdf> [peržiūrėta 2021-11-26]
90. Triseliotis, J., Borland, M., Hill, M. (2000). *Delivering foster care*. London: British Agencies for Adoption and Fostering. Prieiga per internetą: https://www.academia.edu/2563355/Delivering_Foster_Care._John_Triseliotis_Moira_Borland_and_Malcolm_Hill_British_Agencies_for_Adoption_and_Fostering_London_2000_250_pp._f12.95._ISBN_1_873868_80_4 [peržiūrėta 2021-11-26]
91. Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija. *Valstybės žinios*, 2003-05-30, Nr. 52-2316 (2003). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.211767> [peržiūrėta 2021-11-21]
92. Vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategija ir jos įgyvendinimo priemonių 2007–2012 m. planas. *Valstybės žinios*, 2007-11-17, Nr. 118-4817 (2007). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.308740?jfwid=rivwzvpvg> [peržiūrėta 2021-11-21]
93. Vaiko globos organizavimo nuostatai. *Valstybės žinios*, 2002-04-05, Nr. 35-1275 (2002). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.163202/asr> [peržiūrėta 2021-11-26]

94. Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatai. *Valstybės žinios*, 2002-07-03, Nr. 68-2798 (2002). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.170462/asr> [peržiūrėta 2021-11-26]
95. Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos 2019 ir 2020 m. veiklos ataskaitos. Prieiga per internetą: <https://vaikoteises.lt/veiklos-sritys/veiklos-ataskaitos/metines-veiklos-ataskaitos/> [peržiūrėta 2021-11-26]
96. Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatai. *Valstybės žinios*, 2005-10-22, Nr. 126-4501, TAR 2016-04-27 (2005). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.264166/asr> [peržiūrėta 2021-11-26]
97. Valatkaitytė, B. (2019). *Globėjų patirtis vaiko globos procese: iš pagrindžio į viešumą*. Magistro baigiamasis darbas. Kaunas: VDU. Prieiga prie interneto: https://portalcris.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/79255/1/brigita_valatkaityte_md.pdf [peržiūrėta 2021-11-26]
98. Vitkauskas, K. (2010). Vaiko globos organizavimo principų įgyvendinimas Lietuvoje. *Viešoji politika ir administravimas*, 31, 133–146. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/12370/1168-2215-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [peržiūrėta 2021-11-26]
99. Zbarauskaitė, A. (2010). *Prieraišumas: iššūkiai ir galimybės globojant vaiką ar paauglį*. Vilnius: Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Prieiga prie interneto: https://ppi.lt/uploads/A_Zbarauskaite_Prieraisumas.pdf [peržiūrėta 2021-11-26]
100. Žukauskienė, R., Leiputė, O. (2002). Vaikų ir jaunimo globos namų auklėtinų ir vaikų, gyvenančių su abiem tėvais, emocinių ir elgesio problemų ypatumai. *Socialinis darbas*, 2002 m. Nr. 2(2). Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/13358/2223-4748-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [peržiūrėta 2021-11-26]

Kirtiklienė L. Vaikų globa šeimoje: budinčių globotojų retrospektyvinė patirtis / Socialinio darbo magistrantūros studijų programos baigiamasis darbas. Darbo vadovė: Prof. dr. O. Merfeldaitė. –Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Žmogaus ir visuomenės studijų fakultetas, Edukologijos ir socialinio darbo institutas, 2021

SANTRAUKA

Magistro darbo tikslas – išanalizuoti budinčių globotojų retrospektyvinę patirtį, globojant vaikus, netekusius tėvų globos. Šiam tikslui pasiekti buvo iškelti šie uždaviniai: atskleisti vaiko globos šeimoje svarbą ir teisinį reglamentavimą; aprašyti budinčio globotojo sampratą ir jų pasirengimą vaiko globai; išanalizuoti budinčių globotojų retrospektyvinę patirtį, globojant vaikus šeimose.

Tyrimas atskleidė, kad pasirengimas globai priklauso nuo asmenų motyvacijos. Asmenų, norinčių tapti budinčiais globotojais motyvaciją lėmė asmeninė patirtis, emocijos, noras save realizuoti, asmeninės savybės, papildomos pajamos, papildomas darbas, globos įstaigų specialistų, artimųjų paskatinimas. Tyrimo metu paaiškėjo, kad specializuoti GIMK mokymai yra naudingi, skatina tobulėjimą ir patenkina budinčių globotojų psichosocialinius poreikius. Mokymų trūkumas – teorinis specialistų pasirengimas ir globos patirties stoka, taip pat stokojama patirties sklaidos mokymų metu. Tyrimas atskleidė, kad budintys globotojai susiduria su neigiamu visuomenės požiūriu, juos palaiko tik artimieji. Tyrimo metu paaiškėjo, kad darbo specifiškumas pasireiškia globos specialistų tikrinimais, pokyčiais šeimoje ir finansiniu neteisingumu. Tyrimas atskleidė, kad vaiko adaptacijos svetimoje šeimoje metu globotojai atkuria svetimo vaiko prierašumo jausmą rodydami dėmesį, glostydami, nešiodami ant rankų, užimdami vaiką įvairia veikla, drauge įveikia netektį, užtikrina saugumo jausmą ir patenkina svarbiausius poreikius: fizinius, ugdymosi, sveikatos. Tyrimas atskleidė, kad globotojai su globotinio biologiniais tėvais palaiko ryšius pagal galimybes, tai priklauso nuo pačių tėvų motyvacijos, nuo vaikų ir budinčio globotojo būdo. Tyrimas atskleidė, kad budintiems globotojams teikiama emocinė, socialinė ir fizinė pagalba, tačiau jos maksimaliai neišnaudoja. Budintys globotojai įvardino tobulėjimo poreikį įgyjant psichologinių žinių, finansinio raštingumo įgūdžių, ir patirties sklaidos poreikį dalyvaujant supervizijose ir dalinant gerą patirtimi.

Raktažodžiai: vaiko globa (rūpyba) šeimoje, vaiko laikinoji globa (rūpyba), globos centras, budintis globotojas, kriziniai atvejai, intensyvi pagalba.

Kirtikliene L. Custody of children in the family: retrospective experience of foster parents / Final work of the master's degree program in social work. Work tutor: prof. doc. O. Merfeldaitė. – Vilnius: Mykolo Romeris University, Faculty of Human and Social Studies, Institute of Education and Social Work, 2021

SUMMARY

The purpose of the master's degree – to analyse the retrospective experience of foster families, in the care of children, deprived of parental care. The goals have been set to achieve this are: reveal the importance and legal regulation of child custody in the family; describe the concept of guardian on duty and their preparation for the care of a child; to analyse the retrospective experience of foster parents, in the care of children deprived of parental care in their families.

The study revealed, that the preparation for care depends on the motivation of the person. The motivation of individuals wishing to become foster parents is determined by personal experience, fulfil one's desire, extra income, characteristics, extra work, care home professionals and encouragement of relatives. It appeared that specialized GIMK training is helpful, it promotes improvement and meets the psychosocial needs of caregivers. The lack of training is: theoretical training of specialist and lack of care experience, there is also a lack of experience in dissemination training. The study also revealed that foster parents face a negative public attitude, they are supported only by loved ones. During the study we got to know, that the specificity of the work is reflected in the examination of care professionals, change in the budget and financial injustice. Study shown that during the child's adaptation in a foster family, the guardians restore the foreign child's sense of belonging by showing attention, stroking their head, carry them on the hands, engaging the child in a variety of activities, provides a sense of security, and meets basic needs like: education, health, etc. The study revealed that caregivers maintain contact with the child's biological parents to the extent possible, it also depends on the motivation of the parent themselves, on the children and foster parents character. The study revealed that foster parent is provided non formally (personal) and formally (care homes, various institutions, non- governmental organization) help, however, they do not make most of them. Foster parents identified the need for improvement in the acquisition of psychological knowledge, financial skills, and the need to disseminate professionalism through participation in supervision and the sharing of good practice.

Keywords: child care (welfare) in the family, temporary custody of a child (welfare), care home, guardian on duty, crisis cases, intensive aid.

PRIEDAI

1 priedas

„Pagrindiniai ir papildomi klausimai“

Tema	Pagrindiniai ir papildomi klausimai
1. Tapimas budinčiu globotoju	<p>1.1. Kaip tapote budinčiu globotoju? Kas jus paskatino tapti budinčiu globotoju? Ką turėjote daryti, kad taptumėte budinčiu globotoju? Kas Jus motyvuoja būti budinčiu globotoju?</p> <p>1.2. Kaip manote, kokios savybės reikalingos budinčiam globotojui? Kodėl?</p> <p>1.3. Kaip mokymai padėjo pasirengti globai? Kokia mokymų budintiems globotojams nauda? Ką keistumėte GIMK mokymuose budintiems globotojams? Ko trūko mokymuose budintiems globotojams? Kas Jums buvo naudinga mokymuose budintiems globotojams?</p>
2. Budinčio globotojo patirtis globojant vaiką	<p>2.1. Papasakokite jūsų patirtį globojant vaikus? Kokius iššūkius patyrėte globodamas vaikus? Kokius jausmus teko išgyventi? Kaip keitėsi asmeninis gyvenimas? Kas yra sunkiausia budinčio globotojo darbe? Kas Jus žavi budinčio globotojo darbe? Kas kelia nerimą budinčio globotojo darbe? Kaip pavyko išgyventi atsiskyrimą su vaiku?</p> <p>2.2. Papasakokite apie kiekvieno prižiūrimo vaiko adaptacijos laikotarpį. Kaip Jūs/Jūsų šeima padėjote kiekvienam vaikui adaptuotis?</p> <p>2.3. Kokie santykiai tarp globojamų vaikų ir jų tėvų? Kaip padedate globojamiems vaikams ir jų biologiniams tėvams bendrauti? Kokiomis sėkmės istorijomis galėtumėte pasidalinti?</p>
3. Pagalbos gavimo procesas	<p>3.1. Papasakokite apie gaunamą pagalbą iš kitų institucijų globojant/prižiūrint vaiką. Kokią pagalbą gaunate globodamas/prižiūrėdamas vaikus? Kas Jums teikia pagalbą globojant/prižiūrint vaiką? Kokiais atvejais teikiama pagalba globojamam/prižiūrimam vaikui? Kas Jums teikia pagalbą, kad neperdegtumėte prižiūrėdamas (-a) vaikus? Kokiais klausimais į ką kreipiatės pagalbos? Kokios ir kokių specialistų pagalbos reikia (-ėjo) Jūsų prižiūrimam vaikui? Kaip atrandate pagalbos šaltinius?</p> <p>3.2. Kokių žinių, gebėjimų norėtumėte įgyti budinčios globos srityje? Kas padėtų tobulinti savo veiklą? Kas galėtų padėti Jums įgyti naujų profesinių žinių, įgūdžių, padėtų kelti Jūsų kompetenciją?</p>

5 lentelė. Budinčių globotojų darbo specifiškumas.

Kategorija	Subkategorija	Interviu teksto segmentai
Darbo specifiškumas	Specialistų tikrinimai	<p><...> jauti, kad tave stebi nematoma akis ir ranka. Kontrolė <...> [Vacė]</p> <p><...> tikrina, kur pinigus išleidai, ką nupirkai <...> [Vacė]</p> <p><...> kontroliuojančių, prižiūrinčių institucijų, kad globėjas yra potencialus pažeidėjas <...> [Juozas]</p> <p><...> ilgas procesas tvarkant įvairius dokumentus, procedūras <...> [Juozas]</p> <p><...> perdėtai laikomasi įstatymo raidės <...> [Juozas]</p> <p><...> globėją tik kaltins, o vaiką pateiks kaip auką – neprižiūrėjai, nepadarei, nekreipei dėmesio, žodžiu – vaikas vargšas <...> [Vacė]</p> <p><...> jeigu, kas nutiktų globojamam vaikui, tuoj komisijos supuola ir nulinčiuoja <...> [Vacė]</p> <p><...> biurokratinis institucijų veikimas <...> [Juozas]</p> <p><...> net atsakyti gali netikti, tuoj rekomendacijų šūsnis ir spėk įgyvendinti <...> [Vacė]</p> <p><...> jeigu nepatiks tikrintojams, tuomet laikykis <...> [Vacė]</p>
	Pokyčiai šeimoje	<p><...> reikėjo išmokti skirti dėmesio ne tik vaikams, bet ir sau, ir vyrui. Išmokome planuoti išvykas dviem. Žinoma, planuodavome išvykas ir visai šeimai, arba išvykas tik keturiems. Išmokau dalintis darbais. Pirmaisiais globos metais, norėjau būti supermama, kuri viską padaro pati. Antraisiais globos metais jau dalinausi darbais ir net emocinė savijauta pagerėjo <...> [Liucija]</p> <p><...> teko išmokti dalinti dėmesį, nesinorėjo nuskriausti savų vaikų. Jeigu apkabinu vieną vaiką, tuomet ir kitus turiu apkabinti. Tai buvo savotiškas apsikabinimo žaidimas. Jeigu vienam sakydavau meilūs žodžius, ai ir visiems kitiems turiu pasakyti. Netinkamą elgesį irgi įvardinu. Tiesiog turiu elgtis taip, kad vaikai jaustųsi vienodai mylimi ir jaustų socialinį teisingumą <...> [Liucija]</p> <p><...> atėjus svetimiems vaikams į mano šeimą, pirmiausia reikėjo savo vaikams paaiškinti, kodėl vaikeliai gyvena su mumis, o ne su savo mama ir tėčiu. Teko rodyti animacinį filmuką „Pilkakaklė“ ir dar paaiškinti, kad vaikelių mamytės susirgo, kai pasveiks, vaikučius pasiims, o dabar mes jais rūpinamės. O jeigu mamytės nepasveiks, „gerosios tetutės“ padės surasti mamytę, kuri pasirūpintų vaikeliu <...> [Liucija]</p> <p><...> sumažėjo kelionių <...> [Silvija]</p> <p><...> neturiu kam prižiūrėti palikti vaikų. Net suaugę globotiniai išvykę, nėra kam prižiūrėti. Pas gimines net nevažiuoju <...> [Jonė]</p> <p><...> reikėjo derintis dėl poilsio valandų. Vyresni vaikai turėjo vakarais tyliai sėdėti savo kambariuose. Turėjo tyliai leisti muziką, televizorių <...> [Jonė]</p>

		<p><...> <i>esu suvaržyta, nes negaliu susitvarkyti kieme, namie, kai auginu mažus vaikus. Tai amžinas karantinas. Sunku pakeisti aplinką <...> [Jonė]</i></p> <p><...> <i>pavyzdžiui, vieną vaiką pykina, o kitas gali važiuoti. Tad kelionės ribotos. Su svetimais vaikais vis tiek aplankom kapus <...> [Jonė]</i></p>
	Finansinis neteisingumas	<p><...> <i>pirmuosius mėnesius dirbau visą parą, teko naktimis net keltis, kai mažasis vaikas keldavosi <...> [Vacė]</i></p> <p><...> <i>dabar būdinčiu globotoju dirbama pagal individualios veiklos pažymą, mokami mokesčiai ir Sodrai ir VMI. Tad už nuolatinį darbą, įtemptą ir atsakingą, kuris yra prižiūrimas įvairių institucijų, pradedant globos centru ir baigiant ministerijomis, mokamas minimalus darbo užmokestis, tuo tarpu, kai globos namai už vaiką gauną dvigubai ar net trigubai didesnius įkainius <...> [Juozas]</i></p> <p><...> <i>net atlygis per 24 val., už parą, yra neadekvatus. Degalai irgi kainuoja, pramogos. Manau nepagarba budintiems globotojams. Tie žmonės verti didesnio dėmesio, nes dirba nuolat <...> [Meri]</i></p> <p><...> <i>pinigai maži. Dirbu visą parą už minimumą <...> [Silvija]</i></p>

6 lentelė. Budinčių globotojų išgyvenamos emocijos

Kategorija	Subkategorija	Interviu teksto segmentai
Emocijos	Pasitenkinimas darbu	<p><...> labiausiai motyvuoja matymas, kaip keičiasi pats vaikas, kaip jis „sušyla“, pripranta, pradeda keistis elgesys, vaikas iš „pilko“, tampa tikru, gyvenimu besidžiaugiančiu vaiku, arba sugrįžta į savo namus, pas susitvarkiusią šeimą <...> [Silvija]</p> <p><...> kai vaikas keičiasi akyse, kai vaikas grįžta į šeimą. Man geriausia, kai tėvai susitvarko. Tuomet tėvų gali paklausti, kaip vaikas pasikeitė, kaip auga. Matyti mano indėlis. Tuomet matau, kad tėvai keičiasi, vaikai lieka šeimoje. Sėkmingas vaikų grįžimas į šeimą <...> [Silvija]</p> <p><...> teigiami vaiko pasikeitimai glosto širdį <...> [Jonė]</p> <p><...> žavi, kai vaikas palaiptiui aprimsta, susigyvena su šeima, tobulėja jo kalba, auga svoris, išnyksta įvairūs sutrikimai <...> [Valentinas]</p> <p><...> žavi, kad ateina laukinukas, o išeina kaip inteligentas ir išsilavinęs. Kitas pradeda kalbėti, atsisėsti ant puodo, padėkoja. Gėriuosi savo darbu <...> [Silvija]</p> <p><...> kūdikis išbuvo 8 mėnesius. Pajutau malonumą ir atgaivą darbe <...> [Meri]</p> <p><...> žavu, kai gali padėti vaikui, kai matai, kaip jis keičiasi, kaip giedrėja jo veidas. Smagu, kai žengia pirmuosius žingsnius, taria pirmuosius žodžius <...> [Liucija]</p> <p><...> darbas patinka. Jaučiu pasitenkinimą <...> [Liucija]</p> <p><...> motyvuoja vaikų pokyčiai per laiką praleistą mūsų šeimoje, aiški reali pagalba vaikui sunkiu jo gyvenimo tarpsniu <...> [Valentinas]</p> <p><...> iššūkis įveikti rūpestingumu, kantrybe ir meile prižiūrimų vaikų nepasitikėjimą ir priešišumą <...> [Liucija]</p> <p><...> man malonumas, kai pažadina vaikas. Mėgstu su jais pasivaikščioti, žaisti, ugdyti <...> [Meri]</p> <p><...> smagu būti mama, moterimi. Aš pati užsiauginau savo vaikus, ir dar jaučiu galinti užauginti ne vieną <...> [Meri]</p>
	Bejėgiškumas	<p><...> jaučiau bejėgiškumą, kai įstaiga daro, ką nori <...> [Vacė]</p> <p><...> bejėgiškumo jausmas, kai nežinai, kaip padėti <...> [Silvija]</p>
	Liūdesys	<p><...> manęs labai klausydavo <...> [Jonė]</p> <p><...> nerimauju, kad vaikui bus blogai <...> [Jonė]</p> <p><...> išgyvenau, kai grįžo pas sergančią mamą <...> [Jonė]</p> <p><...> labai išgyvenau atsiskyrimą su vaikais <...> [Vacė]</p> <p><...> ir aš, ir vaikai labai išgyvenome atsiskyrimą <...> [Vacė]</p>

		<p><...> sunku – atiduoti vaiką, kai jis pripratęs. Atsiskirti su vaiku sunku. Mokausi kiekvieną kartą nesisavinti vaiko. Bet nepavyksta. Nuolat galvoju, kad vaikas galvos ir ieškos mano šeimos narių ir nieko nematys, išgyvens <...> [Silvija]</p> <p><...> sunku buvo išsiskirti. Atsimenu, labai verkiau. Jei būtų grįžęs namo pas mamą ar perėjęs į kitą šeimą, ne taip būtų buvę graudu. Manau, kad lig šiolei negaliu paleisti to vaiko. Jis man liko lyg savotiškas priekaištas – tokie vaikai visuomenei nereikalingi <...> [Liucija]</p> <p><...> sunku, kai vaikas klausia, ar tu mums niekam neatiduosi, o žinau, kad turės išvažiuoti. Kaip jie su piktumu žiūrėjo, kai važiavo pas kitą budinčią globotoją <...> [Silvija]</p> <p><...> man sunku atsiskirti su vaikais. Nuolatos išgyvenu, apie juos galvoju <...> [Jonė]</p> <p><...> yra prisirišimas prie vaikų. Kai reikia išsiskirti, jie traumuojami. Jie mus vadina tėvais. Mums sunku skirtis <...> [Jonė]</p>
	Rūpestis, atsakomybė	<p><...> mano pareiga paprasčiausiai rūpintis vaiku ir užtikrinti jo saugumą ir darnų vystymąsi <...> [Liucija]</p> <p><...> kai vaikas suserga, žinai, kaip elgtis, nes padidėjusi atsakomybė <...> [Silvija]</p> <p><...> atsiskyrimą padeda išgyventi iš karto apgyvendintas naujas vaikas, nauji rūpesčiai nauji iššūkiai <...> [Valentinas]</p> <p><...> nuolatinis rūpestis ir atsakomybė, kad vaikas būtų pavalgęs, aprengtas, kad niekur neįlystų <...> [Vacė]</p> <p><...> globėjui reikia ypač kantriai išlaukti, mokėti būti su vaiku čia ir dabar, gebėti suprasti ir perskaityti tiesiogiai neįvardijamus vaiko poreikius, kartu auklėti, nustatyti ribas, mokyti taisyklių ir kitų socialinių įgūdžių <...> [Juozas]</p>

	Nerimas	<p><...> kelia nerimą per ilgi procesai, kai vaikas nei grįžta į šeimą, nei keliauja į pastovią gyvenimo vietą <...> [Valentinas]</p> <p><...> bejėgiškumo jausmas, kai nežinai, kaip padėti <...> [Silvija]</p> <p><...> sunku matyti vaiko nusivylimą <...> [Valentinas]</p> <p><...> kankino nerimas ir nežinia dėl vaiko <...> [Jonė]</p> <p><...> nerimą kelia, kad mama nesidomi vaiku <...> [Silvija]</p> <p><...> nežinodavau, kodėl vaikas klykia, ar dėl narkotikų, ar dėl iššutimo. Turėjau 6 mėn. tiek laiko ir vargau <...> [Silvija]</p> <p><...> nieko nežinojau, kaip jis buvo migdomas pirmuosius jo gyvenimo mėnesius <...> [Liucija]</p> <p><...> nerimas dažniausiai susijęs su priežiūra vykdančių institucijų požiūriu. Nežinai, kas nepatiks tikrintojams, kokias teisės normas neatitiksi ir pan. <...> [Juozas]</p> <p><...> kai man atvežė ir nepasakė, kad jam astma. Nežinojau, kaip elgtis su šia liga. Net nežinojau, kad yra pypkė ir kam ji skirta. Informacijos apie vaiką stoka. Mes turime žinoti jų ligas <...> [Valentinas]</p>
		<p><...> nežinau, prie ko jis pripratęs <...> [Jonė]</p> <p><...> pradėdu verkti. Ypatingai, kai atveža vaiką, kurio nepažįsti, nežinai, ko jam reikia, o jis verkia <...> [Silvija]</p> <p><...> kelia nerimą per ilgai užsitęsusi globa. Ji dažniausiai užtrunka ilgiau nei metus. Nuolat išskirtiniai atvejai iki 18 mėn. <...> [Jonė]</p> <p><...> kai pradėjo vaikas dūsti, pradėjau aiškintis, kas jam yra. Net nežinojau, kas yra astma. Tarp daiktų radau pypkę, išsiaiškinau, kam ji reikalinga, tada panaudojau. Naujos ligos, su kuriomis nesusidūriau savo šeimoje <...> [Jonė]</p> <p><...> sunkiausia nežinia, kai gauni vaiką, ką jis mėgsta, kokius vaistus geria, ką valgo, kuo sirgo <...> [Jonė]</p>
	Demotyvacija	<p><...> sunkiausi iššūkiai, kai vaikai realiai sugadina asmeninį turtą, buvo situacija, kai atėję budinčioje globoje vaikai užpylė visą namą vandeniu, palikę užkimštą kriauklę bei bėgantį vandenį, nuostolių niekas nekompensavo, tik sulaukėme žodinio apgailestavimo, tai demotyvuoja <...> [Valentinas]</p>
	Nesaugumas	<p><...> nesaugiai jaučiausi, buvo liūdna ir baisu. Aš iš siaubo negalėdavau gyventi, po jų pasakojimų <...> [Meri]</p> <p><...> buvau ir apspjaudyta, ir apspardyta, ir žadėjo papjauti. Buvo baisu su jais nakvoti <...> [Meri]</p>

	Nuovargis	<p><...> trūksta poilsio. Kankina nuovargis. Kaip voverė rate <...> [Jonė]</p> <p><...> pirmą pusmetį nemiegu, nes nežinau, prie ko jis pripratęs <...> [Jonė]</p> <p><...> miegodavau labai mažai, poilsio irgi trūko. Jau maniau, kad vaikas toks ir bus <...> [Liucija]</p> <p><...> nemigą išgyvenu. Trūksta poilsio <...> [Jonė]</p> <p><...> jaučiau perdegimą, kai globojau mergaitę 9 m. džiaugiausi, kad išėjo, nes pavargau <...> [Meri]</p>
	Pyktis	<p><...> iš pradžių labai pykau ant tėvų, kad nuskriaudė vaiką <...> [Liucija]</p> <p><...> labai pykau, kad neįspėja, kokie vaikai ateina <...> [Meri]</p>
	Ramybė	<p><...> atsiskyrimą su vaiku išgyvenu natūraliai, kaip atliekamo darbo dalį. Stengiuosi neprisirišti, sau priminti, kad tai laikina, vaikas grįš į savo tikrąją ar įvaikintojų šeimą, o tai ir džiugina bei ramina, kad vaikui nereikės grįžti į valdiškus namus <...> [Juozas]</p>
	Pataikavimas	<p><...> aš jam pataikavau <...> [Vacė]</p> <p><...> pataikavau, kad jis nepykty, nestresuotų <...> [Juozas]</p>

7 lentelė. Vaikų elgesys budinčių globotojų namuose išgyvenant išsiskyrimą su tėvais.

Kategorija	Subkategorija	Interviu teksto segmentai
Netekties išgyvenimas	Neigimas	<p><...> vyresni neprisileidžia iš karto, nepasitiki <...> [Valentinas]</p> <p><...> kai mergaitė važiavo pas mus namo, labai bijojo, pergyveno, kas bus <...> [Silvija]</p> <p><...> medaus mėnuo, kai vaikas rodo tik geriausią savo pusę, džiaugiasi kiekviena smulkmena <...> [Juozas]</p> <p><...> mažai ir tyliai kalbėjo, į klausimus atsakydavo vienu žodžiu. Buvo sunku prakalbinti <...> [Meri]</p> <p><...> kai tik pamačiau 2 vaikus, atrodė kaip ežiukai. Negalima buvo prie jų prisiliesti. Sėdėjo sušalę, sumedėję, tik iš mirksinčių akių buvo matyti, kad jie gyvi. Akys kupinos baimės. Nekalba, tik kaip robotukai: pasakai eiti, eina, nesidairo, visko bijo <...> [Vacė]</p> <p><...> ji labai išgąsdinta. Policija įsiveržė į namus ir išplėšė vaiką iš tetos rankų. Vaiko akyse suėmė mamą. Vaikui buvo šokas. Vaikas buvo ligoninėje. Tada atvežė man. Dvi savaites sunkiai prisileido mus <...> [Silvija]</p>
	Pyktis/neigiamas elgesys	<p><...> berniukas labai psichavo. Jis atsiguldavo ant grindų ir volioldavosi piktai <...> [Silvija]</p> <p><...> kai tik atvyko truputį protestuodavo <...> specialiai gulėdavo ant grindų <...> [Jonė]</p> <p><...> globotinė pavydėdavo, kad mano dukra turi mamą, o ji ne. Ji siekė mus sukiršinti <...> [Meri]</p> <p><...> buvau ir apspjaudyta, ir apspardyta, ir žadėjo papjauti <...> [Meri]</p> <p><...> budintis globotojas jiems yra kaip priešas <...> [Liucija]</p> <p><...> su mama nekalbėdavo ir nevažiuodavo susitikti su ja <...> [Vacė]</p> <p><...> jis nekalbėdavo su specialistais <...> [Vacė]</p> <p><...> buvo labai uždaras, nekalbus ir šalindavosi <...> [Vacė]</p> <p><...> mane vadindavo ragana, privengdavo manęs <...> [Meri]</p> <p><...> seka atsipalaidavimas ir tikrųjų savo jausmų parodymas, dažniausiai neigiamų dalykų patirtys: skriauda, badas, noras kerštauti, priešintis, aiškinti kaip čia blogai, kad jam pas tėvus buvo geriau <...> [Juozas]</p> <p><...> ji labai slapta, vogdavo, išlupdavo grindis, atgal sudėdavau. Ji vogdavo mokykloje <...> [Meri]</p> <p><...> kūdikis mažai miegodavo, labai rėkdavo <...> [Liucija]</p>
	Derybos	<p><...> išgyveno vaikai. Labai mylėjo mamą. Tikėjo, kad pasveiks, kai klausdavau, kas mamai, sakydavo, kad gydo sielą. Jie laukė <...> [Jonė]</p>
	Depresija	<p><...> pergyvenimas dėl paliktų tėvų (dažniausiai mamos), žaislų, naminių gyvūnėlių <...> [Juozas]</p> <p><...> kaip susitvarkyti su vaiku, kuris ilgisi mamos. Kalbėjaisi, kad ji [mama] visada bus mama <...> [Silvija]</p>

	<p><...> jis mėgo pasakyti, kas vyko jo namuose, pasakodamas atgijo. Kas į duris daužėsi, kaip eidavo slėptis, kaip mama bijodavo. Kai nustodavo pasakoti, vėl liūdėdavo. 2 mėn. su juo vargau, kovojau su liūdesiu <...> [Silvija]</p> <p><...> radau feisbuke motinos nuotrauką, parodžiau jam, vaikas atgijo <...> [Silvija]</p> <p><...> sunkiausia buvo, kai matyti, kad vaikui depresija, nieko nešneka <...> [Silvija]</p> <p><...> naktimis verkdamas kas dvi valandas <...> Neįmanoma buvo nuraminti [Jonė]</p>
Priėmimas	<p><...> jos labai staigiai priprato. Paimti iš šeimos, vaikai labai dažnai buvo paliekami namie, ir savaitiniame darželyje. Joms nebuvo jokios bėdos, kad pas mane gyveno. Labai greitai atviravo <...> [Silvija]</p> <p><...> kai praėjo liūdesys, reikėjo kovoti su judrumu. Užlipdavo net ant sekcijos. Tekdavo dažnai drausminti. Su jais galėdavau važiuoti kur norėjau. Jie būdavo ramūs, laikydavo mašinytes <...> [Silvija]</p>

8 lentelė. Vaiko prierašumo ir įvairūs sunkumai išryškėję adaptacijos metu

Kategorija	Subkategorija	Interviu teksto segmentai
Prierašumo sunkumai	Abejingumas	<...> atvyko vos 8 mėnesių. Atrodė kaip ką tik gimęs kūdikis – 50 cm, panašus į beždžioniuką, savaitę miegojo kaip ką tik gimęs kūdikis. Elgėsi labai ramiai <...> vaikas mažai rodė dėmesio <...> mažai domėjosi aplinka [Liucija]
	Nepasitikėjimas, saugumo poreikis	<...> su manimi kalbėdavosi, o su svetimais – ne <...> [Vacė] <...> kokį mėnesį buvo atsargus <...> [Vacė] <...> mažiuką įkalbinėdavau, kad eitų maudytis, nes labai bijojo ir rėkė. Pirma maudydavau vyresnį, kad matytų mažiukas. Vėliau jau nebuvo sunku <...> [Vacė] <...> mažai miegodavo, labai rėkdavo <...> [Liucija]
	Neigiama patirtis	<...> veikė jį namų prisiminimai, smurtas, kurį patyrė <...> [Vacė] <...> bijojo policininkų. Mano vienas sūnus policininkas. Šis berniukas slėpdavosi nuo jo, kai sūnus ateidavo uniformuotas <...> [Vacė] <...> vaikas gali būti sudėtingo būdo, patyręs daug neigiamų išgyvenimų <...> [Juozas]
Kiti sunkumai	Elgesio	<...> mergaitė vis dar manipuliuoja, prašo pagalbos, prisipažįsta mylinti <...> [Meri] <...> alkoholizmo problemų, ir vagysčių, ir lipimo pro langą, ir sudužusių langų <...> [Juozas] <...> psichika sergančiam berniukui patiko sienas daužyti. Sunku buvo sudominti <...> [Meri] <...> skųsdavosi dukrai, kad aš ją mušu <...> [Meri]
	Sveikatos	<...> jo sutrikęs vystymasis. Tik po kelerių metų sužinojau, kad jis tik ketverių metų pradėjo vaikščioti, nuolat gulėjo ligoninėje, nes sutrikdavo virškinimas <...> [Liucija] <...> atvažiavusiam vaikui, po pusmečio tyrė tuberkuliozę, nes jo mama susirgo šia liga <...> [Liucija] <...> atvažiuoja neskiepyti <...> [Jonė] <...> mažiukui iššutęs užpakaliukas, prikibęs liežuvėlis, labai smulkus ir mažo svorio <...> [Vacė] <...> po 3 savaitių prasidėjo nerimo priepuoliai. Kas tris valandas reikėjo maitinti. Jis naktimis vis dar keliasi pavalgyti <...> mama narkomanė. Vaistai buvo per anksti nutraukti <...> [Silvija] <...> naktimis nemiegodavau, jis gerdavo vaistus, kurie plaudavo organizmą nuo narkotikų. Vaikas klykdavo, verkdamas <...> [Silvija] <...> kojos operaciją padarė, akis, dantis sutvarkė. Ji turi apsigimimą – trumpėja koja <...> [Meri] <...> berniukas turėjo psichinių sutrikimų <...> [Meri]

Ugdymosi sunkumai	<p><...> skaitydavau jam pasakas, dar tą pasaką išversdavau jam suprantama kalba, prašydavau papasakoti, o jis tyli. Skurdus jo žodynas ir suvokimas menkas <...> [Vacė]</p> <p><...> praktikoje susidurta su elementarių sąlygų namų darbų ruošai nebuvimu <...> [Juozas]</p> <p><...> mokykloje per pamokas sėdėdavo ir tylėdavo. Pavyzdžiui, vidury pamokos susidėdavo knygas ir sėdėdavo, nieko neveikdavo, kapišoną užsimaukšlina ir vaiko nėra <...> [Vacė]</p>
Nerimastingumas	<p><...> jis iš pradžių labai lingavo, daužė galvą į sofos/kėdės atlošus <...> [Vacė]</p> <p><...> labai veikia psichosomatiniai simptomai. Jeigu, kas negerai, suserga <...> [Jonė]</p> <p><...> manau, ji labai išgyveno, viską išgyveno, labai dažnai sirgo, manau tai buvo psichosomatiniai simptomai <...> [Silvija]</p>